

TREBALL FINAL DE MÀSTER:

ESPAIS EN CONSTRUCCIÓ: VIURE, CONVIURE I CONSTRUIR CANVI.

Aproximació a les persones i a les pràctiques econòmiques que desenvolupen en un model de vivenda comunitària en un entorn rural

Sílvia Bartolomé Llorens
Tutor: Professor Oriol Beltran Costa
Màster Oficial d'Antropologia i Etnografia
Departament d'Antropologia Social
Setembre 2016

Agraïments

El procés d'elaboració d'aquesta etnografia ha estat per a mi una experiència que han fet realitat totes les persones que durant aquest procés m'han acompanyat. A totes elles els hi vull agrair. Totes les persones que componen Arterra Bizimodu, que m'han obert la porta de casa seva, han compartit el seu temps amb mi, i sobretot el convenciment que 'un altre món és possible'. A les amistats que m'han acompanyat en els millors i en els pitjors moments, especialment a la Júlia que és capaç de posar el món al revés per a sacsejar-me i fer-me continuar, i a la Brenna que amb les seves converses i la seva companyia han fet d'aquest estiu 'un temps de cireres especial'. Als meus companys de feina que mentre ha durat s'han adaptat més d'un canvi d'horari però sobretot m'han escoltat i suportat. Als companys i companyes de Màster, especialment a la Rosa, que dia sí, i dia també ha estat present, i a la Maribel i les tardes de diumenge a la biblioteca. Tot aquest procés no hagués estat possible sense les sàvies paraules i la professionalitat impecable del professor Oriol Beltran que ha sigut el meu tutor en aquest camí d'aprenentatge. Aprofito per agrair als meus pares, que des d'una realitat que no els va permetre viure d'una altra manera, sempre m'han alentat a continuar. Pel final he deixat a la persona que no només ha compartit amb mi tot el procés sinó que també m'ha fet somriure cada dia i ho ha fet des de la fortalesa, la creativitat i el carinyo, gràcies Vicent, gràcies company.

Índex

1. INTRODUCCIÓ	9
1.1. TEMA D'ESTUDI I JUSTIFICACIÓ	9
1.2. ESTAT DE LA QÜESTIÓ I ANTECEDENTS EMPÍRICS	10
2. OBJECTE DE LA RECERCA	17
3. METODOLOGIA	21
4. MARC TEÒRIC	25
4.1. ECONOMIA I REALITAT SOCIAL	25
4.2. MÉS ENLLÀ DE L'ECONOMIA DE MERCAT	26
4.3. LA RELACIÓ LOCAL-GLOBAL I LA IMPORTÀNCIA DELS PROCESSOS CONCRETES	29
4.4. LA RELACIÓ AMB L'ENTORN NATURAL I LA GESTIÓ DELS SEUS RECURSOS	36
4.5. UN APROPAMENT A LA TEORIA DEL DECREIXEMENT	40
4.6. PROCESSOS MIGRATORIS I ESTIL DE VIDA	42
5. ETNOGRAFIA	45
5.1. EL CONTEXT, LES PERSONES I LA SEVA ORGANITZACIÓ	46
5.1.1. EL CONTEXT GEOGRÀFIC I DEMOGRÀFIC	46
5.1.2. LES PERSONES. MOTIVACIONS PER FORMAR PART DEL PROJECTE	56
5.1.3. L' ORGANITZACIÓ A PARTIR DE LA SOCIOCRAÇIA	63
5.2. RELACIONS I PRÀCTIQUES QUOTIDIANES DELS PROCESSOS ECONÒMICS MÉS ENLLÀ DE L'ECONOMIA DE MERCAT	74
5.2.1. LA IMPORTÀNCIA DE LES PRÀCTIQUES QUOTIDIANES EN ELS PROCESSOS ECONÒMICS	74
5.2.2. ALGUNES CONSIDERACIONS SOBRE L'ECONOMIA DEL PROJECTE I LES PERSONES	79
5.2.3. GENERANT ECONOMIA MÉS ENLLÀ DEL MERCAT: PROJECTES D'EMPRENEDORIA	84
6. CONSIDERACIONS FINALS	111
7. BIBLIOGRAFIA	115
8. ANNEXOS	123

Annex 1: Projecte Après Baschet:

Cartell exposició

Cartell taller

Imatges del procés

Annex 2: Fitxa de les entrevistes realitzades

Annex 3: Taula relació membres

Annex 4: Cartell *puertas abiertas Arterra Bizimodu*

Annex 5: Cartell difusió de *HuerTerra*

Annex 6: Notícia Diari de Navarra

Annex 7: Cartell *puertas abiertas Eskola Kimuak*

"Aujourd'hui il faut raconter l'histoire de ce que la société pourrait être demain, il y a que ça que pourrait être suffisamment poussant pour nos entrainer et le faire"

Cyril Dion et Mélanie Laurent, directors del film *Demain* (2015)

"The future of capitalism is inequality, inestability, ecocide and, ever where it seems to work, it's a system, invented by humans, that uses (and abuses) us as tools. We can do better. A democratic and ecologically sustainable future is necessary and possible, but we will have to fight for it. Let's build it now"

Derek Wall, *Economics after Capitalism. A Guige to the Ruins and a Road to the Future* (2015: 152)

1. INTRODUCCIÓ

1.1. TEMA D'ESTUDI I JUSTIFICACIÓ

El present treball de recerca és una aproximació etnogràfica a un projecte de vivenda col·laborativa, o covivenda, que s'està desenvolupant a una població d'una zona rural de la Comunitat Foral de Navarra. El cas d'estudi s'emmarca en un fenomen de procés de migració de població urbana cap a zones rurals que encara avui pateixen les conseqüències de l'èxode demogràfic que es va produir a partir dels anys cinquanta. El grup de persones que conformen el projecte *Arterra Bizimodu* (ABM¹) està duent a terme pràctiques d'organització social i desenvolupant projectes en l'àmbit econòmic que es poden considerar com a processos que impliquen un cert grau d'innovació social i econòmica de la zona.

Una de les motivacions que em va portar a plantejar la possibilitat de realitzar l'estudi de cas al voltant del que és l'assentament de noves comunitats rurals va ser la situació de crisi econòmica que es va desencadenar l'any 2008. Mentre la situació de precarització augmentava i molta població es veia afectada per la crisi s'activaven altres processos, sovint des de l'economia informal, per tal de poder obtenir els mitjans necessaris per a poder sobreviure. S'activaven així altres "maneres de fer" que podien ser possibles solucions a la situació de crisi. En aquest context és on situem el present estudi que té a veure també amb que una part de la població que resideix a l'àmbit urbà es trasllada a pobles d'àmbit rural que havien patit despoblament. Alguns dels motius que s'han relacionat han sigut per exemple el fet que l'allotjament és més econòmic que a la ciutat i, fins i tot, la possibilitat d'aconseguir ingressos que no dependre d'un salari fixe i que es construeixen a partir de diferents treballs (relacionats amb l'agricultura o la construcció entre d'altres), ofereixen la possibilitat d'obtenir ingressos suficients per a poder sobreviure en el context rural. A partir d'aquesta situació política i social, vaig començar a buscar informació sobre exemples que s'emmarquessin dins d'aquesta realitat social. Davant la pluralitat de casos que hi ha tant a Espanya, a França i especialment a Grècia, vaig anar focalitzant la investigació cap a aquelles propostes que no només poguessin

1 Per una qüestió estilística i d'espai durant el treball s'utilitzarà l'abreviació ABM per a fer referència al nom del projecte Arterra Bizimodu

significar una solució per a les persones que es trobaven en una situació desfavorable a causa de la crisi sinó buscar exemples que en el seu desenvolupament tinguessin en compte pràctiques i relacions econòmiques que incloguessin aspectes de sostenibilitat cap a les persones i el medi ambient. Vaig voler centrar l'atenció en models que, més enllà de la situació de crisi del moment, estiguessin aconseguint els mitjans necessaris per a sobreviure en un context rural i que, al fer-ho desenvolupessin unes pràctiques econòmiques concretes que podien significar altres models socioeconòmics front al model hegemònic.

Un altre motiu pel qual vaig decidir iniciar el treball de camp i el posterior estudi a *Arterra Bizimodu* va ser l'estabilitat que el grup, com a cas d'estudi, podia oferir durant la recerca. Les persones que van iniciar el projecte són famílies amb fills. Aquest fet fa que el seu projecte no es visqui com una etapa o estada temporal, sinó que s'hi desenvolupin pràctiques i accions que es projecten com a estables i, tot estar obertes a ser modificables pel seu caràcter intrínsec experimental, en tots i totes els membres del nucli que va iniciar el projecte hi havia la idea de construir per a perdurar un període d'almenys cinc anys. L'objectiu d'aquesta investigació és aportar coneixement al voltant de quines són les pràctiques econòmiques que desenvolupa un grup de persones que ha anat a viure en un àmbit rural i com aquests processos econòmics influeixen en la realitat social del context local on es desenvolupen.

Finalment, el fet que la proposta d'ABM impliqués que s'hi realitzaven activitats amb cert impacte de nombre de participants (fins a 400 persones puntualment), significava que no es tractava d'un grup tancat que es limités a fer la seva vida, sinó que hi havia dinàmiques que involucraven més persones i aquest fet va ser també un detonant per decidir que ABM fos el cas d'estudi triat per a realitzar-hi el treball de recerca.

1.2. ESTAT DE LA QÜESTIÓ I ANTECEDENTS EMPÍRICS

Durant la segona meitat del segle XX a la Península Ibèrica les zones rurals vivien un despoblament, i de manera simultània, es vivia un procés contrari a la majoria d'àrees rurals dels països occidentals en els que s'experimentava l'arribada de població, principalment jove i procedent d'àmbits urbans, que hi anaven a construir

nous models i estils de vida. Aquest fenomen se l'ha anomenat de diferents maneres però des de la Sociologia i Geografia se'l coneix com a *neoruralisme*, èxode urbà, retorn al camp o repoblament rural (Guirado 2014: 6). Les arrels d'aquest fenomen les trobem en el context concret de *contracultura*, sobretot el que es va donar en els anys cinquanta i seixanta als Estats Units. Les experiències que s'hi van realitzar són conegudes com el moviment *back-to-the-land* o *living-off-the-grid*, entre d'altres etiquetes que se'ls hi va donar. Aquestes iniciatives trobaven les seves arrels en els moviments que es van iniciar al segle XVII i es van desenvolupar fins als últims anys del segle XIX, i es basaven en idearis provinents del socialisme utòpic, amb referents com ara Robert Owen, Charles Fourier o Henry David Thoreau que, tot i la diversitat de cada un dels grups, el que proclamaven era una vida en comunitat basada en la raó, i en un entorn natural que permetés a l'ésser humà estar en contacte amb el que consideraven era el seu contexte propi. En el seu origen, aquests moviments que proposaven un retorn a la natura (*back to the land*) no tenien per què constituir una crítica al model econòmic establert. Aquesta sí que és una raó explícita en les iniciatives que, a la dècada dels seixanta, es van donar, quan aquests idearis van ser utilitzats per grups de joves, es van resignificar i es van aplicar com una resposta en contra de l'*American Way of Life* que consideraven que calia abolir perquè era el reflexe d'una cultura alienant i deshumanitzada. D'aquí que a aquests moviments se'ls qualifiqués amb l'adjectiu de *contracultura* (Heath i Potter 2005). Es basaven en l'eliminació de qualsevol norma i recuperaven l'oposició a la societat de masses així com el retorn a la natura plantejat pel moviment romàntic del segle XIX, reivindicant autors que ja hem citat com ara Henry David Thoreau i d'altres com Ralph Waldo Emerson. Actualment, i continuant en el context dels Estats Units, Nick Rosen (2010) ha publicat un estudi que recull i classifica la relació dels assentaments de població que responen a aquests moviments anomenats *living-off-the-grid* que s'estan donant a principis del segle XXI. Segons Rosen, dos dels requisits que ell ha considerat necessaris per a incloure els assentaments com a exemples de "viure fora del sistema" (*living-off-the-grid*) són l'autosuficiència econòmica i energètica (la no dependència de companyies energètiques). Pel que fa a Europa, és també a partir dels anys seixanta que, coincidint amb un context polític i social caracteritzat per protestes ciutadanes, quan aquest moviment, que es basa en idees llibertàries, aflora a través de diverses iniciatives de vida en comunitat, sobretot a França. Aquest moviment coincideix també en un moment històric en el que la majoria de zones rurals del

continent europeu estaven patint un èxode rural degut, entre d'altres causes, a la industrialització de l'agricultura. Moltes d'aquelles experiències propagaven un model de vida en comunitat en el camp i volien "construir" alternatives amb l'objectiu de canviar la societat que consideraven que no havien funcionat a les ciutats. Malgrat tot, amb el pas dels anys també moltes d'aquelles iniciatives que proposaven una transformació social no van acabar reeixint (Guirado 2014: 6).

Un nou moviment s'ha desenvolupat sobretot a partir de la dècada dels anys noranta. Moltes d'aquestes iniciatives més recents s'han definit a partir del terme d'*ecovillage* (ecoaldea). La primera definició d'ecoaldea és la que fan Robert Gilman l'any 1991:

"És un assentament humà intencionat, concebut a escala humana, que inclou tots els aspectes importants per a la vida integrant-los respectuosament en l'entorn natural, que dóna suport a formes saludables de desenvolupament i que pot perdurar en un futur indefinit" (Gilman 1991: 10)

Donada la pluralitat i diversitat dels diferents models d'*ecovillages* que s'estaven donant a tot el món sobretot en els darrers deu anys (Dawson 2015: 218), des del GEN (*Global Net Ecovillage*), l'organisme que engloba el moviment d'*ecovillage* a nivell mundial, s'ha proposat una actualització de la definició original:

"És una comunitat intencional o tradicional dissenyada conscientement a través de la propietat local, processos participatius per a regenerar els entorns socials i naturals. Les quatre dimensions de la sostenibilitat (l'ecologia, l'economia, l'àmbit social i l'àmbit cultural) s'integren en un enfocament holístic" <http://gen.ecovillage.org/>

Segons Jonathan Dawson (2015: 224-228), professor i antic president del GEN, aquesta darrera definició vol reflexar la nova realitat del moviment d'ecoaldees que ha canviat sobretot en els últims deu anys i ja no s'erigeix com una resposta a un sistema hegemònic, sinó que pretén deixar de funcionar a través d'experiències aïllades, i fer-ho a partir del treball en xarxa, col·laborant amb institucions tant governamentals com no governamentals, i compartint coneixement per tal d'oferir solucions als problemes socials i ambientals.

Fins aquí hem fet referència als orígens d'aquest fenomen a nivell global. Considerem ara convenient apropar-nos a la realitat del context històric i local en el que es desenvolupa el cas d'estudi proposat en aquesta investigació. En aquest sentit, a partir dels anys cinquanta es va produir una forta industrialització d'Euskal Herria (País Basc). El procés d'industrialització va provocar un desenvolupament agrícola i forestal basat en el monocultiu que va provocar canvis molt importants tant en l'estructura econòmica de la regió, que tradicionalment estava basada en la unitat de producció i consum familiar anomenada *baserri*, com en el teixit social. El treball assalariat va individualitzar el procés d'aconseguir els mitjans necessaris per assegurar la subsistència de la població i el *baserri* es va anar integrant en la indústria forestal provocant un abandonament de l'explotació econòmica tradicional (Montesinos 2013: 115). El resultat va ser una gran extensió de zones amb un creixement vegetatiu negatiu per la poca població i que acabaria provocant que actualment hi hagi una població envellida on la majoria són persones jubilades.

Moltes zones del Pirineu o Prepirineu català, aragonès i de la zona d'Euskal Herria a finals de la dècada dels vuitanta van viure un fenomen de repoblament per part de grups de persones procedents de les ciutats. Tot i no presentar unes xifres que permetin parlar d'una recuperació demogràfica a les zones rurals, sí que es considera significatiu com a fenomen social ja que, pobles que es trobaven gairebé abandonats o que ja ho estaven totalment, van anar rebent població jove i van començar a ser reconstruïts. El fet de traslladar-se de la ciutat a zones rurals i d'iniciar-hi un projecte de vida comunitària com van ser aquests casos, és el que s'ha identificat amb el concepte de *neorural*. Un dels exemples més destacats d'aquest fenomen el trobem a la zona de Navarra i és Lakabe, un projecte de vida comunitària que es va iniciar a finals dels anys vuitanta i que ha esdevingut un referent de vida en comunitat a nivell gairebé internacional perquè porta més de trenta-cinc anys de vida. Lakabe es va construir en un poble abandonat (Lacabe) i amb el temps ha significat un factor de revitalització tant demogràfic com socioeconòmic de la zona.

A finals dels anys noranta i principis del segle XXI assistim a canvis socials i econòmics a escala mundial, i en resposta a aquests canvis, en el context occidental, es comencen a manifestar moviments socials en contra de la tendència globalitzadora que estaven prenent els mercats. Dos dels referents d'aquest moviment de caràcter

antiglobalitzador són la manifestació de Seattle el 1999 i la de Gènova el 2001 (Romaní i Feixa 2002: 81). Aquests moviments antiglobalització van tenir també la seva expressió a través de propostes d'experimentació local en una alternativa econòmica al sistema capitalista mundial, a partir dels valors de col·lectivisme, la sostenibilitat ecològica, la cooperació veïnal i la denúncia política. Es tracta de col·lectius molt diversos que comparteixen el fet d'experimentar en economies horitzontals, la cooperació i l'ajuda mútua², i que es desenvolupen en àrees rurals que no tenen perquè estar allunyades de nuclis urbans com podien ser els models que fins aleshores s'estaven desenvolupant, sinó que busquen un diàleg amb la ciutat (Folch 2015). En aquest sentit, sobretot a partir del 2008 i amb la crisi econòmica mundial, hi ha hagut un impacte mediàtic al voltant d'aquest fenomen i s'ha generat un gran nombre d'articles a la premsa, especialment en aquelles publicacions i blogs que fan d'altaveu d'aquests moviments (com ara *elblogalternativo.com*, que fan el paper que en el seu moment van tenir les publicacions com ara *Integral* o *Ajoblanco*) i que consideren que hi ha un augment dels projectes de vida en entorns rurals per part de població adulta, com a una resposta possible davant la crisi econòmica. Una situació de crisi genera sempre una ruptura d'aspiracions, d'expectatives, d'oportunitats i de significat, analitzar aquestes realitats concretes permet veure com es manifesta el fet que els models dominants no es corresponen a les realitats viscudes per les persones (Narotzky 2013, Wall 2015). En els últims vuit anys hem pogut veure l'assentament de comunitats que proposen un retorn al camp, sobretot en els últims deu anys amb el moviment d'ecoaldees (*ecovillages*), tot i que no es considera que la població que inicia projectes d'aquestes característiques pugui tenir un impacte demogràfic important (Paniagua 2002). Tot i que no es pugui fer referència a un fenomen de migració rural vinculat a la crisi econòmica, donada la insuficiència de la quantitat de població que representa en relació a la població total sí que hi ha, sí que es continuen donant iniciatives de comunitats intencionades en àrees rurals. Algunes més recents, com ara Can Tonal de Vallbona (Vallés Oriental), i d'altres més consolidades com ara Can Masdeu o el CSO Kan Pascual (Parc Natural de Collserola)³. En els últims cinc anys, alguns d'aquests projectes que impliquen anar a viure a zones rurals per a

2 Amb la idea de treballar en xarxa existeix el Colectivo Rizoma que té com a objectiu servir de plataforma de tots aquests col·lectius que emprenen iniciatives de vida en àmbit rural amb els valors descrits. Font: <https://colectivosrurales.wordpress.com/>

3 Per més informació consultar les seves respectives pàgines web: <http://cantonal.net/>, <http://www.canmasdeu.net/> i <https://kanpasqual.wordpress.com/>

desenvolupar-hi projectes de vida alternatius vers el model establert, s'han relacionat amb certs moviments socials ocorreguts el 2011, com ara el *15-M* (o conegut també com el moviment dels indignats/des) o *Occupy Wall Street* que mostren una certa continuïtat en l'experimentació de noves formes d'acció (Doñate 2015: 212-214, Graeber 2001).

La mirada a la realitat que ofereix l'Antropologia com a disciplina és una perspectiva concreta, amb una metodologia que es construeix des de les eines de l'etnografia per tal d'entendre realitats quotidianes, i a partir de conceptes que poden oferir marcs de significació (Narotzky 2013). El que volem és proporcionar una informació que, més enllà de les dades estadístiques o quantitatives, permeti oferir una mirada a unes iniciatives que, emmarcades en conceptes com ara *neorural* o *counterurbanization*, poden inferir en la seva realitat social més immediata.

2. OBJECTE DE LA RECERCA

El present treball de recerca té com objectiu analitzar i comprendre quines són les pràctiques quotidianes d'un grup de persones que s'han traslladat a viure a una zona rural per tal d'aconseguir els mitjans necessaris per a la seva subsistència i com les relacions socials que es generen a partir d'aquestes pràctiques influeixen en l'entorn, no només demogràfic sinó també socioeconòmic, més immediat. Es tindrà en compte el fet que, tot i que el procés d'aquest grup de persones per anar a viure a una zona rural ha sigut individual, comparteixen l'objectiu de posar a la pràctica un model de vivenda col·laborativa del que tenien un coneixement previ perquè formava part de la proposta que es va fer de com seria concretament l'organització del grup.

Des de la Sociologia l'arribada i l'assentament de població a zones rurals es considera un fenomen social a investigar i que ofereix com a mínim un doble interès: des de l'anàlisi dels aspectes que suposa el procés migratori d'aquestes persones, fins a com afecta i què significa l'assentament d'aquests grups de població per a les zones rurals de destí. L'objecte principal d'aquesta investigació es centra en el segon d'aquests aspectes, en veure si aquests assentaments poden ser generadors de canvis socials per a les zones de destí. D'una manera més específica, la investigació preten veure si el projecte de vivenda col·laborativa (*co-habitar*) Arterra Bizimodu, ubicat a Artieda (Navarra) i que es considera en camí de ser una ecoaldea, és un factor regenerador econòmic de la zona i una font possible de canvi social.

Els estudis econòmics realitzats des de l'Antropologia Social s'interessen en comprendre quins són els processos econòmics concrets, a nivell local i realitzats per part de persones comunes. A partir d'un apropament etnogràfic, el present treball es centra en l'anàlisi de quines són les pràctiques econòmiques quotidianes presents en el cas d'estudi esmentat i que es relacionen amb d'altres formes que suposen una innovació econòmica i que "venen des de baix", com ara les cooperatives de consum o les monedes socials (Homs 2012, Latouche 2004, Narotzky 2013), per tal de poder comprendre com influeixen en l'estructura social del context on es desenvolupen.

Per poder comprendre la realitat quotidiana a partir de les pràctiques que permeten *guanyar-se la vida*, el primer àmbit d'investigació farà referència als

moviments migratoris de població urbana a zones rurals, els anomenats *moviments neorurals* (Folch 2015, Guirado 2011). L'objectiu és doble. Per una banda, comprendre quines van ser les motivacions personals que han desencadenat la decisió de formar part d'Arterra Bizimodu. Aquest factor és rellevant si considerem la idea de que l'economia humana s'integra en la realitat social i al mateix temps forma part de la seva reproducció (Graeber 2001, Narotzky 2004, Polanyi [1944] 2007). En el mateix apartat, també ens apropiarem a la realitat de quina és la seva organització com a grup social. Ens proposem reflexionar al voltant de fins a quin punt aquestes motivacions personals han influït en el model organitzatiu en que es basen i que tenen com a grup.

Per tal d'aconseguir una reflexió al voltant d'aquests tres punts ens plantegem les següents preguntes d'investigació: Què és ABM? Quina és la seva ubicació geogràfica i el seu context demogràfic? Com és l'edifici que comparteixen i fa de vivenda als seus integrants? Com es constitueix ABM i quin és el seu origen? Qui són les persones i per què han vingut a viure a ABM? Quin es el procediment a seguir si una persona vol entrar i formar part d'ABM? Com s'organitzen? Tenint en compte que viure a ABM és una decisió voluntària i *intencionada*, quina és l'estructura que articula l'organització del grup que "conviu" a ABM? Per què parlen de sociocràcia? Quines són les diferències entre model assembleari i model sociocràtic? Qui pot participar dels cercles que structuren els grups de participació?

El segon àmbit d'anàlisi fa referència concretament a les pràctiques econòmiques quotidianes que desenvolupen els membres d'ABM. La pregunta principal que ens fem és: *què fa la gent d'ABM per guanyar-se la vida i per què?* (Narotzky 2013: 21). L'objectiu principal serà apropar-nos a aquelles relacions de producció, distribució i consum dels membres d'ABM que, tot i ser considerades com a part de la cadena econòmica formal, es desenvolupen al marge de la lògica de mercat. A partir de la informació recollida en el curs del treball de camp, s'han classificat les pràctiques observades dins de la cadena lògica de l'economia de mercat (producció, distribució i consum) que tenen com a objectiu aconseguir els mitjans de subsistència necessaris i que es desenvolupen de manera no formal, ja sigui fora del mercat o amb una lògica diferent a la del model dominant. L'objectiu d'aquest capítol és descriure com es desenvolupen per tal de poder comprendre què signifiquen aquestes pràctiques en

relació a la realitat socioeconòmica de les poblacions properes, a l'entorn natural, pels propis membres d'ABM i, fins i tot, què signifiquen també dins de l'àmbit general del fenomen neorural.

Ens plantegem aquest apropament a partir de les següents qüestions: Què implica econòmicament viure a ABM? Quines són les fonts d'ingressos que asseguren la subsistència de les persones de la casa? Què és i com funciona la moneda social a l'economia de la casa? Quins són els projectes considerats com a d'emprenedoria? Quines són les pràctiques de consum del grup? Quins són els principals projectes d'emprenedoria social tant de les persones i com els del col·lectiu? Quina és la relació amb les poblacions de l'entorn i la gestió dels recursos naturals de la zona?

3. METODOLOGIA

"La práctica etnográfica consiste en escribir, observar i viure"
Joan Frigolé

Aquestes paraules del professor Joan Frigolé referents a la pràctica etnogràfica, i que fa referència a una presentació del seu diari de camp *Las conversaciones y los días en Calasparra*⁴, les considero adients per obrir aquest apartat dedicat a la metodologia perquè voldria incloure també una breu reflexió al voltant de l'experiència personal que ha significat la pràctica etnogràfica desenvolupada en aquest treball. Des del mateix moment que vaig interessar-me per realitzar la recerca sobre un cas d'estudi relacionat amb la vida en comunitat en zones rurals, va quedar palesa la idea que tant la negociació de l'accés com la recollida d'informació no eren fases diferents dins del procés d'estudi etnogràfic, tal i com consideren els autors Hammersley i Atkinson (1994). Segons Malinowski, l'elaboració d'un informe etnogràfic implica una metodologia en la que s'inclou el que l'autor va anomenar observació participant (1922, citat a Hammersley i Atkinson 1994). En aquest sentit, per a poder realitzar el cas d'estudi que volia desenvolupar requeria que el grup m'oferís un espai físic on poder quedar-me. Aquest fet implica també altres aspectes a tenir en compte més enllà de l'ubicació mateixa, ja que per a que algú et cedeixi un espai de "casa seva" cal que hi hagi cert grau de confiança. La cerca de casos d'estudi possibles on centrar la investigació va durar gairebé més d'un any, i durant tot aquest temps la idea que m'acompanyava era la de "no puc arribar a una comunitat (o ecoaldea) i plantar la meua tenda de campanya" (Diari de camp, Juny 2014). La negociació de l'accés, el fer contactes i obtenir la informació necessària de com poder accedir, ja va formar part del mateix procés etnogràfic. Aquestes primeres aproximacions al treball de camp es van anar fent a través de converses amb persones vinculades a aquests estils de vida, de consultar blogs i premsa especialitzada per internet, i també assistint a trobades i actes relacionats amb el tema d'estudi (com per exemple, la presentació de la Cooperativa d'Habitatge d'Esblada (Alt Camp) que es va fer al CSO Can Masdeu, o la del projecte Reviure Solanell que es va fer a la Fira d'Economia Solidària de Catalunya, entre d'altres). Finalment, el mes de maig de 2015 vaig descobrir la pàgina web d'*Arterra Bizimodu*.

4 Concretament va ser el 2014 a l'assignatura Disseny de projectes del Màster d'Antropologia i Etnografia convidat pel professor Aramburu.

Em va semblar que podia ser un bon cas d'estudi per molts motius: perquè era un projecte que s'estava gestant, perquè hi havia moltes famílies i perquè a la zona ja hi havia altres experiències similars. El mes de juliol següent, consultant les activitats que tenien preparades per l'estiu, vaig veure que feien una crida de voluntariat, i amb el meu company ens hi vam apuntar. El mes d'agost de 2015 estava fent un voluntariat a ABM. Una vegada vaig estar uns dies allí i amb la possibilitat de conèixer amb més detall què s'hi estava fent, vaig pensar que podria arribar a ser interessant de realitzar-hi el treball de camp.

Durant aquesta primera estada de deu dies es van crear vincles amb els companys amb els que hi vaig anar, fins al punt que es va proposar de fer-hi un projecte artístic. Així doncs, al mes de desembre vaig anar-hi una altra vegada amb els meus companys aquesta vegada com a professors de la facultat de Belles Arts de la Universitat de Barcelona que també són, a desenvolupar un projecte de com construir instruments musicals, concretament a partir de l'instrumentari *Aprés-Baschet*⁵ per l'escola d'ABM (*Eskola Kimuak*). La idea era que els membres d'ABM aprenguessin les tècniques de construcció d'aquests instruments per a que després les poguessin desenvolupar pel seu compte. També es va construir un instrument de grans dimensions (tres metres de llarg) amb el que es va dinamitzar la tarda del 5 de gener (la Nit de Reis) amb els nens i nenes de la casa i dels pobles del voltant. Va ser durant aquesta estada que vaig demanar poder realitzar i enregistrar entrevistes als membres d'ABM. Aquesta estada del desembre i gener va ser de dotze dies.

Mentre anava evolucionant en la idea de poder-hi realitzar el treball de camp, no deixava de perseguir-me una qüestió: ¿Com es realitza el treball de camp? A l'obra de Hammersley i Atkinson els autors donen una resposta: "Vete y hazlo" o "Húndete y nada" (1994: 41). Ara bé, fer un treball de camp no es limita a anar de viatge ni és tampoc merament un repte personal, com en el cas de desenvolupar un projecte artístic i educatiu, (tot i que aquests elements poden donar-se i acompanyar el procés): fer un treball de camp significa aplicar una estratègia metodològica pròpia del treball científic (Roigé, Estrada i Beltran 1999).

5 Veure a l'Annex 1 els cartells que es van realitzar per a l'exposició i el taller així com algunes imatges del procés.

La persona que ens va convidar a col·laborar amb el projecte de la construcció de les peces *Après-Baschet* va esdevenir el meu "porter" (Hammersley i Atkinson 1994). A ell li vaig comunicar que voldria realitzar entrevistes i enregistrar-les i va ser qui em va acompanyar en el procés d'apropament a la resta del grup. Donat el funcionament col·lectiu del grup de persones que viuen a ABM, se'm va demanar que fes una proposta formal i per escrit del que volia fer, com i quan, per a poder-la presentar a totes les persones i demanar-los si hi tenien cap objecció, per avançar en la proposta de realitzar l'etnografia.

Vaig presentar l'escrit el mes de febrer i, una vegada presentat a tots els membres d'ABM (als grups en els quals estan organitzats) i aprovat, el mes de març hi tornava a anar, gravadora en mà, durant dotze dies més. En aquest punt voldria fer referència al que Hammersley i Atkinson apunten: "*Si como etnógrafos nos sentimos 'como en casa' no haremos una etnografía sino 'un relato autobiográfico de conversión personal'*" (1994: 53). Trobar una posició que ens permeti una certa marginalitat per a reflexionar és aconseguir un distanciament que tota etnografia ha de tenir. Aquesta reflexió crítica és fruit de l'objectivació participant (Bourdieu 1993). El fet d'estar convivint amb el grup va suposar una dificultat a nivell personal alhora que un repte donada la meua inexperiència en realitzar informes etnogràfics. Mentrestant intentava trobar l'equilibri que Hammersley i Atkinson consideren propi de l'etnògraf: "*que debe estar intelectualmente suspendido entre la familiaridad y el extrañamiento mientras que socialmente su papel oscila entre el amigo y el extraño*" (1994: 130).

L'etnografia ens permet l'estudi de casos concrets, de particularitats dels diferents casos d'estudi que es plantegen. A partir de la comparació de diferents casos etnogràfics podem identificar "patrons comuns" en els casos particulars estudiats i podem comprendre millor processos generals i globals (Roigé, Estrada i Beltran 1999). L'etnògraf s'interessarà pels problemes de la gent, el què fan i com ho fan i què pensen però, de la mateixa manera que no hi ha cap realitat perfecta, tampoc no existexen la investigació i l'etnògraf perfectes (Fine 1993).

Aquest apropament etnogràfic s'ha realitzat al llarg del desenvolupament del treball de camp en tres estades d'entre deu i dotze dies. L'estada suposa l'allotjament a un apartament (depenent de l'ocasió compartit amb altres persones o no),

col·laborar amb les activitats comunes (cuinar, recollir, collir verdures, etc), participar de les activitats del voluntariat (pintar, treballs a l'horta, cuinar, etc...), participar dels àpats comunitaris, en resum, viure amb el col·lectiu de persones de la casa. Es van realitzar converses i entrevistes informals amb gairebé tots els membres de la casa. Tota aquesta informació s'ha recollit al diari de camp. Tanmateix, per a la realització de l'etnografia s'ha utilitzat exclusivament el material enregistrat de les persones a les que es va fer una entrevista formal. En total es van registrar vuit entrevistes d'una durada total de set hores i cinquanta minuts. Tot i l'interés que van mostrar altres persones per participar a través d'entrevistes formals, donada l'extensió limitada i temes acotats a tractar en aquesta investigació es va considerar que hi hauria massa informació per a poder ser tractada amb l'eficiència requerida. Les entrevistes efectuades han sigut semiestructurades, pautades i obertes. A partir d'uns temes claus que es volien tractar, es feien preguntes obertes, els informants anaven explicant i es creava un context de conversa informal.

Totes les entrevistes tenien les mateixes qüestions: Des de quan formes part del projecte? quines motivacions t'hi han portat? Com participes de la sociocràcia? Com vius estar participant d'un projecte de vida comunitària basada en la vivenda col·laborativa? Quin és el teu projecte i quines són les teves estratègies per a subsistir? Alguns membres ens van demanar romandre en l'anonimat i, respectant la seva voluntat s'han utilitzat en alguns casos pseudònims per a fer-hi referència.

4. MARC TEÒRIC

4.1. ECONOMIA I REALITAT SOCIAL

Els fonaments teòrics de la investigació que presentem es troben en l'Antropologia Econòmica, a partir de la relació entre economia i societat. La tesi fonamental que dota de consistència teòrica el propòsit d'aquest treball que és mostrar com a partir de les relacions econòmiques que inclouen altres relacions socials fruit d'activitats que dins de la lògica del procés econòmic que suposa la producció, la distribució i el consum, s'emmarquen en una lògica que no respon a la del mercat i com des d'aquesta no formalitat també tenen la capacitat de reproduir la realitat social (Graeber 2001, Narotzky 2004, Polanyi [1944] 2007). Considerar l'economia com una ciència racional i quantificable, amb un funcionament independent de les relacions socials, s'emmarca dins de l'àmbit que s'ha anomenat com a economia formal. Aquesta perspectiva, es centra més en la teoria que en l'experiència, es coneix com a formalista. A la dècada dels anys seixanta va entrar en discussió amb un altra perspectiva acadèmica que proclamava i defensava l'estudi de la realitat concreta i local, i s'anomenaven substantivistes. Aquest enfrontament dicotòmic entre universalisme (formalistes) i particularisme (substantivistes) es va veure superat pels postulats basats en el materialisme històric proposats per Maurice Godelier que al seu torn va rebre altres crítiques que van ser superades només des dels postulats més relativistes (Giddens [1971] 1998, Godelier 1974: 282, Narotzky 2004).

Des de l'economia formal s'ha considerat que la reproducció social depèn exclusivament del procés lineal de producció, distribució i consum ja que les classes socials també responen a aquesta lògica i perquè el capital pugui crear-se, cal que els treballadors consumeixin i al fer-ho reproduïen alhora la força de treball i garanteix també la reproducció social del model econòmic capitalista (Marx [1859] 1970). La investigació es situa dins d'aquesta lògica de l'economia de mercat i a partir d'aquesta posició, es centra en aquelles relacions econòmiques no assalariades que són considerades pròpies de l'economia informal i que alhora signifiquen processos d'innovació econòmica. Autors com David Graeber (2015) va un pas més enllà i reconeixen com l'economia de mercat, que es basa en la producció material i per tant produeix objectes que al mercat són béns i serveis, considera que durant aquest

procés (producció-distribució-consum) també es produeixen persones. A partir dels processos econòmics formals que són la producció, la distribució i el consum, es creen també relacions socials que permeten tant la producció de béns materials i de serveis (que l'autor considera la finalitat de l'economia que és poder mantenir a les persones vives) i com també la "producció" de persones (Graeber 2001: 79).

A partir de l'articulació de les realitats materials i ideològiques que parteixen d'una tradició materialista centrada en l'experiència és possible la capacitat de reproducció social (Giddens [1971] 1998: 62; Narotzky 2004: 229). Per poder comprendre quins són els mecanismes i les relacions que intervenen en aquest procés de reproducció social, hem de d'anar més enllà dels límits de l'economia formal, i tenir en compte també l'economia moral. L'*economia moral* es diferencia de l'*economia formal*, que funciona a partir del tractament racional de dades de manera aïllada, perquè sí té en compte la realitat social en que es desenvolupa (Narotzky 2015, Polanyi [1944] 2007). E.P. Thompson considerava que en l'economia hi participaven altres aspectes que des de l'economia política formal no es tenien en compte. A la seva obra *La formació de la classe obrera anglesa* ([1963] 1989) va proposar anar més enllà de la lògica del pensament econòmic racional i formal, entenent com a *economia moral* totes aquelles formes econòmiques que contempnen altres aspectes com ara els relacionats amb la justícia i la reciprocitat, oposats a la lògica del pensament econòmic racional. Des dels postulats de l'*economia moral* es consideren i es tenen en compte tots aquells funcionaments, processos, activitats i relacions que permeten la subsistència (*livelihood*) de les persones (Thompson 1989) i que no es contempnen des de l'economia política formal. Tots els aspectes que es contempnen des de l'*economia moral*, i que funcionen a nivell local, formen part i s'articulen amb l'estructura econòmica formal.

4.2. MÉS ENLLÀ DE L'ECONOMIA DE MERCAT

La relació entre economia i societat és el punt central del pensament de Karl Polanyi. A *La gran transformació: orígenes polítics y económicos de nuestro tiempo*⁶ (1944) exposa la seva tesi de com les accions econòmiques estan presents en

6 El títol original és *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time* publicat el 1944 per Karl Polanyi

diverses dimensions de la conducta humana. Segons l'economista Joseph E. Stiglitz "Polanyi va veure el mercat com a part d'una economia més àmplia, i aquesta com a part d'una societat encara més àmplia. Va veure l'economia de mercat no com un fi en sí mateix, sinó com un mitjà per a finalitats més fonamentals" (Pròleg d'Stiglitz a Polanyi 2007: 19). Aquest "anar més enllà" i tenir en compte la realitat social en els processos econòmics és també l'interés de l'Antropologia Econòmica. Una de les aportacions teòriques més importants de Polanyi és la crítica a que l'economia de mercat és la única que apareix separada, com una esfera autònoma de les altres institucions socials. L'autor apunta que, tant les societats dominades pel mercat, com també aquelles que no ho estan, l'economia està *incrustada* dins de l'organització social. Aquesta *incrustació* és el que correspon al concepte *embeddedness* encunyat pel propi autor, segons el qual les relacions econòmiques estan presents a l'organització social, es troben *incrustades* en altres àmbits de la vida social, com ara en la família, la religió i la política (Polanyi [1944] 2007). Aquest funcionament d'incrustació de les pràctiques econòmiques a la realitat social es podia identificar amb les pràctiques econòmiques de models tradicionals que es centraven en cobrir les necessitats de subsistència i que no funcionaven per una lògica de mercat i d'acumulació. En aquest sentit, la tesi doctoral de Lidia Montesinos analitza, entre altres aspectes, com el concepte de "comunitat" es materialitza a la Navarra rural a través de les pràctiques econòmiques basades en els costums tradicionals que conformaven històricament el teixit social local. En aquest procés, la *incrustació* (*embeddedness*) de les pràctiques econòmiques de la unitat de producció basada en el treball familiar (*baserri*) interrelacionen amb els àmbits socials, econòmics, veïnals i de parentiu, i també de manera més genèrica, en les relacions de suport mutu i assistència al *baserri* més proper (2013: 107). Polanyi afirma que l'economia no pot desvincular-se de la realitat social i és en aquest sentit que Graeber (2015) considera que totes les economies són economies humanes excepte la capitalista, el funcionament de la qual es deu justament al fet que està desvinculada de la realitat social.

L'obra de Karl Polanyi es considera una de les primeres crítiques a l'economia de mercat a partir d'identificar la lògica del model econòmic capitalista (Stiglitz 2007: 19). El treball que Polanyi va escriure durant la Segona Guerra Mundial recull els postulats que va criticar el *laissez-faire* dels mercats i que per l'autor va ser una de les

causes de la primera de les crisis econòmiques mundials del segle XX, coneguda com la *Gran Depressió* del 1929. Els principis recollits a l'obra són una crítica al lliure mercat i també a la creença que tant les societats nacionals com l'economia global podien organitzar-se a través de mercats autoregulats. L'evolució de l'economia basada en el lliure mercat va desencadenar en un model d'economia neoliberal. Alhora, el discurs polític acompanyava aquesta consolidació amb l'intent de legitimar-lo com a única opció possible. L'exemple és l'expressió per la qual Margaret Thatcher, que va ser Primera Ministra del Regne Unit entre el 1979 i 1990: *There Is Not Alternative*, que es va arribar a fer coneguda pel seu acrònim TINA (Harvey [2000] 2003, Wall 2015). El missatge que hi havia darrera d'aquesta frase era intentar no alentir els possibles moviments socials que s'oposessin al nou model neoliberal a partir de creure que era possible poder construir els seus propis espais d'esperança (Harvey [2000] 2003). Mentre s'apropava la fi del segle XX s'anava imposant l'actual model d'economia global. Malgrat els intents des dels discursos polítics de disoldre les temptatives de canvi, molts moviments ciutadans han estat oferint alternatives. En aquest sentit, el segle XXI va arribar amb els moviments socials antiglobalització (Romaní i Feixa 2002) que han incrementat sobretot a partir de l'any 2008, amb el que autors com ara Derek Wall, membre del Green Party de la ciutat de Londres, considera un escenari ple d'oportunitats per a experimentar alternatives. Per exemple, enfront del TINA ell proposa l'acrònim TAPAS (*There Are Plenty of Alternatives*). Des de l'àmbit acadèmic, les investigacions que s'estan desenvolupant al voltant d'arguments que suposen una oposició al model polític i econòmic hegemònic han trobat en els últims anys referents teòrics, com ara Karl Polanyi, que recuperen també aquesta crítica i la utilitzen com a base argumental per tal d'analitzar i tractar els debats que es generen sobre els efectes negatius que comporta la globalització del sistema econòmic, polític i cultural (Pròleg d'Stiglitz a: Polanyi 2007: 26).

Podem dir que per *globalització* entenem un model econòmic basat en un mercat global i en la vinculació de l'economia amb la política i la cultura. Ara bé, el fet d'intentar definir aquest terme ha sigut motiu de molts debats perquè és un concepte que genera molta controvèrsia i dificultat per poder trobar una única definició (Wall 2015, Scholte 2001). Jan Aart Scholte proposa una definició a partir de tenir en compte els àmbits en els que considera que afecta i a partir dels quals es desenvolupa el fenomen de la globalització. Aquest professor de Política Internacional fa referència

als següents aspectes: en termes de comunicació, d'organitzacions, des de l'ecologia, des de la producció, la militarització i des del que ell anomena "every day thinking" o els valors immaterials i culturals que es transmeten (2001: 14-30). És des d'aquest apropament global, i que ens remet al funcionament de la macroestructura socioeconòmica, que l'autor proposa un apropament a la definició de globalització que ha estat seguida per molts altres autors (Baylis i Smith 2001: 13-18) i que consisteix en considerar-la sobretot com a un procés econòmic que segueix les forces del mercat. El mercat és l'espai on comprem i venem, i que funciona segons les lleis del capitalisme que obté els guanys que torna a invertir en equipament per a poder continuar generant "nou-capital". Aquest equipament es compon de màquines però també d'informació i de tecnologia (*Information Technology*, IT). En aquest context, els Estats i les economies nacionals han quedat desplaçats i l'economia s'entén des de la globalitat, des de les relacions entre les nacions (internacionalment), amb l'objectiu de produir més béns i més serveis. Tot aquest procés que té lloc en el mercat global es fa des de les empreses (Wall 2001: 7). En aquest context d'economia global, moltes teories, sobretot des de l'àmbit de les ciències socials, es qüestionen sobre com influeix i quina és la importància del que passa a nivell local i en altres àmbits de la vida social que tenen una relació amb els processos econòmics concrets.

4.3. LA RELACIÓ LOCAL-GLOBAL I LA IMPORTÀNCIA DELS PROCESSOS CONCRETS

La dualitat global-local provoca una tensió entre com funcionen les estructures macroeconòmiques (global) i el que passa a nivell quotidià (local). Aquest és un dels temes d'estudi de la professora Susana Narotzky. La proposta que l'autora fa per a superar aquesta tensió és com des de l'Antropologia es pot estudiar i analitzar la informació del que passa a nivell local a partir de les qüestions qualitatives incrustades a la realitat social econòmica i que poden complementar i transformar el funcionament dels models macroeconòmics (2013). Apropar-nos des de l'Antropologia a comprendre com es desenvolupen les relacions materials és el que Eric Wolf anomena *micropoblaciones estudiadas* (1987). Narotzky proposa analitzar per a comprendre el que passa en els processos econòmics concrets (locals) perquè aquests estan vinculats amb la macroeconomia i l'estructura global, i veure com s'incrusten en la realitat social i com complementen la informació del funcionament de l'estructura macroeconòmica. Donar importància a aquestes pràctiques diàries que es creen a

partir de relacions materials i veure aquelles que a partir d'elles també es generen, és el que proposa Narotzky (2004) i subratlla la importància i la capacitat que tenen les persones de construir i transformar les relacions socials a partir dels processos concrets que realitzen per aconseguir la seva subsistència, i de la seva mateixa reproducció social:

"El rechazo del concepto de un nivel económico separado o de una región acotada de relaciones o actividades sociales económicas. Por otra, creo útil restringir el alcance de lo 'económico' a las relaciones sociales que participan en la producción y reproducción de la vida material, a través de la interacción organizada de los seres humanos y la naturaleza. Por último, desearía proponer la idea de que en las poblaciones humanas, las relaciones materiales no pueden separarse teóricamente de sus expresiones culturales que a su vez, son producidas y toman cuerpo materialmente" (2004: 21)

De la relació entre economia i societat, i de la capacitat política i de transformació de la realitat que poden arribar a exercir les persones a nivell local, hi han fet referència els antropòlegs James C. Scott (1985), a la dècada dels anys setanta, i més recentment David Graeber (2001). Els dos autors consideren aquestes pràctiques que conformen el dia a dia de les persones com a elements transformadors de la realitat social en potència, i és en aquest sentit que les consideren com a formes de resistència política. L'obra de James C. Scott (1985) parteix per una banda dels postulats teòrics propis de la perspectiva de l'economia moral i d'un plantejament de la realitat social basat en l'oposició entre "opressor i oprimit" per l'altra. L'autor analitza les pràctiques diàries d'un grup de pagesos de Malaysia a les que atribueix un poder polític. A diferència del que s'entendria com a revolució (des de l'oposició i en contra de), Scott considera aquestes pràctiques com a *sabotatges* a un sistema que s'imposa i les anomena "*everyday forms of resistance*". Segons el seu argument, aquestes pràctiques poden arribar a significar resistència a una dominació però el grup que les exerceix ho fa des d'un desconeixement d'aquest potencial. En canvi, David Graeber pensa que les persones són conscients del poder que tenen en les seves pràctiques diàries (2001: 47). Per Graeber aquest poder es pot exercir de moltes maneres diferents. Una d'elles és el que ell anomena "*an engaged withdrawal*" (una *retirada compromesa*), que es basa en considerar que la revolució no ha de ser necessàriament un acte "en contra de" o "en oposició" a un model o a un govern, sinó que pot realitzar-se i construir-se sense necessitat de confrontació, com si es realitzés

en un espai paral·lel. L'autor considera que el fet que l'organització col·lectiva sigui la que crea els seus propis principis "és un acte revolucionari en sí mateix" (2004: 45). En l'estudi de Lidia Montesinos sobre el treball comunitari (al voltant del *baserri*, com a unitat de producció econòmica familiar, i de l'*auzolan*, treball comunitari veïnal) a una població d'Euskal Herria, es considera també que les relacions econòmiques que s'hi produeixen, basades en la comunitat i en la tradició cultural, són pràctiques alternatives i poden considerar-se com a accions polítiques. Montesinos (2013: 134) les anomena *micro-resistències* perquè funcionen sense el principi del model econòmic capitalista que és l'acumulació i l'augment de la producció. Tot i la diversitat dels arguments teòrics d'aquests autors, tots ells coincideixen en la capacitat de transformació social de les persones a través de les seves pràctiques quotidianes.

Ara bé, que les activitats quotidianes tinguin un poder de transformació social en relació a un model socioeconòmic que s'imposa pot provocar diverses situacions o respostes. Una situació és que poden haver-hi grups (que es poden considerar "de pressió" per part de l'Estat) que apel·lin i als organismes de govern dient "*aquí estem construint altres possibilitats que es poden explorar*" (Narotzky 2013). Un altra situació que pot donar-se és, un reconeixement per part de la població del valor que poden tenir les accions que generin a nivell local per a transformar la realitat social i que les propostes de canvi que proposin es facin des d'una posició de "no voler formar part de" i no tant des d'una oposició al discurs hegemònic. Pot ser que aquesta negació tingui relació amb diferents àmbits de la vida social de l'individu com ara l'educació, l'economia, l'organització social, la sexualitat, la religió, entre d'altres. Però el que és significatiu és que es faci des de la negació, des d'un posicionament genèric de voler formar part sense concretar en un àmbit determinat (Harvey 2014, Latouche 2004). Un tercer aspecte és gairebé una conseqüència d'aquesta negació genèrica i es deriva del fet de no tenir un objectiu clar on arribar: no tenir un destí final sinó definir-se a partir d'anar construint el dia a dia des de la negació. A partir de les pràctiques quotidianes es pot proposar un model "alternatiu" o diferent a l'hegemònic. El fet de proposar una heterogeneïtat a un model que s'imposa, "*no es tracta d'una oposició sinó d'una multiplicitat d'opcions*". Posicionar-se des de la negació i materialitzar l'heterogeneïtat pot arribar a provocar que es creïn espais (físics) en paral·lel a l'espai que funciona i respon a la lògica del discurs de l'homogeneïtat. Aquesta materialització d'espais físics a partir de la no oposició és el que Hakim Bey (1991) ha

desenvolupat en el seu estudi sobre espais que al llarg de la història s'han creat sense normes i, des d'aquest postulat de "no oposició a", espais que tenen un funcionament que no està regulat per les normes del sistema que predomina. L'autor les anomena *Temporary Autonomous Zones* (TAZ) (Bey 1991: 410) ja que existeixen com una oposició a la norma establerta però no de manera permanent. Donada l'existència de permanència, l'autor ha acabat desenvolupat el terme *Permanent Autonomous Zone* (PAZ) que ell considera podrien ser determinades comunitats com ara el cas de Christiania (Copenhaguen, Dinamarca). Es tracta d'un posicionament constant de transformació a partir de les pràctiques diàries, de la materialització de les relacions personals i la capacitat per transformar i materialitzar l'alteritat (Deleuze i Guattari 1988).

En el curs de les darreres dècades s'ha produït l'evolució d'una economia de mercat cap a una globalització que ha provocat canvis en molts àmbits però, tot i així, el model econòmic predominant continua situant al centre d'interés el capital i com a principal objectiu l'acumulació sense límits d'aquest capital (Baylis i Smith 2001, Wall 2015). La crítica que fa Karl Polanyi al funcionament del lliure mercat, basat en el *laisser-faire*, el va portar a considerar-lo com a un model utòpic per la inconsistència i contradicció implícita en el seu funcionament (Polanyi 2007: 159). A partir de la dècada dels anys seixanta, la idea de la consolidació d'un sistema de consum basat en un creixement il·limitat venia acompanyada de la certesa que sostenia un sistema de vida que com a dany colateral incloïa una crisi ecològica global (Santamarina, Vaccaro i Beltran 2015). És el mateix model econòmic que funciona allunyat de la realitat social i que implica també altres danys colaterals com pot ser l'empobriment del teixit social (Wall 2015: 140). Segons el professor Ted Baker (2015: 286-287), la cultura d'aquest model capitalista es constitueix a partir de relacions socials basades en la separació, l'alienació, la competició i la jerarquia, que es consideren elements que provoquen un funcionament insostenible. Davant d'un model que es considera insostenible es genera una tensió que provoca respostes des de l'heterogeneïtat i l'alteritat, en forma de propostes d'altres maneres de fer i d'experimentar amb models diferents. Tant des dels posicionaments teòrics que implica aquesta cerca com des de la posada en pràctica d'aquestes alternatives, una proposta que es fa és la reubicació del centre d'interès econòmic. Més concretament, es proposa revisar el funcionament per tal d'incloure i situar les necessitats de les persones en el centre d'interès dels

processos que es generen al voltant de les relacions per aconseguir els recursos (materials i immaterials) necessaris per a sobreviure. Aquest fet comporta una idea implícita i és tenir en compte a les generacions futures, alhora que parlar de futur comporta inevitablement tenir cura pel medi ambient (Martínez-Alier 2016, Ostrom 2010, Wall 2015). Les propostes que es fan des de l'alteritat per a innovar en altres comportaments econòmics que no es regeixen només per la norma de l'acumulació de capital sinó cap les necessitats de les persones i la cura del medi ambient és el que s'anomena *economia social* (Baker 2015: 287).

A través de proposar iniciatives que poden significar innovacions en els processos i relacions considerats dins de l'àmbit econòmic (com ara el fet de posar més atenció a les necessitats de les persones) es resignifica i reubica el centre d'interès del model econòmic, i en definitiva implica una resignificació del model econòmic hegemònic. Susana Narotzky (2004) fa referència a l'auge en els darrers anys del concepte d'*economia social* i com, de manera genèrica, es tracta de situar a les persones i les seves necessitats en el centre d'interès econòmic, per tal de per a garantir la seva pròpia subsistència, desplaçant el capital que ha estat el centre de l'economia capitalista. Existeixen moltes realitats i interpretacions del que s'entén per economia social ja que, depenent del context històric o local, trobem diferents significats. Per exemple, pot estar més vinculat al Tercer Sector, com passa a Europa, o a una institucionalització del concepte perquè es consideri que aquestes necessitats poden ser recursos als que una part de la població no té accés per la seva impossibilitat de participar de manera completa en el procés de l'economia de mercat. En aquests casos és quan intervenen organismes nacionals o internacionals implementant models econòmics a països anomenats per part de les mateixes institucions i organismes polítics, en desenvolupament. Segons l'opinió de l'economista Serge Latouche (2004: 28), en tots aquests processos hi ha crítiques i aportacions teòriques en les que la reivindicació continua sent la mateixa: que el centre d'interès garanteixi el benestar social, la convivència i la vida. També hi ha altres aspectes del que s'ha anomenat "economia solidària", "economia de les cures" o "economies comunitàries" que es considera que es troben parcialment incorporats pels projectes institucionalitzats de l'economia social del Tercer Sector. En aquest àmbit hi ha propostes que situen la importància de regenerar els llaços de dependència mútua i l'estimulació de la participació en iniciatives col·lectives com a aspectes a treballar des de l'economia

social; més concretament, com les persones poden aconseguir la seva subsistència a partir de l'activació de xarxes de solidaritat i mutualisme. En definitiva, trobar una definició única d'economia social és complicat donada la diversitat de significats que pot adquirir aquest concepte depenent del context. Tanmateix, Narotzky identifica quatre elements comuns a les diferents realitats i interpretacions que hi ha d'economia social: 1) la importància de les relacions socials per al bon desenvolupament dels processos econòmics; 2) l'articulació dels recursos no mercantils (treball de cura, domèstic, serveis públics, autoproducció) amb recursos obtinguts del mercat; 3) la importància de les xarxes d'ajuda mútua per a subsistir; 4) la importància dels àmbits de la moralitat (cultural o religiosa) que emmarquen els processos de transferència dels recursos (Narotzky 2013: 18). Es tracta de centrar l'accès a la subsistència (*livelihood*) de les persones i d'explorar la interrelació entre el desenvolupament econòmic, la justícia social i el canvi ecològic en relació a les pràctiques per a obtenir la subsistència i el benestar (Narotzky 2004: 20). Aquest plantejament, que implica un grau d'innovació a partir de les pràctiques econòmiques introduint aspectes com les persones i el medi ambient, es considera un procés més sostenible que el basat en el creixement i l'acumulació de capital.

Una de les crítiques al sistema econòmic que s'han fet des de les teòries socials i econòmiques anticapitalistes és que la relació de l'economia amb el medi físic és insostenible. Per moltes raons, però la més destacada és perquè es basa en un creixement il·limitat sense tenir en compte ni els recursos ni les conseqüències ambientals i socials. La qüestió que es planteja és: "*If the logic and requirement of capitalism is perpetual growth, then the obvious conclusion, given a finite planet with limited resources, is that such a system is unsustainable*" (Baker 2015: 287). La cita fa referència a un sistema "no sostenible" (*unsustainable*). Tenint en compte la controvèrsia del concepte "sostenible" que al llarg del anys s'ha utilitzat des de les institucions per parlar primer de "desenvolupament sostenible" fins arribar als darrers anys que ja es fa referència a "sostenibilitat" (Montesinos 2013: 141), considerem necessària una breu revisió històrica del seu significat i la seva utilització.

És a partir de la dècada dels anys seixanta i amb la consolidació del sistema econòmic que es recolça en un estil de vida basat en el consumisme quan es comença a utilitzar el terme "*sostenible*" com a un concepte lligat al desenvolupament d'un

altre concepte "*ecologia*", un terme més dins de l'emergència del que s'ha anomenat l'*eco-crítica*. *Sostenible* en el seu origen feia referència a la preocupació pel medi ambient i les persones. El seu significat estava vinculat a la voluntat d'evitar la degradació medioambiental així com la injustícia social que havia provocat el model econòmic basat en un creixement il·limitat (Narotzky 2004: 19). La preocupació pel medi ambient i per evitar la degradació dels recursos naturals del planeta, es va veure consolidada perquè va començar a interessar també a la població que estava experimentant un canvi del model econòmic i cultural *postfordista* i que va suposar un canvi de valors (cap els no-materials) de la població. Una conseqüència de la regulació horària de la jornada laboral va ser que la població va tenir temps lliure que podia dedicar a realitzar activitats de lleure i oci. L'interés en realitzar activitats fora de la ciutat va anar augmentant alhora que es creaven i s'anaven consolidant valors cap als espais oberts i/o naturals, que amb el temps s'ha acabat anomenant tenir "consciència ecològica" (Santamarina et al. 2015: 15)⁷.

De "sostenible" es va passar a parlar de sostenibilitat i el concepte de "sostenibilitat" ha estat apropiat redefinit i utilitzat per part dels agents econòmics i polítics, mentre que s'ha obviat en aquest procés la possibilitat d'utilitzar altres conceptes que van sorgir al mateix temps i que són aproximacions més crítiques com ara *decreixement* o *creixement zero*⁸. Primer es van institucionalitzar conceptes com "*desenvolupament*" i "*creixement*" i en els últims anys ha passat el mateix amb el concepte de "*desenvolupament sostenible*" que, finalment, s'ha assimilat a "*sostenibilitat*". Durant aquest procés, "*sostenibilitat*" passa de ser un terme subversiu a ser apropiat i a formar part del sistema, en un procés on la violència simbòlica implementada en l'ecologia es manifesta a través de l'apropiació de conceptes clau que són exportats cap a l'esfera política com una mercaderia més dins del funcionament capitalista (Santamarina et al. 2015: 14). Volem apuntar que al llarg del treball si s'utilitza el concepte sostenible serà des de la vessant més crítica i no polititzada del terme. Per concloure aquest parèntesi relatiu al terme "sostenible", volem proposar la interacció que existeix entre l'home, la natura, la societat i

7 La consolidació de la societat post-fordista que va permetre el sorgiment i la consolidació de valors no materials que es concretaven en el fet de d'anar cap una societat del lleure amb accés i interès en realitzar activitats en entorns no urbans.

8 Per a més informació es recomana la lectura de l'article on els autors fan un anàlisi del procés històric d'emergència de conceptes eco-crítics i de la seva apropiació i redifinició des les institucions polítiques

l'ecologia, i com des de l'Ecologia Política es posa de manifest la seva anàlisi i el seu estudi.

4.4. LA RELACIÓ AMB L'ENTORN NATURAL I LA GESTIÓ DELS SEUS RECURSOS

Les investigacions realitzades pels antropòlegs Oriol Beltran i Ismael Vaccaro es centren en gran part en l'àmbit de l'Antropologia Ecològica, des de l'anàlisi de la interacció humana amb la natura, la societat i l'ecologia. Una de les seves preocupacions es centra en com la morfologia d'un territori i la composició dels seus ecosistemes canvia, i la tensió que es genera a causa de la gestió i l'ocupació humana de les que no poden desvincular-se (2014: 10). Sovint aquesta relació acaba sent font de conflictes ambientals que tenen una dimensió política i s'emmarquen dins del l'àmbit de l'Ecologia Política. Un dels camps estudiats és la relació de les persones amb l'entorn natural i la gestió dels recursos per aconseguir cobrir les necessitats que assegurin la seva subsistència. Per tal de garantir una major sostenibilitat social cal que aquesta relació amb el medi es realitzi tenint en compte uns paràmetres de sostenibilitat ambiental cap a l'entorn natural, intentant que siguin pràctiques que disminueixin l'impacte negatiu sobre el medi ambient.

Les investigacions realitzades per l'economista Joan Martínez-Alier (1998) mostren com la injustícia social i ambiental estan relacionades i són conseqüència d'unes pràctiques que responen a un model econòmic que no és *sostenible* amb el medi ambient. Per poder superar aquesta tensió, proposa tenir en compte els postulats que s'estan fent des de l'Economia Ecològica. Tot i la importància de les aportacions des d'aquest àmbit, no considera l'Economia Ecològica una disciplina nova sinó més aviat un nou camp d'estudi interdisciplinari que es centra en la *sostenibilitat* perquè aporta el coneixement necessari per a poder fer front a la injustícia ambiental i social provocada pel model socioeconòmic basat en un creixement sense límits. D'aquesta manera, la injustícia ambiental genera també injustícia social. Per exemple, la contaminació del sol significa la impossibilitat de poder cultivar i en conseqüència genera pobresa i, molt possiblement, el posterior desplaçament de la població rural cap a zones urbanes (Martínez-Alier et al. 2016). Aquesta injustícia ambiental i social que la població pateix és provocada per decisions preses des de l'Estat i l'Administració. Tant és així, que en alguns contextos, com ara algunes àrees del

Pirineu català, la muntanya ha arribat a esdevenir un àmbit en el que hi conflueixen diferents actors i que s'hi generen usos i relacions a diferents nivells, ja sigui que es facin des de l' Administració, des d'un objectiu d'aconseguir recursos o productiu, de les persones que l'habiten, i fins i tot, a nivell emocional que es troba lligada a la majoria de vivències dels seus habitants (Beltran i Vaccaro 2014: 184). Tenint en compte totes aquestes relacions que la població manté amb l'entorn no és d'estranyar que, quan l'Administració vol desenvolupar certs projectes d'intervenció que afecten tant l'entorn natural com l'explotació dels seus recursos, des de les poblacions pot donar-se certa resistència. La població local els viu com una imposició i acostumen a considerar que només poden comportar conseqüències negatives. Sovint aquestes decisions administratives afecten a tots els nivells: paisatgístic, econòmic, ecològic i també pel teixit social de la zona. Per exemple, la proliferació de centrals hidroelèctriques que hi va haver des de començament de segle XX al Pirineu Català o la construcció dels embassaments al País Basc (Euskal Herria), són projectes que entren en contradicció amb la població rural i que generen resistència. Tradicionalment, la relació de la població amb l'entorn ha sigut el de produir els recursos necessaris i ha sigut el seu mitjà de vida. Però també ha existit, i encara existeix, una relació emocional, i la població defensarà el seu entorn natural, generant conflictes que són alhora polítics i ecològics.

Per Martínez-Alier l'Economia Ecològica es pot considerar una Ecologia Humana i no concep que l'Economia Ecològica com a una oposició a l'Economia convencional sinó que *"abarca l'economia convencional neoclàssica dels recursos i el medi ambient i va més enllà, a l'incorporar l'avaluació física dels impactes ambientals de l'economia humana"* (1999). És en aquest *"anar més enllà"* que també Karl Polanyi, en la seva definició d'economia, va proposar de treballar amb altres disciplines socials. Martínez-Alier proposa aquesta interdisciplinarietat per tal de poder analitzar els impactes sobre el medi ambient i la injustícia ambiental i social que genera el model econòmic hegemònic i de poder trobar altres maneres de fer que puguin disminuir aquestes injustícies. Aquesta orquestració de ciències (des de la teoria) en col·laboració amb una comunitat d'avaluadors (des de la pràctica) és el que presuposa que l'Economia Ecològica es pugui considerar una Ecologia Humana i implica alhora una democratització del coneixement (Martínez-Alier 1999: 74). És en aquesta democratització on la importància de lo quotidià pren rellevància perquè les persones

s'organitzen per trobar solucions quan hi ha situacions d'urgència. En aquest sentit és com cal entendre les paraules de Funtowicz i Ravetz, dos dels impulsors d'una ciència que inclogués a la teoria altres aspectes com ara l'experiència, quan diuen: "*La ciencia, no sin la gente, ni siquiera para la gente sino con la gente*". Ens mostren com aquesta implicació surgeix de la naturalesa dels problemes existents, de la seva interdisciplinarietat, de la seva urgència i de la incertesa (Martinez-Alier 1998)

Un dels aspectes de la relació que s'estableix entre la població i la gestió que aquesta pot fer dels recursos naturals de l'entorn és l'accessibilitat que pot hi pot tenir. Per exemple, a algunes zones del Pirineu català aquest accés estava permès des de les formes premodernes de propietat, les quals en aquestes zones concretes, es basaven en la coexistència entre la propietat privada del bestiar i les terres agrícoles, i la propietat comunal dels boscos i les pastures (Beltran i Vaccaro 2014: 198).

La propietat comunitària o comunal té molts continguts específics depenent del context on es troba. Seguint amb l'exemple del context de les zones de muntanya dels Pirineus catalans, aquestes pràctiques comunitàries estaven suportades en certs elements discursius que al llarg del temps tenien una doble funcionalitat. Per una banda permetien tant el manteniment de l'ordre social, així com la seva reproducció, ja que reforçaven la identitat local i el bé comú. Alhora oferien una solució efectiva als interessos individuals ja que a través de l'acció col·lectiva permetien aconseguir articular-los, fet que fóra impossible d'aconseguir individualment. A través d'aquesta acció col·lectiva es podien gestionar recursos forestals i del bestiar (pastorals), es podien crear infraestructures veïnals (una font, un tancat) i s'asseguraven unes relacions que afavorien el manteniment de la pau social i la defensa dels béns propis en relació a possibles amenaces d'altres comunitats (Beltran i Vaccaro 2014: 204). Elinor Ostrom (1990) va realitzar estudis sobre els recursos naturals que les poblacions gestionaven de manera comú. Va estudiar centenars de propietats comunals (zones forestals, de pesca, de pastura etc.) per veure com funcionaven. A partir dels resultats obtinguts durant les seves investigacions Ostrom pensava que un model basat en l'economia diversificada podia ser un model que no generés grans desigualtats en la població. Per l'autora, tant la diversitat ecològica com la socioeconòmica havien d'estar considerades en les pràctiques econòmiques, i per ella des dels models de gestió comuna dels recursos s'aconseguia aquest equilibri i

integració. Pensava que a partir de l'experimentació, el pluralisme i l'aprenentatge social es trobava la solució a molts dels problemes que tenien en els grups estudiats. Una solució que proposava era que des de les institucions hi hagués un apropament a cada context social i ecològic específic, ja que la política de fer normes genèriques esperant que s'adaptin a cada una de les realitats no funciona (2010). Aquesta diversitat afectava tant a les pràctiques i els processos econòmics com a les modalitats de propietat de la terra. Ostrom pensava que la millor combinació era la de propietat comunal, intervenció de l'Estat i els mercats com a proveïdors, fórmula que suposava en principi un camí cap a una major diversitat, democràcia i sostenibilitat ecològica (2010).

Aquesta diversitat no és fàcil d'aconseguir entre altres aspectes perquè sempre hi ha hagut una lluita des de l'Administració i l'Estat cap a les propostes de gestió a partir de comuns (Wall 2015: 146). Aquesta visió negativa sobre la gestió dels comuns Ostrom va demostrar en els seus estudis que no és certa, perquè les poblacions a partir d'aquesta gestió en comú desenvolupen pràctiques que els permeten obtenir els recursos necessaris per a la subsistència i alhora es té cura del medi ambient perquè és el mitjà de subsistència que tenen per a les futures generacions (1990). Un exemple d'aquesta oposició per part de l'Administració en aconseguir gestionar els recursos naturals de manera comú, és el que Lidia Montesinos ha documentat com un conflicte històric de llarga durada que va suposar el procés d'apropiació de les terres comunals a Euskal Herria (2011: 191-251).

En l'actual context de globalització, la capacitat política que es considerava que la població tenia a través de poder controlar els mitjans de producció s'ha transformat i ampliat a l'àmbit del consum. Actualment moltes teories sostenen que el poder per part de la gent corrent es vehicula a partir de les pràctiques de consum (Appadurai 1986). El model econòmic que impera està basat en el creixement econòmic que part d'aquest s'aconsegueix a través del consum de la població. Ara bé, si a través del consum la població pot exercir el seu poder, és quan en aquest punt, reprenem un dels conceptes que va emergir amb el de *sostenibilitat*, i és el de "*decreixement*" i ho fem a partir d'una cita de Martínez-Alier: "*hace falta cuestionar el modelo socioeconómico basado en el crecimiento económico infinito y apostar verdaderamente por la sostenibilidad, que implica un decrecimiento*" (La Vanguardia,

2016)

4.5. UN APROPAMENT A LA TEORIA DEL DECREIXEMENT

Els primers que van alertar dels perills que suposava el model econòmic basat en un creixement sense límits van ser els *ecologistes* durant la dècada dels anys seixanta. Per fer front a la degradació del planeta que suposava el model capitalista basat en un creixement il·limitat van proposar un model i unes pràctiques basades en un *creixement zero (Zero Growth)* o *decreixement (Limiting Growth)*. Aquests conceptes es van popularitzar quan el Club Roma va publicar el 1972 l'informe *The Limits to Growth* que va provocar que el debat arribés als cercles polítics. El missatge era advertir dels perills que suposava un creixement econòmic no controlat i alertava que els recursos naturals del planeta eren limitats (Santamarina et al. 2015: 24). De tots els seguidors de la teoria del decreixement, des dels seus inicis⁹ passant per totes les variacions que se n'han fet, l'ideòleg actual més reconegut és l'economista Serge Latouche. L'autor coincideix amb altres acadèmics en el fet que tot i la situació negativa de les crisis econòmiques aquestes són situacions que ofereixen oportunitats per a experimentar i durant aquests períodes proliferen propostes d'innovació en àmbits econòmics i socials (Baker 2015: 286, Narotzky 2013: 15, Wall 2015). Segons l'opinió de Latouche, es creen propostes des de la gestió de la quotidianitat i iniciatives ciutadanes per part d'una població (exclosa, contestatària o solidària) que intenta recuperar el domini sobre la seva pròpia vida. S'organitzen en associacions sense ànim de lucre (o almenys exclusivament) com ara els bancs del temps, associacions de consumidors, Lets (*Local Exchange Trading System*) i Sels (*Système d'Échange Local*), empreses corporatives autogestionades o comunitats rurals (Homs 2012, Latouche 2004: 81, Narotzky 2013). Totes aquestes propostes contempnen el que Polanyi considerava que era "*la reinserción de lo económico dentro de la sociabilidad*" (2004: 80). Una de les cites més populars és la que Derek Wall fa per a definir de manera breu en què consisteix el decreixement (*degrowth*)¹⁰: "*How to be green? Many people have asked us this important question. It's really very simple and*

9 Tot i que el concepte es popularitza entre les dècades els anys seixanta i setanta, la primera vegada que es va enunciar la teoria va ser a l'obra *The Entropy Law and Economic Process* de N. Georgescu-Roegen el 1971.

10 Derek Wall apropa el significat de "decreixement" a "green" (verd) per ser aquest últim el nom del partit polític que ell representa i que inclou en el seu programa polític principis basats en el decreixement.

requires no expert knowledge or complex skills. Here's the answer. Consume less. Share more. Enjoy life" (1990 A: www.another-green-world.blogspot.com)

Tot i que consumir menys sigui en part una decisió individual hi ha contextos en els que pot fer-se de manera més fàcil. Consumir menys pot implicar canviar alguns aspectes i hàbits de l'estil de vida que es porta. En aquest sentit, algunes persones canvien la seva residència habitual i un estil de vida, per tal de poder a partir d'altres hàbits tant de consum com de vida, consumir menys i compartir més.

4.6. PROCESSOS MIGRATORIS I ESTIL DE VIDA

La migració de persones d'origen urbà cap a zones rurals del Pirineu i Prepirineu català, està transformant i provocant canvis socials en aquestes zones de destí (Guirado 2014, Folch 2015). Des de la Sociologia s'han estudiat els moviments migratoris i el procés que comporta (des d'escollir el lloc de destí, les motivacions, les expectatives i l'assentament) (Guirado 2011: 313). Aquesta tipologia de migracions està vinculada a la cerca d'un estil de vida millor. L'argument de la tesi de Michaela Benson i Karen O'Reilly és que són migracions motivades per aconseguir un millor estil de vida (*Lifestyle Migration*) (2009: 609). Un dels aspectes diferencials entre els processos migratoris és veure les condicions de vida de les persones migrants abans d'iniciar el procés migratori i comparar-les amb les posteriors. Els processos que es consideren de migració exclusivament per a un canvi de vida van acompanyats, tal i com les autores consideren, a un procés de reflexió tenint en compte els factors que es volen millorar en aquest procés. Com veurem, es tenen en compte factors com ara les oportunitats econòmiques però aquest és un dels altres factors que no estan directament relacionats amb l'economia.

A partir de les seves investigacions, les autores esmentades han classificat les motivacions per aconseguir un canvi d'estil de vida. Els conceptes utilitzats per a definir les motivacions per les quals s'inicia un procés migratori són: jubilació, *counterurbanisation*, temps lliure o *laissure* (que implica destins a nivell internacional) i comprar propietats com a segona residència. Les autores fan una altra classificació del terme *lifestyle migration* a partir de la destinació escollida: zones de turisme que acaben sent de residència (o *heliotopos*, població d'una certa edat que busca

emplaçament càlids i amb sol), el rural idíl·lic (població que considera que els espais rurals són millors que els urbans i que mostra una certa idealització per aquests espais) i llocs bohèmics (aquells que són culturalment inspiradors i que atrauen població vinculada a cercles artístics o fins i tot artesanals) (2009: 612). Utilitzem aquest terme perquè tot i que les motivacions individuals poden ser moltes i variades, totes tenen a veure amb un desplaçament per canviar un estil de vida donat per un altre que es considera millor. Un tret característic d'aquest fenomen és que el procés s'inicia en el moment precís en que la persona s'imagina com serà l'estil de vida que tindrà després de marxar d'allà on es troba. El procés neix així amb unes expectatives que tant poden veure's realitzades com no, una vegada l'individu s'estableix a la destinació triada (Guirado 2011: 53)

La investigació de Carlos Guirado (2011) presenta un estudi profund i exhaustiu dels processos tant migratoris com d'adaptació de la població al medi rural i com l'arribada d'aquesta població afecta les dinàmiques socioeconòmiques a la zona del Pallars Sobirà (Guirado 2011: 313). També E.N. Anderson (2015) considera, en el seu estudi centrat en el moviment neorural concret dels ecovillages, la importància dels motius pels quals les persones decideixen anar a viure en aquests projectes que es defineixen com a comunitats intencionades o *ecocomunitats* (2015: xiv). Mentre que alguns autors com Ted Trainer o Serge Latouche veuen en aquests models possibilitats de canvi d'un model econòmic basat en el *decreixement*, altres investigadors, com ara el filòsof Takis Fotópoulos, consideren que el fenomen d'ecovillage es basa en un estil de vida que no té la capacitat de poder canviar ni transformar la realitat social ja que les persones que hi poden anar pertànyen a la classe burgesa i d'aquí la seva incapacitat de poder transformar els patrons establerts. L'autor considera que només reproduiran el patró social que ja existeix des del capitalisme perquè no tenen la capacitat de transformació que pot tenir la població a partir d'una democràcia inclusiva (Fotópoulos 2000:291-295). Proposa, en aquest context, una democràcia inclusiva, per a tothom, i critica que en aquestes iniciatives només hi poden participar les persones que no depenen d'un salari. Sense voler entrar en consideracions referents a qui són els actors que poden provocar canvis socials, ni tampoc tractar qüestions de classe (de tradició marxista), sí que puntualitzem que el moviment *ecoaldeano* és internacional i que, tot i tenir uns trets comuns que són aconseguir una major sostenibilitat a nivell: econòmic, social, ecològic i cultural o

espiritual, cada comunitat s'erigeix sobre unes qüestions diferents i concretes. En aquest sentit, l'estudi de Ted Baker porta per títol "Ecovillages and Capitalism" es centra en la relació entre els ecovillages i el capitalisme. Al seu estudi etnogràfic realitzat a *Whole Village* (Ontario, Canadà), analitza com moltes d'aquestes comunitats intencionades o ecoaldees¹¹ fracassen, i arriba a la conclusió que un dels motius d'aquests fracassos és el sistema capitalista, malgrat que sovint són atribuïts a conflictes personals, o a les personalitats i opinions divergents entre els membres. Baker constata el fet que, a mesura que augmenta el malestar cap al sistema econòmic basat en un creixement il·limitat, també més proliferen les iniciatives que les persones proposen per explorar alternatives a aquesta realitat, fet que pot contradir la visió crítica de Fotopoulos en relació als ecovillages (2015: 286-296).

Durant aquest procés de migració per motius d'estil de vida o migració residencial, diversos autors/es consideren la importància del concepte d'*habitus* de Bourdieu (Benson i O'reilly 2009: 618, Guirado 2011: 72-73). Segons aquests autors/es, les pràctiques (en aquest cas la decisió d'emprendre un procés de *Lifestyle Migration*) són el resultat de les pressions i limitacions que l'estructuració de l'experiència prèvia fa sobre les accions. En aquest context, és el que es coneix com a capital simbòlic i té a veure amb l'educació, la cultura i el capital social (Guirado 2009: 11, 73-74). L'estructura individual i social té a veure amb aquest procés, alhora que incorpora altres relacions socials de (re)producció material (Narotzky 2004: 246). Tot i que la decisió passi per un procés de reflexió individual (on vull anar, quan, com ho faré) la seva materialització, la decisió final, estarà condicionada per aquesta estructura social que estableix uns límits i pressions a l'individu perquè s'adapti a una lògica que produirà una acció/materialització raonable (Bourdieu [1979] 2002). Aquestes estructures que predisposen i limiten les accions individuals han estat posades en qüestió per diferents autors, com ara David Harvey que està en desacord amb aquestes estructures limitants de les decisions dels individus (2014: 185).

Per a concloure aquest recorregut argumental que emmarca teòricament el present cas d'estudi, volem citar les set generacions a les que Elinor Ostrom fa referència. L'autora estava interessada en veure com les persones feien funcionar les coses. Proposem fer-ho i apropar-nos a la realitat a partir de l'etnografia. Elinor

¹¹ L'autor es centra sobretot en les creades en el context històric i social dels últims deu anys (de 2005 a 2015)

Ostrom fa referència a les set generacions perquè això vol dir pensar en el futur de les generacions que venen, i pensem que és una bona manera per a presentar el següent capítol que és l'informe etnogràfic

5. ETNOGRAFIA

Nota

Abans de descriure qui són, per què hi són i com s'organitzen les persones que conformen *Arterra Bizimodu*, es considera important tenir en compte el fet que és probable que les dades que es presenten en aquesta etnografia hagin patit algun canvi des de l'inici del treball de camp fins el dia d'avui. Tant és així que inclús, durant el mateix període en el que s'ha desenvolupat el treball de camp s'han produït canvis, tant en l'estructura de l'edifici com en la composició del grup. L'edifici perquè està en reconstrucció constant i les persones perquè han anat variant la seva composició com a grup, ja que mentre unes han abandonat el projecte, d'altres hi han entrat a formar-ne part. L'etnografia que es presenta es basa en l'observació participant realitzada durant les estades, en entrevistes i converses informals, i en entrevistes realitzades en profunditat a vuit membres d'*Arterra Bizimodu*. En aquest sentit, cal tenir en compte també que pot haver-hi mancances d'informació donada la impossibilitat de poder entrevistar a totes les persones que viuen o han viscut a la casa durant el període en que s'ha realitzat el treball de camp.

Un altre aspecte que es vol aclarir és que al llarg d'aquesta etnografia es farà referència a la *comunitat Arterra Bizimodu* ja que és aquesta la terminologia que utilitzen els seus mateixos integrants per a referir-s'hi. No es considera que sigui un objectiu d'aquesta investigació analitzar el concepte *comunitat* o classificar les diferents manifestacions a les que pot fer referència aquesta terminologia. Per aquest motiu s'utilitzarà perquè els propis membres l'utilitzen i en fan ús.

Finalment, i per acabar aquesta nota introductòria, volem fer referència al nom *Arterra Bizimodu*. El nom és en euskera: *Bizimodu* significa "manera de viure" i *Arterra* és un joc de paraules entre terra i art. D'aquesta manera, *Arterra Bizimodu* significa l'art de viure en la terra.

5.1. EL CONTEXT, LES PERSONES I LA SEVA ORGANITZACIÓ

Què és Arterra Bizimodu?

Arterra Bizimodu és el nom de l'associació amb la que s'han constituït un grup de persones que des de novembre de 2013 viuen en un edifici que tenen llogat. Els estatuts fundacionals de l'associació fan referència a diferents objectius que es volen aconseguir. D'acord amb aquests, la iniciativa es pretén experimentar noves maneres de convivència a partir de les quals es desenvolupin altres relacions econòmiques, socials, ambientals i personals. Concretament, un dels objectius referents a la convivència té com a propòsit: "*Explorar y difundir modos de Co-Habitar (Cohousing) como alternativa al modo actual de convivir*"¹². Així doncs, és tracta de la iniciativa d'un grup de persones que de manera voluntària s'han associat i han anat a viure a un mateix espai que es troba en un àmbit rural. Al llarg d'aquest treball es pretén articular una resposta a la qüestió *què és Arterra Bizimodu?* Es farà a partir de les dades recollides sobre el seu context geogràfic, qui són els seus integrants, per què hi són, com s'organitzen a nivell social i econòmic, quina relació tenen amb les poblacions de l'entorn i com es donen a conèixer més enllà de l'entorn local més immediat.

5.1.1. EL CONTEXT GEOGRÀFIC I DEMOGRÀFIC

Ubicació geogràfica

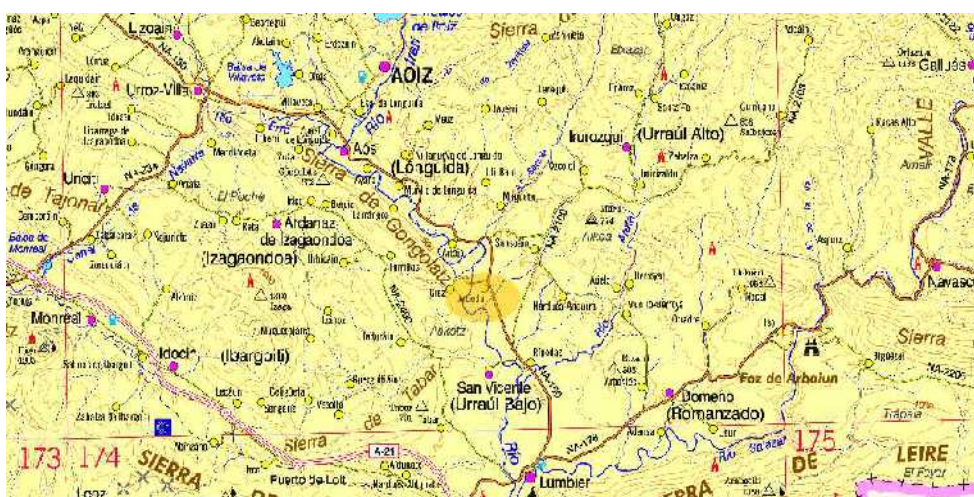
ABM ocupa una extensió de gairebé quatre hectàrees de terreny. Una de les hectàrees està construïda, concretament són 7000m² d'edifici als que s'hi sumem els 3000m² de zones ajardinades que l'envolten. A la banda sud de l'edifici s'hi troben les altres tres hectàrees de terreny, bona part de les quals es dediquen a cultius d'horta, també hi ha un recinte (120m² aproximadament) construït amb material reciclat, on hi ha gallines, i un altre espai (90m² aproximadament), delimitat amb fils elèctrics, on hi ha dues eugues.

ABM es troba al nucli urbà de la població d'Artieda, a la Comunidad Foral de Navarra (a una distància de 30 km direcció NE de Pamplona). Pertany a la comarca de

¹² Informació que es pot trobar a la seva web: www.arterrabizimodu.org

Lumbier, a la mancomunitat Merindad de Sangüesa, i al municipi d'Urraulbeiti (Urraúl Bajo). La vall d'Urraulbeiti es troba a la conca prepirenaica de Lumbier i Aoiz, a la part nordoriental de Navarra, i està composta per nou *concejos* que són: Artieda, Grez, Rípodas, San Vicente, Sansoáin, Tabar, Aldunate, Nardues-Aldunate, Nardues-Andurra i també els ja despoblats Arguiroz, Ascoz, Aízpe, Apardués, Muru i Puyo¹³. La vall d'Urraulbeiti té una extensió de 59,41 km², i segons el cens de 2015, un total de 294 habitants.

Artieda concretament té 123 habitants censats¹⁴. La població es troba sobre la carretera nacional N-150 que uneix Pamplona i Lumbier, a 4km de Rípodas i a 9 km de Lumbier. L'altra via que uneix els nuclis de la zona és l'actual via verda que segueix l'itinerari de l'antiga via de ferrocarril *El Irati* que des 1911 i fins el 1973 va unir Pamplona (Km 0) i Sangüesa (km 54), l'estació d'Artieda es trobava al Km 35.

Situació d'Artieda al plànol de comunicacions. Font: Sistema de Información Urbanística de Navarra

13 Basant-nos en el tractament de dades que es fa des de l'Institut Nacional d'Estadística, els concejos que es troben despoblats s'anomenen però no es comptabilitzen. Font: INE www.ine.es

14 Dades extretes de l'Institut Nacional d'Estadística a data de l'1 de gener de 2015. Dels 123 habitants censats quaranta-un són homes i vuitanta-dues són dones. Un dels motius que la xifra de dones dobli la de dels homes és que s'hi troba la Casa de la Espiritualidad Santa Ana que és la residència de les Hermanas de la Caridad de Santa Ana. Font INE www.ine.es

Mapa del Municipi d'Urraulbeiti. Font: Sistema de Informació Urbanística de Navarra

Context demogràfic

La Comunitat de Navarra estava dividida tradicionalment en cinc *merindades* que a l'actualitat no tenen un reconeixement institucional tot i reflectir-se en el seu mapa oficial. Aquesta segmentació del territori històricament es feia tenint en compte els recursos que la terra oferia a la població tenint en compte l'ocupació agrícola, l'ocupació forestal i la superfície de la vall.

A mitjan del segle XX i amb el procés d'industrialització agrícola de la zona, perd importància un dels aspectes que s'havia tingut en compte fins llavors a l'hora de realitzar la divisió del territori: els recursos que aquest podia oferir a la població. Tal i com apunta Carlos Guirado a la seva tesi *Tornant a la muntanya* (2011) durant el segle XX els espais rurals del món occidental van patir transformacions econòmiques, demogràfiques i socials que, tot i que es donessin de forma aïllada, formen part d'una reestructuració global (Guirado 2011: 33). És durant la dècada dels anys cinquanta que la vall d'Urraulbeiti es veu afectada pel despoblament, fenomen que pateixen també moltes altres zones rurals de la península. Es va produir una emigració internacional i també una altra interna. En aquest cas, la població es va anar traslladant a les ciutats properes i/o capitals de província motivada per les oportunitats laborals que hi havia. Eren feines assalariades que permetien guanyar més diners que treballant al camp, a banda de ser menys pesades físicament

(Montesinos 2013: 108). D'aquesta manera, a partir dels anys cinquanta es produeix un abandonament massiu de les zones rurals a tota la península.

A la Comunitat de Navarra aquest procés de despoblament va anar acompanyat d'un desenvolupament del sistema agrícola i forestal basat en la industrialització (Montesinos 2013: 111). Concretament la població de la vall d'Urraulbeiti va passar de 898 habitants el 1950 a 442 el 1970¹⁵. Les conseqüències d'aquest despoblament van ser l'envelliment de la població, la manca de serveis (sanitaris, educatius i de transport) i l'abandó de la vegetació autòctona que va ser substituïda per plantacions de cereals¹⁶. Així doncs, els pobles i aldees es van anar submergint en una decadència fins al punt d'arribar en algun cas a l'abandó total de les poblacions. Paral·lelament al procés de canvi provocat per la industrialització agrícola a la zona, els costums i les tradicions també es van veure afectades. La industrialització del camp va transformar tant el paisatge (un aspecte visible podia ser que on hi havia arbres fruiters s'hi van plantar cereals), com la població ja que va suposar l'abandó d'un sistema d'economia familiar i de treball comunal. En aquest sentit, una de les conseqüències que apunta Lúdia Montesinos a la seva tesi sobre les relacions de treball a Goizueta (2013), és que actualment hi ha molts caserios (*baserris*) abandonats. Segons l'estudi, els propietaris han envellit sense descendència o bé tenen fills/filles que viuen a nuclis urbans i no poden fer-se càrrec del patrimoni familiar. L'autora també fa referència a que un percentatge elevat de la població que actualment resideix en aquesta zona sobreviu gràcies als ajuts que reben vinculats a la Política Agrària Comun (PAC) de la Unió Europea quan el 1986 Espanya va entrar a formar part de CEE. Es tracta de subvencions destinades a activitats ramaderes, a la plantació d'arbres i la reforestació (Montesinos 2013: 466) que a partir de 2003 (amb la reforma de la PAC) han integrat els objectius de producció amb d'altres de caràcter ambiental i de desenvolupament rural, afavorint tant les explotacions extensives o semiextensives com també la ramaderia ecològica (Beltran i Vaccaro 2014: 159)

A partir dels anys noranta Espanya passa de ser un país d'emigració a ser un país receptor de població migrant (Garrido 2014: 17). Així doncs, en les últimes dècades la

15 Segons els censos de població de Instituto Nacional de Estadística. Font INE www.ine.es

16 Segons el Sistema de Información Urbanística de Navarra (SIUN). SIUN Navarra Encuadre geográfico del municipio. Font: http://www.navarra.es/home_es/Temas/Territorio/Urbanismo/SIUN/

situació ha canviat i la població d'algunes zones rurals s'ha vist incrementada pels moviments migratoris internacionals vinculats al mercat laboral. A finals de la dècada dels vuitanta, es produeix un fenomen que té a veure amb un repoblament per part de grups de persones procedents de les ciutats. Tot i no representar unes xifres que permetin parlar d'una recuperació numèrica de la població a les zones rurals, sí que es considera significatiu, ja que pobles que es trobaven gairebé abandonats o que ja ho estaven totalment van anar rebent població jove i van començar a ser reconstruïts. El fet de traslladar-se de la ciutat a espais rurals s'ha conceptualitzat com a *neorural*. En aquest fenomen també hi trobem aquells casos que impliquen iniciar un projecte de vida comunitària, com ara es va produir en aquesta zona. Es tracta d'un fenomen d'una complexitat i diversitat tan àmplia que no és aquest treball el marc addient per definir ni classificar les seves diferents manifestacions. En canvi, sí que volem fer-hi referència ja que al fet que, tant al Pirineu com al Prepirineu de la Comunitat de Navarra, es van iniciar diferents experiències *neorurals* en pobles abandonats. A més es considera rellevant perquè molts d'aquests moviments neorurals d'ara fa més de trenta anys, avui encara perduren i els membres fundadors d'ABM vivien o havien viscut en aquest pobles.

El moviment neorural a la zona fa que actualment hi hagi a la vall tres *ecoaldeas* i dos *pobles ocupats*. De les tres ecoaldees, una està en procés de creació (procés que des de la Red Ibérica de Ecoaldeas (RIE) s'anomena *incubadora*). Es tracta del projecte de permacultura¹⁷ *Comunidad Alternativa EkoHerri*. Les altres dues estan "establertes", és a dir, reconegudes per la RIE¹⁸, una és 12ribus i l'altra Lakabe. Aquesta última es va constituir fa trenta-cinc anys i encara segueix vigent avui, s'ha convertit en un referent a seguir tant per les iniciatives neorurals de la zona (Navarra), com a nivell internacional per les experiències d'ecoaldees i de vida en comunitat. També hi trobem Arizkuren i Rala que són dos poblacions que estaven abandonades i s'han anat repoblant en els últims deu anys. Els membres d'aquests dos assentaments els defineixen com a *pobles ocupats*¹⁹ i no com a ecoaldees.

17 El concepte permacultura té moltes accepcions. Fem referència al terme que van encunyar Bill Mollison i David Holmgren el 1974 que fa referència a una pràctica d'agricultura més duradera que inclogués tecnologia i coneixement tradicional (Veteto i Lockyer 2015)

18 A Espanya per a ser ecoaldea cal fer la petició a la Red Ibérica de Ecoaldeas. Cal complir una sèrie de requisits. Hi ha cursos, formació i membres referents de la RIE que acompanyen aquest procés que s'anomena "incubadora", quan ja s'ha aconseguit de ser ecoaldea ja està "establerta"

19 Per més informació sobre Arizkuren: <http://elvalledearce.blogspot.com.es/2008/05/arizkuren.html> i sobre Rala a <https://ralatropikal.wordpress.com/>

L'edifici

Totes les persones entrevistades han coincidit en que un dels aspectes que més els va impressionar quan van conèixer la proposta d'ABM va ser que la vivenda fos un edifici tan gran: quatre pisos d'alçada, set mil metres quadrats de planta distribuïts en més de seixanta apartaments, on la planta baixa són espais diàfans (com ara una antiga capella, el teatre, la cuina o el que va ser la biblioteca).

Durant el segle XX l'edifici va tenir diferents usos: des d'un antic convent que feia de residència de frares *agustinos recoletos*, un seminari a mitjans de segle (el *Seminario Menor de San José de los Padres Agustinos*) fins a un hotel que tenia per nom *El Palacio del Pirineo*. Encara es poden trobar referències a internet del que va ser un hotel de luxe fins el 2010, amb SPA, piscines climatitzades, saunes, gimnàs i, a l'exterior, un minigolf. El negoci dedicat al turisme de luxe no va funcionar econòmicament i el propietari va fer rehabilitar i transformar les habitacions de l'hotel en apartaments amb la intenció de poder-les llogar com habitatge per a poder obtenir ingressos de manera regular. Els primers membres d'ABM que van visitar l'edifici quan encara hi havien inquilins que vivien en els apartaments fan referència a l'estat de decadència en que es trobava tant l'edifici com les persones quehi vivien. A les entrevistes realitzades expliquen que era un focus de consum i de compra-venda de droga. Un fet que il·lustra aquesta realitat és l'acta de reunió de l'Ajuntament d'Urreúl Bajo del mes de juny de 2011 que recull els conflictes derivats de l'impagament del menjador escolar per part de les famílies que vivien en el Palacio del Pirineo així com

*"robos en las huertas por parte de los inquilinos que residen en los apartamentos del denominado Palacio del Pirineo"*²⁰.

Els primers membres de l'associació ABM que a l'octubre de 2013 comencen a habitar El Palacio del Pirineo ho fan en un edifici que pateix un sever deteriorament. Les infraestructures així com les instal·lacions elèctriques o de lampisteria s'estan reformant: s'estan solucionant problemes amb les tuberies de l'aigua, arreglant vigues, o reforçant parts del terra, així com pintant i sanejant totes les parets. Tot i així, l'estructura permet que es pugui entrar a viure en els apartaments, que estan tots dotats d'una habitació, un lavabo i una cuina-menjador.

L'edifici consta de quatre nivells o pisos d'alçada. La planta té forma de 'U', a les dues ales s'hi troben les habitacions o apartaments i estan comunicades entre sí per passadissos que poden arribar a fer més seixanta metres de llarg cada un i estan poc il·luminats. Al centre de la 'U' hi ha una zona oberta, amb un pati ajardinat i una piscina exterior (en desús).

Al primer i segon pis de l'ala nord és on hi ha les vivendes (eren els apartaments que es trobaven més ben conservats). Cada apartament està decorat i personalitzat segons les persones que hi viuen. De fet, una vegada ja en formen part de manera estable i per tant viuen i són membres d'ABM, poden inclús canviar-ne l'estructura interna (alguns han canviat els mobles originals de la cuina o han construït un altell). A mida que es camina pel passadís es van veient les portes personalitzades de cada apartament: fotografies, dibuixos, pintures, alguna branca d'arbre, flor o detall vegetal de la zona a mode de decoració, o els noms dels i les que hi viuen dibuixats. Un dels aspectes que s'observa que es comenta durant les estades és que volien fer-se seu l'espai. Durant l'estada al mes de desembre, una de les accions que es van fer va ser que totes les persones que vivien en aquell moment a l'edifici van triar un dels centenars de quadres que estaven penjats a les parets des de que l'edifici havia sigut hotel. Els van tenir dues setmanes i cada persona el va intervenir i modificar segons el seu criteri. El dia 31 de desembre, coincidint amb la celebració de fi d'any, els i les que havien participat van presentar al grup què havien fet i per què ho havien fet, i després els van anar distribuïnt a les parets un altre cop.

20 Informació extreta de: <http://www.urrabajo.es/upload/docs/ACTA2011-06-30.pdf>

Tot i que cada grup domèstic té destinat un apartament quan hi ha fills adolescents (entre 12 i 16 anys) aquests tenen el seu propi apartament al costat o al davant del/s pare/s i/o mare/s. Els apartaments són d'ús privat, espais propis i no compartits. Tot i que les vivendes no estan tancades amb clau, les persones no hi entrin lliurement, es tracten com a un espai privat que cal respectar. L'ala nord, tot i estar comunicada per passadissos queda aïllada per una porta a cada extrem del passadís. Cap de les dues portes està tancada amb clau però es percep que es tracta d'un espai privat i que només es travessa aquella porta si es va a visitar algú al seu apartament. Així, les persones que viuen a la casa tenen el seu espai hi hagi o no visitants o gent de pas a l'edifici.

A l'ala sud hi trobem els apartaments per les persones que no hi viuen però que s'hi estan uns dies visitant el projecte. També poden ser persones que estan en el procés que, des de l'associació ABM, anomenen *conocernos*: aquells que han demanat entrar-hi a viure i estan en període de prova (més endavant s'explica amb detall aquest concepte).

A la planta baixa hi ha els espais compartits i d'ús comú: la cuina, el menjador, la capella (ara espai polivalent destinat a fer-hi reunions o classes de ioga entre d'altres activitats), el taller (amb maquinària per treballar fusta, metall, electricitat o jardineria), l'escola, la taberna (espai recollit amb sofàs, una barra, una cafetera i una llar de foc) i la sala de psicomotricitat dels nens, antiga biblioteca, (on hi ha una construcció de fusta de dos pisos amb matalassos i un mini rocòdrom, on sempre que hi hagi la presència d'un adult poden jugar-hi). També hi ha la *sala de encuentros* (on s'hi fan tallers quan hi van grups nombrosos i, quan no hi ha activitats que requereixin l'espai, s'utilitza per a posar-hi els estenedors per a secar la roba). L'antic frontó ara és el *contenedor de ruido* o espai de producció musical (fet amb construcció en palla, hi ha una cabina de gravació i s'està habilitant un buc d'assaig). El que havia sigut el teatre quan l'edifici era una escola, va passar a ser la zona d'aigües sent hotel, i ara s'està recuperant: se l'anomena l'espai '*ikea*' i és on hi ha tot el mobiliari que s'ha anat acumulant a mida que s'han anat remodelant els espais (el mes de juny ja s'havia habilitat aquest espai com a sala de reunions i presentacions amb una capacitat de més de dues-centes persones). També hi ha els despatxos de la RIE (*Red Ibérica de Ecoaldeas*) i del GEN (*Global Ecovillage Networking*). A l'exterior, els espais

que ocupava el minigolf ara són l'horta, tant la comuna com les parcel·les que corresponen a cada apartament. També hi ha el galliner, un espai per a dues eugues i una caseta coberta on hi ha el *biogás*²¹. Al descampat del davant de l'horta hi ha unes comunes (*lavabos*) fetes amb palla i material de bioconstrucció, i unes dutxes per quan es celebren esdeveniments de gran format (amb una afluència d'entre cent i quatre-cents usuaris) que permeten que les persones puguin acampar en aquesta zona i tenir accés a lavabos i dutxes.

Un aspecte a destacar és que, tot i que l'edifici estigués deteriorat en arrencar el projecte, sí que permetia entrar-hi a viure d'una manera gairebé immediata. Totes les persones que han viscut altres experiències de vida en comunitat s'han hagut de construir elles mateixes les seves cases. Mauge considera que és un avantatge que no faci falta fer-ho:

Lo que tenía este lugar es que tienes que poner menos energía en la construcción aunque parezca mentira [rialles perquè hem estat tot els dies pintant i podant els arbres de l'entrada] Es cierto que llevamos haciendo mucha labor, pero claro no tienes a veinticinco personas teniendo que reconstruir durante diez años un espacio. Pienso que en muchas opciones rurales llega a ser obsesivo: te pasas la vida arreglándote la casa sin parar, es una y otra vez. Este lugar es cutre pero te permite instalarte en una semana y eso da una flexibilidad irrpesionante. Mucha gente no lo ve [la ventaja de poder entrar a vivir sin construir] porque está acostumbrada al mundo habitual donde tu alquilas una casa y te instalas. Pero, claro, en el mundo de las comunidades rurales esto no suele pasar.

El fet de no haver de reconstruir o construir-se des de zero una casa és valorat positivament pels membres d'ABM, sobretot per les famílies, ja que facilita l'entrada i instal·lar-s'hi.

Com es constitueix *Arterra Bizimodu*

El primer puertas abiertas fue el 24 de noviembre de 2013. Me acuerdo porqué nació Eki. Ese día no vinimos sino que lo hicimos la semana siguiente. Eki nació con el proyecto. En diciembre nos estábamos juntando el grupo de padres para [organizar cómo sería] la escuela. Montxo

21 Eina per fer gas a partir de residus orgànics

La idea d'ABM neix a mitjan 2013. Per una banda, d'un grup de pares i mares que tenien la intenció d'anar a viure en un àmbit rural i estaven buscant un espai per fer-ho. Ells diuen que buscaven "*idealmente un baserri*" [Montxo]. En paral·lel es dona el cas que Iosu, que era la persona que treballava com a guarda de *El Palacio del Pirineo* quan s'hi llogaven apartaments, assisteix a cursos formatius que es fan a Lakabe. En una d'aquestes ocasions, Iosu li explica a Mauge l'estat de decadència en que es troba l'edifici de *El Palacio del Pirineo*, i s'obre la possibilitat de pensar i plantejar de fer-hi algun tipus de proposta o projecte relacionat amb l'àmbit social i la vida comunitària. Llavors Mauge va contactar amb les famílies que coneixia i sabia que buscaven un espai i mentrestant Iosu va der d'enllaç amb el propietari el qual ja començava a estar preocupat per l'estat i la situació en la que es trobava l'edifici, i volia fer algun canvi.

En aquest inici, el capital social (Bourdieu [1979] 2002) està present tant en les famílies com en el contacte que hi ha entre els projectes de vida en comunitat de la zona. Les famílies es van conèixer perquè van formar el 2012 l'associació Kumaldi, un grup de criança de Pamplona. Els grups de criança són pares i mares que, amb o sense la figura d'un/a educador/a, fan la funció tradicional que fa l'escola bressol. Concretament, les persones membres de Kumaldi fan referència a que a través del grup de criança podien tenir un espai on compartir l'experiència de ser pares i mares, valoraven el fet de poder estar més temps amb els seus fills/filles i poder escollir l'educació que els hi volien donar (incloent educació a casa o educació lliure). Quan van anar a viure a ABM, els nadons amb els que es va iniciar el grup de criança i que eren els primer fills/filles de les parelles de Kumaldi tenien quatre anys.

Mauge, després de parlar amb Iosu, va redactar una proposta de com i què podria ser ABM, una proposta que va entregar tant al propietari com al grup de famílies de Kumaldi. En dues planes s'inclouia entrar a viure a l'edifici per a fer una cooperativa de vivenda i organitzar-se a partir de la sociocràcia.

5.1.2. LES PERSONES. MOTIVACIONS PER FORMAR PART DEL PROJECTE

Qui són?

A l'annex 3 adjuntem una taula on hi ha la referència de les persones que viuen a la casa. El mes de març de 2016 hi vivien 53 persones distribuïdes en 25 apartaments. Abans de continuar caracteritzant el grup, considerem convenient fer un aclariment de com s'utilitzaran els conceptes de grup domèstic i *hogar*. Al llarg d'aquest treball farem referència a grup domèstic com aquella persona o grup de persones que habiten un apartament²² ho considerem addient perquè no implica que els membre tinguin llaços familiars. En els apartaments hi viuen tant famílies monoparentals (un sol pare/mare amb fill/s), famílies (pares i fill/s), persones que viuen soles, en parella o compartint l'apartament per tal de disminuir despeses del lloguer. De fet, seguint aquesta lògica, tots els membres d'ABM podrien ser una *gran* unitat domèstica, ja que es tracta d'un grup de persones, algunes amb llaços familiars i d'altres no, que comparteixen espai de residència i altres aspectes lligats a l'espai de convivència com per exemple relacions de producció. Si més no hem preferit basar-nos en el concepte de grup domèstic per cada un dels espais habitats. Al llarg del treball el terme que s'emprarà serà el d'*hogar* ja que és el que s'utilitza pels mateixos membres d'ABM per anomenar a la/les persona/es que viuen en un apartament, en aquest sentit *hogar* substitueix a grup domèstic ja que és el terme utilitzat per fer referència a un grup de persones que comparteixen un mateix espai d'existència, i que per tant, la noció de cohabitar, de residència comú és essencial (Segalen 2001: 37). A mode d'apunt, volem comentar que ocasionalment també s'utilitza el terme *fuego* per a fer referència a *hogar*.

La persona amb més edat té 53 i la més petita té 16 mesos. Hi ha 13 famílies o *hogares* amb fill/s. Dels joves i petits, 21 persones són menors de 18 i un en té dinou. D'aquestes, 13 tenen menys de 10 anys.

Totes les persones entrevistades fan referència a que els mesos d'hivern han estat

²² Hi ha dos casos de grup domèstics en els que els fills/es, de 13 anys en un cas i de 15 anys, a l'altre ocupen un apartament al costat del de la seva mare. Tot i que la classificació es fa a partir de l'ocupació de l'espai, en aquests dos casos s'han comptabilitzat com si visquessin amb la mare/pare. És considera com un procés d'anar a viure independents del nucli familiar però encara no són independents i s'ha considerat que encara formen part del grup domèstic.

durs i intensos i en el curs d'aquesta estació han decidit abandonar el projecte 14 persones. Al mes de març 2016 8 d'elles ja no hi són, i les altres 6 estan buscant altres llocs per anar-hi a viure, dues viatjant per Espanya i quatre valorant opcions mentre continuen vivint a la casa. De fet, durant l'estada de treball de camp, tres persones més s'estan plantejant sortir del projecte, dues d'elles amb fills. Per tal de donar-se a conèixer a d'altres persones, s'organitzen *portes obertes* aproximadament una vegada al mes en dissabte. Es fa una convocatòria a través de cartells i difusió digital, i es convida a conèixer l'espai, com s'organitzen, quins són els requisits per a formar-ne part, quin contracte tenen, etc. Després, els i les visitants poden quedar-se a dinar amb els membres d'ABM.

Motivacions per formar part d'Arterra Bizimodu

Yo había vivido antes aquí en Navarra y tenía contacto con la gente de Lakabe y Arizkuren. Lo primero que me llega es un edificio enorme que está entrando un montón de gente y a mi me pareció super loco, porque no conocía el proyecto. Luego me llega que está Mauge. Yo la conocía de encuentros en Lakabe, de encuentros de género, de cursos de facilitación. Había estado en Aineto haciéndonos un trabajo de grupo, ayudándonos con un trabajo de comunicación, consenso, género y poder. Ahí sí que me saltó la chispa: si está Mauge me da más confianza Eztebeni

Un factor decisiu per a formar part del projecte i que comparteixen tots i totes les informants són les persones que van estar presents des de l'inici. Aquests són Mauge, que és la que inicia els tràmits tant legals (contactar amb el propietari) com pràctics

(contactar amb un primer grup de persones interessades) i l'Alf, que és el president de la RIE i es trasllada a viure a ABM a començaments de 2014. Es considera rellevant el fet que aquestes dues persones dotessin, tal i com en fan referència els entrevistats, de seguretat i garantia a aquells que estaven valorant la possibilitat de formar part d'ABM, ja que, a més de les motivacions personals que cada individu o *hogar* podia tenir, tots ells consideraven positiva la implicació d'aquestes dues persones des del començament, i aquest fet va influenciar alhora de prendre la decisió de formar part del projecte. Montxo ho explica segons la seva experiència:

Había cierta garantía que este proyecto saldría adelante con gente como Mauge detrás [que tenía] mucho conocimiento para liderar grupos, y otra gente como Alf que ya ha hecho comunidades. [Yo], a mis cuarenta [años], tampoco me apetecía probar y fallar unas cuantas veces, que es lo típico. Tampoco queríamos ir a la superaventura.

Alguns autors fan referència a aquesta seguretat que relata Montxo com un dels grans reptes a fer front per les iniciatives de vida en comunitat. Lockyer i Veteto (2013) han realitzat investigacions sobre quin és el període de temps necessari per a considerar que no hi ha conflictes en la convivència i poder qualificar d'estable el projecte de convivència. El fet que Mauge i Alf estiguessin al darrere dotava de seguretat a una iniciativa que començava i fou decisiu per a fer el canvi. Abandonar la ciutat per anar a viure al camp implica un canvi; fer-ho amb fills suposa tenir en compte aspectes com ara el canvi d'escola i que els petits s'adaptin al nou context, aspectes que, segons la informació recollida, es consideren importants i es vol evitar de fer si no hi ha unes mínimes garanties.

Un altre factor al que fan referència les persones que viuen a ABM és el fet d'estar experimentant, és a dir, al fet de formar part d'un projecte al que ells mateixos qualifiquen com d'en trànsit. Tenint en compte que el lema d'ABM és "Otro mundo es posible"; Etzebeni es refereix a aquest estat de trànsit d'aquesta manera:

[Desde ABM se parte de] la idea que otro mundo es posible y para hacer otro mundo hay que hacer un tránsito, y en este tránsito es ver qué propuestas tenemos y traemos desde todos los ámbitos: desde lo relacional, la parte educativa, la económica, la social, todos los ámbitos y cómo nos queremos mover.

És aquesta part d'experimentació, que es manifesta segons els informants amb els que s'acosten i s'interessen per formar part d'ABM han de provar si és el que buscaven. Per saber-ho, diuen, cal viure el dia a dia per comprovar si és el que s'estava buscant o si cal continuar cercant. El fenomen neorural té diferents manifestacions vinculades a diferents àmbits, des de l'econòmic fins al polític passant per un ampli ventall de motivacions que dependran de tantes altres variables. Autores com Benson i O'Reilly (2009) proposen el concepte *Lifestyle Migration* o migració de residència (Guirado 2011) que vincula el procés migratori a voler aconseguir un estil de vida diferent al que es té. Les motivacions poden ser moltes i no tenen perquè ser econòmiques sinó que per exemple pot tractar-se de pares i/o mares que prefereixen que els seu/s fill/s creixin en un entorn rural perquè el consideren més apropiat que no pas un àmbit urbà (Guirado 2011).

Tant és així que els fills són una de les motivacions principals de tots els pares i mares que viuen a ABM. Destaquen tres motivacions relacionades amb el/s fill/s: els pares i mares parlen de valors, d'un entorn més segur que el de la ciutat i de compartir els processos de la criança.

Si no hubiera tenido hijos yo creo que hubiera hecho el camino también hacia algo así [viure a ABM]. Pero cuando ya tienes hijos te planteas: yo no quiero que la única herencia que tengan ellos sea el mundo del que provenimos, la cultura de la que venimos. Quiero que vean otra cultura. Y aquí estamos creando otra cultura. Toda esta parte me parecía muy importante que ellos eso lo vivan. Porque los niños que han vivido en su casa, sólo en el ámbito familiar (bueno nosotras hemos vivido así, no?) solo en nuestra casa, con las relaciones familiares, de repente vivir en unos espacios como estos, donde las relaciones son mucho más amplias, donde bajas al comedor y ves que todo el mundo se organiza para comer juntos, te está dando unas referencias y unos valores que no tienen nada que ver. Yo siempre digo que estos niños que están viviendo estas cosas son joyitas para la sociedad. Porque los otros siguen acotadísimos y siguen ahí. Aquí tienen muchas más referencias de adultos y esto es muy importante. Y para mi, como madre, es importante también Eztebeni

Un altre dels fets que es valora és que els nens i nenes puguin jugar lliurement sense els límits físics que suposa un parc infantil en una ciutat. També fan referència a poder deixar-los sols sense el risc que ells consideren que hi pot haver en un entorn urbà com ara el tràfic o les persones desconegudes que els posin en perill:

Desde que tuvimos a los txiquis nos metimos con el tema de Kumaldi, los grupos de crianza. Al final sí que influye un montón el tener txiquis. También por los espacios y que los txiquis estuvieran en espacios naturales con la libertad que tienen aquí. Esa libertad no la tienes en una casa. Yo vivía en un barrio nuevo y yo no le dejo salir a la plaza así con cinco años. No sale, no. Entonces esa sí era la parte fundamental. Montxo

[Vivir en ABM] es divertido. Me gusta que sea pequeño. Bueno, pequeño tampoco es, pero podemos salir a la calle a jugar y tenemos espacio. Jugamos con los palos, hacemos manualidades... Markel (vuit anys)

Altres aspectes relacionats amb el fet de tenir fills són com els que explica Charity que valora molt poder compartir processos de criança:

When I have questions about Pr or issus about Pr I have people that I can say: oh my god I don't know what to do, and I get so precious and immediat their support and immemdiat answers. Charity

Benson i O'Reilly (2009) fan referència a les expectatives posades en el procés de migració: què passa quan la realitat no respon a les aspiracions i expectatives que es tenen? Per exemple, hi ha hagut membres que han acabat abandonant el projecte perquè les expectatives que tenien sobre què era viure en una zona rural no eren reals:

Pasa en todos los proyectos [de vida colectiva] colectivos; se acerca una persona y aunque el colectivo diga "somos azules", ella dice "no pasa nada que seais un poco grises". Pero en un proyecto rural es que te tiene que gustar el campo y no puedes decir: "es que hay mucho barro", habrá que hacer algo porque hay mucho barro. Y si dices: "no me gusta la huerta, ni el ganado.." entonces [me pregunto]: qué haces aquí?. Mauge

Un altre exemple és al que cita Montxo sobre el fet que els nens i nenes estan exposats a viure els conflictes de convivència que poden sorgir entre els adults. També el fet que estiguin tot el dia jugant per la casa i en els espais que envolten la casa: espais amb herba, oberts i sense tràfic. Els altera i cal *buscar*

Espacios más reducidos y familiares, porque es mucha emoción para los txiquis y los primeros meses son duros. Te vienes pensando en ellos y dices pues "no sé si estoy haciendo bien hecho".

Un altre cas d'expectatives complertes parcialment és el de Lourdes. Un dels

motius per formar part d'ABM era poder oferir al seu fill de 15 anys una manera de convivència diferent de la que podien tenir en un pis en una ciutat tots dos sols, però un cop instal·lats no ha sigut com s'esperava:

Pensé que le beneficiaría. Quería ofrecerle otros mundos. Pensé: "Me gustaría que él tenga referencia de otros mundos no sólo [sea el] de la tele". Lo que pasa es que le he pillado en una edad que él necesita estar comunicado y ando todo el día en coche. Ando cansada y me estoy cuestionando si me voy a ir. Acompañaré a mi hijo a salir del nido y, cuando se vaya, no descarto estar en otro colectivo. Porque yo quiero esto en mi vida. Mi visión es vivir en colectivo.

Una motivació que considerem rellevant, perquè ha sigut un tema recurrent en les entrevistes realitzades, és el fet que es proposa una convivència en grup i que, per tant, pot ser una alternativa a la soledat. Aquest és el motiu personal pel qual Lourdes hi és, per no viure en el que ella mateixa anomena la soledat no buscada:

La soledad que aisla no es buena. [vivir en ABM] para mi ha sido un despertar. Yo tengo cincuenta y seis años y es un momento que dices buf (...) parece que los cambios sean cuando eres joven, sin embargo, a mi la ilusión me ha crecido cada vez más.

La soledat no té perquè fer referència a una persona que viu sola: també s'hi han referit famílies. Per exemple, és el cas de l'experiència que van tenir Montxo i Lide amb els dos fills quan van anar a viure a un poble:

Te das cuenta que la vida en un pueblo como familia nuclear es terrible porque estás muy solo. Una cosa que teníamos clara era que si volvíamos a vivir en un pueblo sería en un proyecto colectivo.

Un altra motivació que és la que manifesten els que s'han quedat sense feina. Tal i com apunta Narotzky (2009), aquesta situació ha augmentat a partir del 2008 amb la crisi econòmica mundial. Davant la pèrdua de llocs de treball, la gent busca alternatives a la feina assalariada per a poder sobreviure. L'autora considera que en èpoques de crisi s'experimenten altres maneres de fer economia (2009: 21). És el cas per exemple de l'Iosu que ens explica com a ABM ha pogut trobar una manera de sobreviure perquè "a un parado de 53 años no le va a dar trabajo nadie". Durant el treball de camp, una de les converses recurrents era la gran quantitat de persones

que s'apropaven al projecte perquè s'havien quedat sense feina i que a la ciutat no trobaven treball i els era molt car sobreviure.

Voler viure prop del sector primari era la raó principal per la qual Gabi va entrar a ABM. Gabi té 40 anys, ha estudiat Belles Arts i viu des de fa més d'un any amb la seva companya a ABM. Conversant amb ell, explicava que volia viure de manera senzilla, consumint el que et dóna la terra i dependre menys de la indústria. Es considera rellevant tenir en compte aquesta motivació perquè no totes les persones que van a viure a un entorn rural pensen en treballar la terra, ja sigui per cultivar o no els seus aliments. De fet, un fenomen que s'està donant és la repoblació de les zones rurals per gent que treballa en àmbits no vinculats a l'agricultura i que aconsegueix els ingressos necessaris per viure exercint professions que no tenen a veure amb el primer sector.

5.1.3. L'ORGANITZACIÓ A PARTIR DE LA SOCIOCÀCIA

Què cal fer si una persona vol formar part d'ABM?

Una vegada es va constituir el grup inicial a partir del que David anomena el *núcleo fuerte*, es va posar en marxa el projecte. Les persones es van anar instal·lant a viure a l'edifici, van anar desenvolupant el model de co-habitar que volien adaptant el model de la sociocràcia que millor els podia anar, i es van començar a fer propostes de projectes a gestionar (com ara l'horta, la seu de l'oficina de la Red Ibérica de Ecoaldeas i de la del Global Ecovillage Network, entre d'altres). Ara bé, el projecte continuava obert a noves incorporacions. Considerem important explicar el procés pel que ha de passar si es vol formar part d'ABM. D'entrada haurà de conèixer el projecte i ho pot fer apropant-se físicament al *El Palacio del Pirineo*, a través d'un *puertas abiertas* destinat a conèixer l'ABM. El títol del cartell que anunciava un *puertas abiertas* era "*Presentación del proyecto co-habitar Arterra Bizimodu*" i es convidava a les persones que els interessava a passar un matí i quedar-se a dinar amb els membres d'ABM i se'ls explica el projecte. S'anuncia a la web i es fan cartells que es distribueixen pels pobles del voltant²³. Altres maneres de poder conèixer el projecte són anar-hi a passar un dia o uns dies perquè algú de la casa els ha convidat o bé arran de la participació en un dels *voluntariats* que s'organitzen des de la casa. Els *voluntariats* consisteixen en poder quedar-se de forma gratuïta a la casa a canvi de col·laborar en alguna de les feines a fer. Són convocatòries que es publiquen a la web d'ABM i es fa una crida a totes aquelles persones que vulguin passar-hi un mínim d'una setmana treballant en tasques quotidianes o de manteniment de l'edifici (pintar, encofrar, podar arbres, netejar o recollir verdures de l'hort o cuinar entre d'altres) a canvi de l'estança en un apartament compartit i l'àpat del migdia.

Segons expliquen els membres d'ABM, per participar en el projecte cal tenir un objectiu. Tal i com deia Gabi, has de tenir clar què vols fer, què vols proposar al col·lectiu. Després d'haver proposat entrar i formar part del projecte, s'entra a una etapa d'un mínim de tres mesos que anomenen *conociéndonos*. Després d'aquesta etapa, tant la persona com el col·lectiu decideixen si volen o no passar a la fase següent que és la d'*adaptación* i consta també d'un mínim de tres mesos més.

²³ A l'annex 4 s'adjunta el cartell de la convocatòria del *puertas abiertas* del 28 de Maig de 2015. Cartell recollit al diari de camp del 20 de maig i que es va rebre digitalitzat com arxiu adjunt del correu electrònic.

Com s'organitzen?

La proposta d'anar a viure al *Palacio del Pirineo* (Artieda) que Mauge va fer inicialment al grup de famílies d'Iruña tenia tres propòsits bàsics: crear una cooperativa de vivendes (co-habitar), que és el que ja estaven buscant les famílies, l'altre gestionar els projectes que es generessin des d'ABM i que les pautes de funcionament del grup seguien l'estructura del model sociocràtic.

Krátos en grec significa *poder* i *socius* en llatí significa *company*. Així, etimològicament *sociocràcia* significa "compartir i construir el poder amb el/s company/s". El model neix als Països Baixos als anys setanta i s'aplica inicialment en un àmbit empresarial. Així, doncs, els objectius d'aquest model estaven pensats per a un millor funcionament dels treballadors/es que es volia aconseguir a partir de la seva major implicació en el procés. Existeix el *Centro Mundial de Sociocracia* que organitza i acredita formacions que es realitzen a diferents països del món²⁴. Mauge està acreditada com a formadora per aquest organisme, això vol dir que pot donar cursos. D'aquesta manera, durant l'any realitza formacions a diferents poblacions d'Espanya i també a altres països com Itàlia, Croàcia o França. Volem citar un fragment del programa d'un dels cursos que es van oferir durant l'any 2015 i que fa referència als objectius genèrics del model per tal de mostrar com es fa referència a conceptes comuns a l'àmbit empresarial com poden ser lloc de treball i lideratge:

*"Mejorar las competencias en liderazgo. Aprender a trabajar mejor en equipo y a favorecer la cooperación en el lugar de trabajo y en la vida en general [Esta formación] ayuda a los participantes a desplegar su talento de liderazgo y a asumir con suavidad y confianza un rol de autoridad"*²⁵.

Aquesta estructura, que neix amb la intenció de donar resposta a unes necessitats del món empresarial, es recupera i es comença a aplicar com a model organitzatiu per grups de persones comparteixen un projecte de vida comunitària.

Una de les característiques de la sociocràcia que destaquen els informants com a

24 A la web <https://sociocracia.net/> hi ha l'oferta de cursos i tallers així com també la història, exemples d'organització sociocràtica i articles sobre la sociocràcia.

25 Font: programa del curs *Introducción a la sociocracia: Para una mejor gobernanza de "si mism@" y de las organizaciones*. Que es va realitzar al Centre Cultural La Casa Encendida (Madrid) del 14 al 20 d'octubre de 2015.

positives és que es tracta d'una estructura flexible que es pot adaptar a les necessitats concretes. De manera genèrica, l'organització es basa en el que s'anomenen *círculos*: grups o comissions de treball formats per no més de vuit persones. El model que s'està aplicant a ABM s'ha adaptat a la realitat concreta. Hi ha dos nivells segons si es prenen decisions o no: els *círculos de gestión*, on es prenen decisions, i els *círculos operativos*, on es porten a terme i es materialitzen. L'estructura total respon a tres accions: coordinar, decidir i realitzar les tasques concretes acordades. En aquest cas, s'han anat creant més *círculos operativos* per a cobrir les tasques que s'han de realitzar a l'edifici. L'organigrama pot recordar un arbre o una piràmide amb tres nivells: en el primer nivell hi ha el que ells anomenen *círculo de coordinación* format per una persona que és la *coordinadora general*, en aquest cas la Mauge, i dues persones de cada un dels *círculos de gestión*. Al segon nivell hi ha els *círculos de gestión*, que per les característiques d'ABM, els han adaptat i hi trobem: *Coordinación de proyectos, Economía, Vida en Común* i *Edificio*. Al tercer nivell hi ha els *círculos operativos* que poden anar creixent segons les necessitats i les tasques que des dels *círculos de gestión* es consideri que cal realitzar.

Una de les característiques d'ABM és que l'estructura d'organització social respon a les pautes que es plantegen des de la sociocràcia. Segons els informants, és el primer exemple d'organització sociocràtica d'un grup de persones que conviuen en un projecte de vivenda col·laborativa que hi ha a Espanya. A Europa, en canvi, ja hi havia grups de vida en comú que s'organitzaven a partir de la sociocràcia. Trobem exemples com *Centraal Wonen Cohousing* o *Bergen Ecovillage* als Països Baixos, *Les Choux Lents Cohousing* a França o *Bridport Cohousing* al Regne Unit²⁶.

Per què sociocràcia?

Per què es va escollir funcionar a ABM segons el model sociocràtic? Per dues raons que ens identifica Mauge. Una és que ella volia experimentar en sociocràcia perquè havia fet tota la formació i hi estava molt implicada: "*Era algo, en ese momento, muy vivo en mi y me pareció interesante lanzarse [a probar] en un grupo*". L'altra, perquè buscava un model d'organització que donés resposta a allò que el grup buscava, que era un model de vida que impliqués tenir espais comuns i alhora espais privats. En

²⁶ Font: <http://www.dianaleafechristian.org/> pàgina web de Diana Leafe Christian formadora de sociocràcia que ha publicat el llibre *Crear una vida juntos: Herramientas practicas para formar Ecoaldeas y Comunidades Intencionales* (Cauac Editorial Nativa, Spain, 2011)

aquest sentit, el model de vivenda col·laborativa (*cohousing*) responia a aquesta necessitat: "*Teníamos motivación de vivir en grupo sin mezclarnos demasiado (...). Compartir casa no nos apetecía*" [Montxo]. Gestionar-se a partir de la sociocràcia complementa el model de vivenda col·laborativa. Mauge va proposar una organització sociocràtica perquè ella pensava que:

Socialmente tiene que haber una fórmula no tan común como lo que se entiende como vida en comunidad, sino un lugar donde la persona continúe teniendo las riendas de su vida pero que gestione [proyectos] con otras"

Punts forts i febles del model assembleari i del model sociocràtic

El fet que un grup de vida en comú s'organitzi a partir d'aquesta estructura o disseny organitzatiu és relativament nou dins dels moviments socials relacionats amb l'organització i participació col·lectives. El model més utilitzat fins ara ha estat l'assembleari, que en un principi permet que tots els membres d'una organització puguin opinar i, si fa falta, decidir sobre un tema sense necessitat de representants i de manera directa. Les decisions a les que s'arriba responen a la voluntat de la majoria (la meitat més un). Ara bé, per què a ABM es va proposar que l'estructura organitzativa del grup estigués basada en la sociocràcia i no en el model assembleari? A partir de la informació recollida durant el treball de camp s'han identificat quatre raons, que fan referència a la flexibilitat de l'estructura i el nombre de membres, l'eficiència, el consens i la presa de decisions.

1. Flexibilitat. Les persones entrevistades fan referència a diferents raons. La més reiterada és la flexibilitat que l'estructura sociocràtica té en relació als membres que hi participen. D'aquesta manera, no hi ha un límit físic pel qual el nombre de persones que hi poden participar a diferència del model assembleari que, a mida que augmenta el nombre de participants, el funcionament perd eficàcia i es fa molt lent. Tenint en compte que "[ABM] es un proyecto que aspira a acoger más de setenta personas (...) que gestionen [proyectos] con otras" [Mauge] calia distanciar-se d'una estructura flexible. Segons Montxo, la sociocràcia permet aquesta doble adaptació. Per una banda, el grup pot créixer en nombre de components i, per l'altra, es poden diversificar les necessitats: el que es farà serà crear més grups de treball o *círculos*.

Los círculos operativos surgen en un momento que el grupo crece y hay

mucha gente y surgen para cubrir [las distintas] necesidades. La sociocracia está diseñada de tal manera que, aunque el grupo crezca mucho, no hay nunca asambleas de veinte [personas] porque [la estructura del grupo] se va atomizando. No hay un máximo ni un mínimo [establecido] para cada círculo operativo. Pero, para funcionar bien, como mínimo hay entre tres o cuatro personas, y siete u ocho como máximo. Más de ocho [miembros] es un infierno.

2. Eficiència. En les entrevistes també es fa referència que, a diferència del model assembleari, els i les participants no estan presents en totes les decisions que es prenen. Aquest fet es valora com a positiu per part de les persones entrevistades perquè implica invertir menys temps en prendre les decisions. Aquesta agilitat en la presa de decisions es referencia com a *eficiència*:

Si hubiéramos seguido unas pautas más clásicas en este mundo, o sea todo llevarlo al espacio asambleario, todo decidirlo entre todas, todavía estaríamos hablando de visión sin estar aquí. Mauge²⁷

En el cas d'ABM, hi ha quatre *círculos de gestión* que fan referència a diferents aspectes i que s'articulen entre ells però en cada cas funciona de manera independent. És a dir, cada cercle pren les decisions sobre els temes que es plantegen dins del seu àmbit, decisions que després es deriven als *círculos operativos* per a concretar-se en tasques a realitzar. Només es comparteixen amb els altres *círculos* aquelles decisions que els membres del propi *círculo* considerin importants. Per exemple, poden ser decisions que impliquin una inversió de diners important. En aquest cas, des del *círculo de gestión* d'economia enviaran als altres tres *círculos* la informació per a ser valorada i sotmesa a votació. Un altre exemple fora que des de *coordinación de proyectos* es plantegi acollir un esdeveniment que impliqui un impacte important en el dia a dia perquè hi haurà molta feina en l'organització i s'espera un nombre important de visitants als que caldrà oferir allotjament i dietes. En aquest cas es seguiria el mateix procediment. Si hi ha objeccions per part d'algun altre *círculo*, torna al *círculo* d'origen i es reformula en un altre plantejament. La informació sí que es comparteix de manera estable en una direcció vertical, és a dir, des dels *círculos de gestión* cap a *coordinación* a través de les dues persones que en formen part (*enlaces*) i cap als diferents *círculos operativos* que depenen de cada un

27 Es volen fer dues aclaracions. Una, és que tots els membres de la casa quan parlen en plural ho fan en femení. L'altra és que en un projecte la *visió* fa referència al què es vol fer, a com es vol que sigui el projecte tenint en compte els objectius que s'han plantejat des de l'inici.

dels quatre *círculos de gestión*.

A partir d'aquestes informacions es pot afirmar que el procés de presa de decisions és més ràpid en un model organitzatiu basat en la sociocràcia que en un d'assembleari. Ara bé, com es prenen aquestes decisions? Quins aspectes destaquen els membres d'ABM com a importants en aquest procés?

3. Consens. D'entrada, i a diferència del funcionament assembleari en el que les decisions a prendre es sotmeten a votació, els i les entrevistades, quan parlen de com funciona la sociocràcia, no fan referència a votació sinó a consens. Es consensuen totes les decisions a prendre incloses les que afecten a escollir candidats/des, com és el cas de les dues persones dels *círculos de gestión* que van a *coordinación (enlaces)*. En el cas d'escollir les persones, per Mauge es tracta "*de unas elecciones sin candidatos y a cara descubierta. Eso es una herramienta de la sociocracia super bonita*". Concretament, per escollir qui participarà a *coordinación* (farà de primer i segon *enlace*) es defineixen quines qualitats i quines funcions es consideren necessàries i s'exposen davant de tot el grup. Cada persona apunta en un paper el nom de la persona que tria i, quan tothom ha fet el mateix, es fa una ronda on cadascun/a explica les qualitats per les que ha escollit aquella persona. Es van fent rondes fins que s'arriba a un acord general i fins que, segons els termes que ells mateixos utilitzen, no hi ha objeccions: "*si hay objeciones se las escucha pero tienen que ser argumentadas*" [Mauge]. A partir de les entrevistes, quan es fa referència al consens en el cas d'ABM entenem que s'hi arriba perquè no hi ha ningú que faci objeccions.

Una de les aportacions que critica aquest procés la fa David, que qüestiona el fet que només es tinguin en compte, a l'hora de pensar en candidats/es, les funcions a realitzar i les qualitats de la persona, sense considerar per exemple el moment personal en el que es troba aquella persona. Per exemple, pot donar-se el cas que treballi fora de casa, fet que li impedeixi dedicar les hores que es requereixen. Tot i que es pot formular en format d'objecció, el reclam que es fa és incloure altres aspectes des de l'inici.

Les aportacions teòriques tenen a veure amb el fet que es considera que, a través

d'aquest sistema de consens les persones, es senten partíceps tant de la decisió presa com del mateix grup. Des d'aquestes posicions es defensa la major capacitat del procediment fornt al model assembleari, on les persones que han votat l'opció que no ha sortit escollida senten que no formen part del que la majoria ha escollit.

4. Presa de decisions. Un altre aspecte valorat com a positiu de la sociocràcia en relació al model assembleari és la impossibilitat de manipulació. Tots els entrevistats han tingut experiències amb l'organització assembleària, ja sigui perquè vivien en altres grups de vida comunitària, perquè participaven de processos col·lectius o perquè militaven en el món polític, o les tres coses a la vegada. Iosu considera que les assemblees poden manipular-se pel fet que tothom ho decideix tot i que, si alguna persona té facilitat per a convèncer, pot influir en la decisió final de la resta. En canvi, apunta com en la sociocràcia això no pot passar perquè *"el empoderamiento que te da la sociocracia es de responsabilidad, no de privilegio"*. En aquest sentit, fa referència a que no tothom participa de totes les decisions que s'han de prendre i aquest fet implica que, per una banda has de confiar en les decisions que prenen les persones que formen part dels *círculos* en els que tú no hi ets i, alhora, et reclama molta responsabilitat perquè has de decidir sobre algun aspecte en que els altres membres del grup no hi participaran i et deleguen la decisió.

Yo no puedo estar haciendo todo. No puedo participar de todos los círculos operativos. Puedes decir: no puedo confiar porque no sé qué están haciendo. [Entonces] ejercicio de confianza está en la transparencia: "ah! mira han hecho esto y en tan poco tiempo. Esos cuatro solos que están en ese círculo de actuación [operativo] y encima no me están dando ningún trabajo y yo estoy haciendo lo mío y me lo están agradeciendo y yo a ellos... [Esto] es magia Iosu

Fins aquí hem exposat alguns dels aspectes pels quals s'ha escollit organitzar-se a partir de la sociocràcia i no a partir del model assembleari. Durant les entrevistes s'han també s'han detectat i recollit opinions sobre alguns aspectes del funcionament sociocràtic que consideren negatius i que volem exposar a continuació. Per exemple, l'opinió que té Iosu sobre la *màgia* que suposa que cada grup s'ocupi d'unes tasques concretes, no és compartida per tots. Montxo fa referència al conflicte que s'ha generat perquè no tothom considera que hi hagi el mateix volum de feina en cada un dels *círculos operativos*. Un altre aspecte és la manca de responsabilitat:

Desde el principio del proyecto se [nos] dijo que [nos] íbamos gestionar con la sociocracia, que íbamos a experimentar la sociocracia, y que no era un modelo asambleario. Cuando nos lo explicaron, a mi me pareció a nivel teórico un buen sistema, porque repartes las tareas y no tiene que estar todo el mundo en todo, que es lo que pasa con [el modelo de] la asamblea. [Sin embargo], a nivel práctico me sigue faltando más responsabilidad y más compromiso [de parte de las personas]. [Montxo]

Un exemple per poder comprendre millor allò a que es refereix Montxo quan apel·la a que falta més implicació i responsabilitat és la gestió de la neteja de l'edifici. És una tasca que depèn del *círculo de vida en común*. La persona que ara és el referent de les neteges és la responsable que l'edifici estigui net, és a dir, que es facin les neteges i es facin bé. Mantenir l'edifici net ha estat un tema conflictiu (les persones s'obliden del seu torn, o no el fan, o no netegen tot el que les pertoca, etc...). La persona que s'ha posat a gestionar-ho ha provat diferents fórmules per a que això no passi. Una ha sigut enviar dos whatsapp totes les setmanes per tal de recordar a qui li toca el torn i està funcionant. Això, per Montxo, és responsabilitat i està funcionant perquè *"la persona que lo está llevando se está responsabilizando de estar encima de los demás y recordar constatemente esto"*.

Un altre aspecte que es reclama al model sociocràtic és que no hi ha espais de trobada del grup dedicats en els que es pugui comunicar com es senten les persones. Per exemple, per poder expressar les emocions que han sorgit a partir d'un conflicte. L'únic espai més proper a expressar-se és el que anomenen *promotor*. És l'únic moment en el que es reuneix tot el grup, no es prenen decisions i s'exposen informacions com ara explicar projectes que les persones voldrien desenvolupar, persones que es proposen per formar part del projecte, i també quan cada persona exposa com es sent: *"Es una reunión y suele ser una ronda de cómo estamos"* [Etzebeni]. Ara bé, per la Lourdes això no és suficient, sobretot perquè ella considera que convivint es generen conflictes. Ella proposa que aquests es poden solucionar a través d'un espai on es pugui comunicar:

Echo en falta más comunicación directa, [expresar] cómo te sientes, qué me ha pasado contigo, qué te ha pasado conmigo. Porque sino las cosas las vas dejando en cajones. Entonces echo en falta una limpieza de cajones de vez en cuando"

Justament en aquest sentit, Mauge considera que els hi calen més eines per a poder solucionar possibles conflictes personals que puguin anar tenint les persones, alhora que van convivint amb la resta. Tot i reconèixer aquesta mancança, també considera com a positiu que des de la sociocràcia no s'ofereixi un espai per a les emocions de les persones que entren en conflicte ja que considera que les confrontacions personals poden arribar a fer fracassar el projecte. De manera resumida, i d'acord amb la Mauge, per la sociocràcia "el 'yo siento' no es un argumento de decisión".

Qui participa a cada cercle?

Per finalitzar, un dels últims aspectes conflictius que s'ha detectat partir de les entrevistes realitzades i converses informals mantingudes és que algunes persones viuen d'una manera negativa el fet de no poder participar en els *círculos de gestión*.

D'acord amb el funcionament d'ABM, només les persones que formen part del projecte, aquelles que ja hi viuen i han passat el procés del que ells anomenen *conociéndonos*, poden participar dels *círculos de gestión*. Aquestes persones també participen dels *círculos operativos* i vuit d'elles (els dos *enlaces* de cada *círculo de gestión*) ho fan del *círculo de coordinación* (poden estar en més d'un *círculo operativo* però només poden formar part d'un *círculo de gestión*). En canvi, tant les persones que estan en fase de *conociéndonos* com aquelles que viuen a la casa perquè estan contractades per a treballar en algun projecte (com ara dues a l'escola i una per a tasques de manteniment de l'edifici) només poden participar en els *círculos operativos*. Aquest fet ha creat conflictes ja que aquestes persones viuen al mateix edifici però es senten, en part, excloses del grup al no poder participar dels *círculos de gestión* i, per tant, de les decisions que es prenen.

Per exemple, la persona que estava contractada per estar a l'escola i exercir d'educador dels nens i nenes se li pagava un sou que podia ser tot en euros o bé una part en euros i una altra a través de l'allotjament. Aquesta persona formava part dels *círculos operativos* però no dels *círculos de gestión*.

Quan es va exposar aquest tema als informants fundadors d'ABM, la raó que van

donar per la qual aquests dos grups de persones no participen de tota l'estructura, i només ho fan dels *círculos operativos*, és que les decisions que es prenen tenen a veure amb el futur. Així doncs, al tractar-se de decisions que poden afectar a llarg plaç (més de sis mesos) es vol evitar el risc que aquestes persones influeixin en la decisió final i que abandonin el projecte abans del temps necessari per a executar el que s'ha decidit (que marxin després del procés de *concernos* o rescindeixin el seu contracte amb ABM). Montxo posa l'exemple de les plaques solars: “[Desde los círculos operativos] *puede haber una participación de cómo [hacer las cosas] pero no puedes decidir que vamos a poner placas solares y luego pasados los tres meses [de prueba] irte*”.

Iosu l'assimila aquesta responsabilitat a la col·laboració que tradicionalment hi havia en pràctiques comunitàries com pot ser l'*auzolan* (treball comunitari i veïnal) o altres pràctiques de treball grupal. Els membres, a més de treballar i crear comunitat a partir del treball, també celebraven en grup. Aquest aspecte es manté en el funcionament del grup a partir de la sociocràcia. En els últims mesos s'ha ampliat l'espai de dedicat a que tot el grup es reuneixi i celebri, perquè des de ABM es considera la celebració com a un procediment per la resolució dels conflictes. L'espai *promotor* és l'únic espai on es troba tot el grup, i tenia lloc un diumenge al mes per la tarda. Fa relativament poc temps que s'ha ampliat al matí per tal que el grup pugui passar més temps junts. Etzebeni ens explica com ara el matí es dedica a l'*auzolan* per tal de compartir entre tots certes tasques, treballar en altres àmbits que no són exclusivament el del teu *círculo operativo*, i a la tarda es fa la reunió amb tots i totes els membres. En el fet d'anomenar-lo *auzolan* pretén identificar una relació directa amb aquesta tradició de l'economia familiar i grupal i la voluntat de recuperar-la. Així, doncs, a partir del treball grupal es pot per una banda solucionar alguns conflictes i, per l'altra, que les persones del grup es sentin com a part d'una unitat. Aquest últim aspecte és el que fa referència a la celebració. Per Iosu “[Qué hacemos] *para celebrar? esa emoción que tanto necesita el ser humano. Con el trabajo en común eso se consigue es una cosa muy grande*”. D'aquesta manera, un diumenge al mes, tot el grup es reuneix al matí per fer treballs en comú i, després de dinar, dediquen la tarda al *promotor*. És important remarcar el fet que és tot el grup el que practica (i celebra) l'*auzolan* els diumenges al matí, ja que durant la realització del treball de

camp s'han observat el que consideràriem altres formes més festives de celebració del grup, com ara la realització d'activitats relacionades amb la dansa i la música coincidint amb dates festives del calendari com la nit de fi d'any. Aquella vesprada es va realitzar activitats com ara dansa on hi podien participar tots els membres que volguessin (tant els adults com els més petits) però no es considerava una activitat que formés part de l'estructura d'organització del grup, sinó més bé una activitat i una possibilitat de celebració en la que la participació era voluntària. Tot i que també signifiqués celebrar al no estar dins de l'estructura de funcionament, no tothom hi participa, ni hi dóna la mateixa importància.

Per a concloure aquest capítol volem remarcar la capacitat d'adaptació que té el model organitzatiu sociocràtic a les diferents realitats. D'aquesta manera, l'estructura teòrica s'ha mantingut i els continguts s'han adaptat a la realitat per poder donar resposta a les necessitats concretes que el grup ha considerat. Des de l'inici del plantejament del projecte, juntament amb la sociocràcia, hi havia la proposta de la vivenda col·laborativa (co-habitar) i la de gestió dels projectes que s'hi desenvolupessin. La proposta que va fer Mauge i que van llegir els ara membres del projecte es feia referència a ABM *"com un lugar de paso, en el que se gestione [proyectos] con otras [personas] pero no es un proyecto [solo] de vida en común"*. El segon capítol d'aquesta aproximació vol conèixer certs aspectes de la realitat d'ABM com es dedica a les pràctiques econòmiques i com s'integren dins d'aquest projecte que va més enllà de la vida en comú.

5.2. RELACIONS I PRÀCTIQUES QUOTIDIANES DELS PROCESSOS ECONÒMICS MÉS ENLLÀ DE L'ECONOMIA DE MERCAT

It is well enough that people of the nation do not understand our banking and monetary system form, if they did, I believe there would be a revolution before tomorrow morning.

Henry Ford (1863-1947)

Citat al documental *Demain* (2015)

5.2.1. LA IMPORTÀNCIA DE LES PRÀCTIQUES QUOTIDIANES EN ELS PROCESSOS ECONÒMICS:

Per què són importants les pràctiques econòmiques quotidianes?

En aquest capítol ens centrarem en les pràctiques quotidianes relatives als processos que generen les persones que viuen a ABM per tal d'aconseguir els recursos necessaris per a sobreviure. Amb la informació recollida s'ha realitzat una classificació de les dades per tal de poder facilitar una reflexió i una anàlisi d'aquesta realitat concreta per poder comprendre com funciona i com s'integra en la vida de cada una de les persones i en la del grup.

La relació entre les estructures macroeconòmiques i les pràctiques concretes diàries de la gent comú genera una tensió que la fa llunyana i pot arribar a semblar gairebé inexistent. Tanmateix, les investigacions al voltant de la informació que tracta de quines són les pràctiques i processos que es produeixen a un nivell local

contribueixen a poder comprendre millor com funciona l'economia a una escala global. En aquest cas, la tensió global-local es pot veure en part resolta a partir de conèixer i comprendre què fa la gent comú per a guanyar-se la vida. Tenir en compte i utilitzar aquest coneixement per a complementar el funcionament dels processos econòmics a un nivell macro (Narotzky 2004). Es considera que durant el procés d'aconseguir els recursos (monetaris o no) necessaris per a viure s'integra en àmbits de la vida social, més enllà dels relacionats amb la producció, la distribució i el consum.

Durant el treball de camp els i les informants amb els i les que s'ha parlat donaven molta importància al dia a dia. La idea d'anar construint estava més present que no pas la idea de voler aconseguir un objectiu. Des de la quotidianitat, les pràctiques del dia a dia és per a ells i elles la millor manera de comprendre què és el que s'està *construint* i saber què està passant a ABM: "*Es desde el cotidiano, desde que existe, desde hacer otras prácticas [que existimos]*" Iosu

En aquesta materialització a través de les accions concretes i en aquest "construir" a partir del dia a dia, també hi trobem la capacitat de poder que tenen les persones a través d'aquesta quotidianitat. Aquesta idea la comparteixen certs arguments teòrics, en aquest cas volem recuperar el de David Graeber que considera com una capacitat humana (individual) el poder que la gent comú té a partir de les relacions que l'genera a diari i que estan integrades en la seva quotidianitat. Les persones tenen aquesta capacitat també de poder materialitzar la realitat a partir de les seves pràctiques. No és tant què es pot arribar a canviar de la realitat, marcar-se fites a aconseguir, no és tant el que volen arribar a aconseguir sinó el fet que ho estant fent: "*this is necessarily a social process; but it is always rooted in generic human capacities*" (2001: 47).

Què implica econòmicament viure a ABM?

El potencial transformador que poden arribar a tenir les relacions quotidianes està directament relacionat amb les capacitats humanes (Bourdieu [1979] 2002). L'estudi etnogràfic de Ted Baker (2015) sobre l'ecovillage *Whole Village* (al Suroest d'Ontario, Canadà) destaca la tensió que existeix en la relació entre els models de vida en comunitat definits com a *ecovillages* i el model econòmic capitalista. Un dels aspectes rellevants de l'estudi mostra com la situació econòmica personal de cada membre

influeix en el bon funcionament de l'estructura de tota la comunitat.

Tenint en compte aquest aspecte, volem apropar-nos a què significa econòmicament viure a Arterra Bizimodu. En aquest sentit, un dels requisits per a poder formar part del projecte de vivenda col·laborativa (co-habitar) d'ABM és que els membres puguin assumir el pagament de la quota mensual establerta. En el moment de la realització del treball de camp, l'associació tenia un contracte d'arrendament amb el propietari de l'edifici. La quota a pagar es mensual i es componia d'una part en un pagament amb moneda d'euro i una altra part en hores de temps que cal dedicar a les necessitats que el grup acordava que cal realitzar. Els diners recaudats es destinaven al pagament del lloguer acordat per contracte, i cobrir les despeses de subministraments (electricitat i aigua), i es destinava una quantitat²⁸ a generar un fons comú (*fondo o caja común*) que s'utilitza en cas que sigui necessari fer inversions que afectin a tots i totes els membres. Un exemple pot ser la millora d'algun aspecte de la infraestructura de l'edifici, o fins i tot assumir els costos d'una formació que es consideri important i de la que se'n pugui beneficiar el grup²⁹. Així doncs, un dels requisits és que les persones tinguin solvència econòmica. Tal i com ens explicaven Mauge i Montxo *"pedimos a las personas que tengan medios de sujetarse económicamente [porque] al final los que vivimos aquí nos tenemos que sostener económicamente todos"*.

El contracte que l'associació ABM té amb el propietari de l'edifici és d'arrendament amb dret de compra. Les quotes mensuals de lloguer que s'estan pagant s'acumulen i si un dia es decideix comprar es descomptarien de l'import total a pagar:

Aquí [en ABM] es un [contrato de] alquiler con derecho a compra. Imagínate que en "x" años el grupo está bastante más centrado y decidimos [comprar]. Pues todo este dinero que hemos ido pagando formaría parte de la compra, se va acumulando. De momento, ahora pagamos una media de 320€, creo que está ahora por familia. Depende si tienes tantas habitaciones, tantos hijos, tantos adultos pero, bueno, más o menos por ahí. Se paga una cuota de alquiler y el compromiso de veinticuatro horas de trabajo al mes" [Etzebeni]

Com explica Etzebeni, els estatuts de l'associació ABM reconeixen diferents quotes

28 No es va poder concretar de quina quantitat exacta o percentatge del total es tracta

29 En aquest sentit, la formació que un membre va fer a Tamera (una ecoaldea de Portugal) sobre biogàs (com obtenir gas a partir del tractament de matèria orgànica) pot ser un exemple. Actualment, ja s'ha posat en funcionament un prototip a ABM que permet que una de les cuines funcioni a partir de part dels residus orgànics que es generen a la casa.

a abonar depenent dels membres que integren l'*hogar*. Pot tractar-se d'una persona sola, sola amb fill/s, una parella, una parella amb fill/s, entre d'altres. Tothom haurà de pagar la quota depenent dels apartaments que utilitzi (nombre d'habitacions segons els membres que composi la família) i també depenent de les circumstàncies personals. Per exemple, a un pare o mare solter/a amb més d'un fill/a de menys de cinc anys se li rebaixen les hores que hauria de fer (part de la quota mensual) perquè es considera que està en criança. El fet de tenir cura del nen/a es considera part de l'aportació i s'entén que no es tingui tant de temps disponible per a poder dedicar realitzant feines perquè està en un període de criança.

Es tracta doncs d'una quota de 150 euros al mes si el grup domèstic el compona una persona o de 310 euros si està conformat per més d'un membre. Aquesta quota inclou les despeses de llum i aigua³⁰. La quota contempla també la realització de 24 hores de treball dedicat al que es decideixi però en benefici de tots els membres de l'associació, com ara cuinar, anar a comprar, fer tasques de manteniment de l'edifici, etc. L'escola i el menjador de l'escola es paguen a part. Si es vol participar del dinar que es fa en comú al migdia cal pagar dos euros per àpat i cuinar quan toqui per torn. En el moment del treball de camp eren uns trenta adults; tenint en compte que es fa un àpat comunitari diari, tocava cuinar una vegada al mes aproximadament.

Una de les demandes inicials i principals per a formar part d'ABM que és el fet de tenir solvència econòmica pot veure's modificada, ja que la situació econòmica personal de cada membre pot veure's afectada per diferents circumstàncies i per tant pot ser variable i anar canviant. Inclús aquesta inestabilitat pot ser una constant i afectar l'estabilitat del grup. Aquest ha sigut el cas de Gabi que té quaranta anys i viu a ABM amb la seva companya des de finals del 2014. Durant l'estada de camp realitzada el mes de desembre de 2015 m'explicava que molta gent ha de treballar fora (en un treball assalariat) per a poder pagar la part de quota del lloguer. Ell i la seva companya tenien estalvis i per això podien pagar-la sense la necessitat d'haver d'anar a treballar fora de la casa. Entre els dos pagaven 310€ per l'apartament, i el dia que dinaven pagaven 2 euros més cadascú. Ara bé, els estalvis només els hi van permetre quedar-se uns mesos més després de l'estrevista, ja que necessitaven

30 L'aigua calenta s'aconsegueix amb la caldera que funciona amb llenya que cal anar a buscar, tallar i posar a la caldera.

ingressos per poder seguir pagant.

Una solució hagués pogut ser anar a treballar fora però Gabi considerava contradictori treballar fora de la casa perquè l'allunyava del camp i de l'entorn rural que era una de les motivacions que l'havien portat a ABM i era on ell volia estar. Gabi ens explicava que era complicat trobar feina a les poblacions del voltant perquè és una zona rural dedicada al monocultiu i no hi ha massa possibilitats de poder treballar prop d'Artieda en una feina relacionada amb l'agricultura. Aquesta situació, que hagués pogut ser una solució, no va poder ser possible. Per ell, no tenia sentit treballar fora utilitzant un cotxe i en un àmbit diferent a l'agrícola, vivint en un projecte de vivenda col·laborativa en un entorn rural. El mes de març, Gabi i la seva companya ja havien anunciat que marxaven de la casa perquè no tenien més estalvis.

Aquesta mateixa tensió es la que planteja Ted Baker a la investigació que va fer a l'ecoaldea *Whole Village* (Ontario, Canadà). Un dels temes principals de l'estudi és la relació entre capitalisme i ecoaldees, l'autor explica com un dels membres considera una contradicció haver canviat de residència per aconseguir un estil de vida que li permetés estar en contacte amb el medi rural i participar d'un projecte de vida comunitària. Si per a poder sobreviure havia d'anar a treballar lluny del camp i aquest fet també significava que no tingués el temps per a dedicar a la comunitat de persones de la que forma part, no tenia sentit: "*They felt they could not contribute to the community in a sufficient manner while also trying to work a full-time job*" (2015: 289). Trobem que hi ha una tensió entre el temps que els membres del grup han de dedicar al projecte de vida comunitària, i el temps que han de dedicar a aconseguir els ingressos monetaris per fer front a la seva subsistència i al pagament del lloguer que garanteix la seva permanència al projecte.

Per passar a formar part d'ABM es demana aportar un projecte, que pot tractar-se o no d'un projecte d'emprenedoria. Gabi va proposar realitzar un projecte d'intercanvis i residències artístiques. L'edifici oferia l'espai necessari i ell tenia els coneixements necessaris. La idea va interessar als altres membres i es va acceptar però no era una proposta que a ell li permetés tenir ingressos monetaris per a poder pagar el lloguer. Tenir un projecte per a realitzar a ABM i disposar de solvència econòmica poden anar junts. L'estada del treball de camp del mes de desembre va

coincidir amb el fet que va ser durant aquella temporada que van marxar onze persones. Un dels temes recurrents de les converses feia referència a com poder aconseguir ingressos per a poder pagar el lloguer sense que el fet d'aconseguir-los generés tensió o conflicte amb el temps disponible per a dedicar al projecte de vida comunitària.

Així doncs, el fet d'haver de pagar una quota de lloguer en diners implica haver de tenir ingressos monetaris i pot significar un problema per a algunes persones. Mauge ens explicava que si alguna persona no pot pagar la quota, es poden fer excepcions de manera puntual però no de manera estable, ni tampoc allargar-se en el temps. Un altre exemple de com cada persona ha de tenir solvència en aquest sentit és Etzebeni que durant tot l'any 2014 va estar anant i venint d'Artieda al seu lloc de residència habitual perquè, tot i que volia formar part d'ABM, era allà on aconseguia els ingressos perquè hi tenia el seu negoci. Tal i com ella mateixa ens va dir: "*era donde yo vivía donde yo tenía mi economía*".

5.2.2. ALGUNES CONSIDERACIONS SOBRE L'ECONOMIA DEL PROJECTE I LES PERSONES:

Les persones i les pràctiques econòmiques de la casa

A continuació es fa referència a quina és l'economia de les persones que viuen a la casa, quins són els mecanismes pels quals aconseguen els recursos necessaris que fer front a la seva subsistència. Per explicar-ho, hem classificat tres grups depenent de la font de la qual s'aconsegueixen els ingressos econòmics: a) persones assalariades que cobren un salari extern a l'estructura d'ABM perquè treballen fora; b) persones assalariades contractades per ABM i treballen a la casa; c) persones que aconseguen els ingressos desenvolupant activitats integrades en l'estructura d'organització i funcionament d'ABM a través *proyectos emprendedores* (projectes d'emprenedoria) els quals els hi ofereixen els mitjans necessaris per a la subsistència. Aquesta classificació vol donar resposta a la necessitat d'ubicar quines són les relacions personals que es construeixen en relació amb l'obtenció dels recursos necessaris per a poder viure (*livelihood*). En el desenvolupament d'aquestes relacions s'articulen i es materialitzen diferents realitats de cada una de les persones. Hem diferenciat aquests tres grups perquè ens volem centrar en la descripció i l'anàlisi

d'aquelles activitats econòmiques que es generen des d'ABM i en com afecta a l'economia personal dels membres d'ABM. No es tracta de compartiments estancs amb uns límits clars. Hi pot haver persones que comparteixen dues categories (com ara treballar fora i tenir projectes d'emprenedoria) o d'altres que no tenen una estabilitat pel que fa a ingressos monetaris i que treballen de manera intermitent o per temporades, podent complementar-ho amb el cobrament de prestacions socials (com ara l'atur o altres subsidis), amb estalvis o d'altres situacions.

Takis Fotopoulos (2010) formula una de les crítiques que s'han fet als models de vida en comunitat anomenats ecoaldeas. Segons aquest autor, la incapacitat de les ecoaldeas de poder transformar o arribar a aportar algun canvi social en el context local on es desenvolupen és perquè els seus membres formen part de la burgesia. El projecte a ABM va més enllà de la vida en comunitat i de les economies personals. El fet que s'ofereixi la possibilitat de desenvolupar un projecte emprenedor que ofereixi la possibilitat de tenir ingressos a les persones és perquè no totes en tenen.

De 29 adults que viuen al projecte de vivenda col·laborativa (co-habitar), 18 tenen ingressos monetaris (són assalariats) i els 11 restants, tot i que no podem concretar, depenen d'estalvis o dels ajuts estatals en forma de subsidis. Dels divuit depenent d'un sou a) sis els aconsegueixen treballant fora (tres a jornada completa i els altres per temporades), b) tres són assalariats amb places que s'han creat a ABM (manteniment de l'edifici i dues a l'escola) c) i nou han proposat i estan iniciant projectes d'emprenedoria.

Centrarem l'anàlisi en aquests projectes anomenats d'emprenedoria per tal de veure quines són les relacions socials que es generen per aconseguir els recursos necessaris, com s'articulen amb els que existeixen en el mercat, quines són les xarxes d'ajuda mútua que hi ha i, finalment, com funciona la transferència de recursos o les relacions de reciprocitat que poden estar basades en tradicions culturals (Narotzky 2004: 18).

Segons la Generalitat de Catalunya la definició de projectes d'emprenedoria social: *"és un corrent emprenedor que identifica respostes davant dels reptes socials que la transformació social està generant. Els emprenedors i les emprenedores socials creen*

*empreses capaces de generar, de manera sostenible, nous productes i serveis, d'obrir nous mercats amb futur i de repercutir els beneficis en la millora col·lectiva*³¹. Ara bé, en el context d'ABM, a què fa referència un projecte d'emprenedoria? Els informats ens expliquen que han hagut de definir què és un projecte dins d'ABM. Sembla que donades les diferents opinions dels membres que participen i viuen a ABM no ha estat fàcil posar-se d'acord i arribar a un consens que definís què i com havia de ser *un projecte*. Al març de 2016, Montxo ens deia que estava content perquè per fi havien aconseguit definir exactament què era un projecte, què significava quan a ABM es feia referència a projectes d'emprenedoria. La definició consensuada per tots els membres va ser que un projecte d'emprenedoria ha de tenir una part d'economia individual de la persona o del grup de persones que l'han creat. Montxo ens explica que, per a que una proposta pugui ser vàlida, a més d'incorporar els aspectes de respecte cap al medi ambient i cap a les persones, també ha de generar economia cap a les persones que l'han creat i si pot ser en ingressos monetaris millor, ja que es trobaven que les propostes podien ser, per exemple, projectes d'intercanvi de roba que pot generar recursos, però que no contemplaven que poguessin generar ingressos monetaris. Aquestes iniciatives zero lucratives es mantenen i es continuen fent perquè es consideren espais que donen un servei i "*una economia de otra manera*" però no són considerades com a projectes d'emprenedoria perquè no generen una economia (uns ingressos) per a la persona o persones que s'hi impliquen: "*Porque al final, los que vivimos aquí nos tenemos que sostener económicamente todos*" Montxo

A què fa referència i què significa "*economia de otra manera*"? Doncs aquesta altra manera de generar economia a la que fa referència Montxo és a no considerar com a relacions econòmiques només aquelles que són producte d'una relació directa amb el capital. Aquest significat pren sentit i es pot desenvolupar dins del context concret d'ABM perquè de manera intencionada els processos relacionats amb l'economia s'integren amb els altres àmbits de la vida social. Les iniciatives que generen "*economia de otra manera*" poden tractar-se de serveis a les persones o poden ser un espai de relació i suport mutu. Ara bé, aquesta "*otra manera*" està present en tots els projectes, tant si generen ingressos monetaris o no, i tenen a veure amb les relacions de reciprocitat que poden incloure l'intercanvi de diners però també altres formes

31 Per més informació sobre el programa d'emprenedoria social a Catalunya consultar el web @EmprenSocial <http://www.emprenedoriasocial.cat/>

d'intercanvi, com ara els serveis, de cures a les persones (per exemple la criança), de coneixement i de temps. Dotar de valor altres aspectes que no sigui el capital és el que permet poder fer altres processos en relació a la producció, la distribució o el consum que van més enllà de l'economia de les relacions que trobem a l'economia de mercat. Un dels exemples és la quota mensual que cal abonar per viure (*co-habitar*) a ABM que implica el pagament d'una quantitat en diners i una quantitat en hores de treball per l'associació. Aquest treball a realitzar és un intercanvi no monetari i els membres d'ABM el defineixen com una moneda de temps que anomenen *terrones*.

La moneda social de la casa

Considerem que un dels aspectes importants per comprendre com funciona l'economia a ABM és el *terron*. Comprendre què són els *terrones*, com funcionen i quin valor d'intercanvi se'ls hi otorga és fonamental per a apropar-nos a l'organització social i econòmica d'ABM. Els *terrones* són definits com una *moneda de tiempo* (moneda de temps) i es considera una moneda social. Una moneda social és un sistema d'intercanvi col·lectiu³² i les sigles en anglès són CES (*Community Exchange System* o Sistema d'Intercanvi entre Comunitats). Cada comunitat decideix el valor del CES que utilitza; en aquest cas, els membres d'ABM han arribat a l'acord que una hora de treball per a l'associació tindrà un valor equivalent a vuit *terrones*.

El valor de canvi és el treball i el temps. No tots els membres d'ABM tenen la mateixa disponibilitat de temps i aquest fet va generar conflicte al que s'estava intentant trobar solucions. Per exemple, les persones que treballen com a assalariades fora tenen problemes per a pagar la quota en temps establerta en el lloguer. També tenen dificultats per pagar la quota en euros aquelles persones que no tenen uns ingressos monetaris. La proposta inicial de 24 hores de treball al mes com a part de la quota s'està reformulant per dos motius. Un té a veure amb les persones que treballen fora de la casa, sobretot les que ho fan a jornada completa, perquè els hi falta temps per a poder-les satisfer. L'altre, és que des del cercle d'economia s'ha valorat que fan falta més de 24 hores de feina al mes i per persona per a poder

32 Per a més informació sobre moneda social es recomana que es consulti la pàgina web de l'Observatori pels Drets Econòmics Socials i Culturals <http://economyderechos.observatoridesc.org/mercado-social/monedas>

realitzar les tasques necessaries.

La situació ha generat un conflicte perquè, mentre hi ha persones que tenen problemes per poder arribar a fer les 24 hores al mes, n'hi ha d'altres que en fan més de 60. Estaven intentant trobar solucions per poder equilibrar aquesta situació. Una de les propostes que estaven valorant era equiparar els *terrones* a euros:

Desde el 1 de marzo estamos trabajando en una propuesta. Estamos traduciendo terrones a euros. Todavía estamos en proceso. Es un experimento cañero porque es como decir [que] el que no pone tiempo va a poner euros en la misma medida y el que pone más tiempo va a poner menos euros. La medida no es mensual o semanal sino que cada X tiempo se ajusta. Tenemos un acuerdo de X horas al mes. Empezamos con veinticuatro horas y ahora vemos que no son suficientes. Desde [el círculo de] economía nos proponen treinta pero claro hay personas que igual hacen sesenta y otras que no llegan a sus veinticuatro. Mauge

Equiparar *terrones* a euros pot ser més just per aquelles persones que treballen fora, perquè tenen ingressos i poden pagar pel temps, però també pot crear situacions de desigualtat. També es poden generar altres aspectes que debilitin l'estructura de suport mutu perquè els que paguin no estaran treballant físicament a l'espai d'ABM. Així, en pagar en euros a altres que facin la feina, pot provocar menys implicació en el dia a dia. Aquest fet entraria en contradicció amb el funcionament de la moneda social ja que precisament els *terrones* es van incloure com a part de la quota per disminuir les desigualtats en l'àmbit econòmic que hi pugués haver i augmentar alhora la dependència mútua i la col·laboració entre els membres.

Els *terrones* s'usen de manera activa i formen part de les pràctiques i relacions econòmiques i socials, tot i que no s'utilitzen en una forma física. Sí que tenen un disseny en paper i s'han imprès en format de bitllet quan s'han fet activitats i esdeveniments culturals i/o festius en els que hi ha assistència de públic, per utilitzar-se com a valor d'intervanvi per aconseguir (comprar) menjar, beguda, artesanía, etc. Per exemple, al *XVIII Encuentro de Ecoaldeas de la RIE* (la trobada a nivell nacional de la Red Ibérica de Ecoaldeas) que es va fer a l'agost de 2015 es van imprimir vint mil *terrones*. Quan es fan activitats d'aquestes característiques, els participants intercanvien euros per *terrones* i, per facilitar el canvi, s'equipara un euro a un *terron*.

Etzebeni explica que hi ha altres experiències de funcionament amb monedes socials a Navarra i pensa que seria interessant que s'organitzés una trobada sobre el tema per conèixer i posar en comú les diferents iniciatives. També explica com aquestes experiències estan relacionades amb tendències polítiques i que cadascuna d'aquestes fa la seva pròpia moneda. Ella pensa que una trobada ajudaria a conèixer i potser poder realitzar iniciatives conjuntes en aquest àmbit.

5.2.3. GENERANT ECONOMIA MÉS ENLLÀ DEL MERCAT: PROJECTES D'EMPREDORIA

L'estudi de Baker resol com la situació econòmica és un dels motius pels quals fracassen les iniciatives de comunitats intencionades (*ecovillages*). Per exemple, el seu estudi mostra com viure a *Whole Village* no és barat, per motius com ara l'extensió de terra (190 acres 76 hectàrees) i per la tecnologia que els projectes agrícoles que s'hi desenvolupen requereixen, entre d'altres (2105: 289). Considerem rellevant el fet que des d'ABM s'hagi considerat i tingut en compte que un dels principals punts de conflicte a l'hora d'emprendre un projecte de vida comunitària (co-habitar) és *l'econòmic* perquè, tal i com Mauge afirma, és en aquest àmbit on les desigualtats es fan més evidents. El projecte ABM s'inicia tenint en compte possibles solucions davant d'aquesta qüestió. L'estructura d'organització interna del grup inclou una part d'enginyeria social i de gestió del grup, i inclou també una altra part de desenvolupament de projectes que puguin garantir tant la subsistència com la permanència dels seus membres. En aquest sentit, a la pàgina web d'ABM es citen un total de dotze projectes d'empredoria³³. Hem centrat l'etnografia en set d'aquests projectes ja que hem considerat que són suficients per bastir una reflexió consistent a partir de l'experiència.

Les set iniciatives definides com a projectes d'empredoria social responen a la definició emprada per ABM perquè poden proporcionar ingressos monetaris a les persones que els porten a terme. També responen a un àmbit d'economia social perquè es defineixen com a objecte dels processos econòmics convertir la vida, la

³³ A la web d'ABM es poden consultar tots els projectes que el col·lectiu ha endegat i considera empredors. Font: www.arterrabizimodu.org

convivència i el benestar social i, alhora, en dependència mútua i les pràctiques col·lectives regeneren els llaços socials del grup (Montesinos 2013: 134, Narotzky 2013: 18).

Hem classificat els projectes en dos grups segons si són iniciatives proposades per individus, si són projectes que ja estaven inclosos en la proposta de funcionament (en la visió) de l'associació o si són projectes de funcionament col·lectiu que impliquen una interacció amb la població de l'entorn, ja sigui per la gestió dels recursos naturals o per la necessitat de participació.

a) Iniciatives o projectes personals:

1) *Camino del Pan: desde la tierra fértil y la tierra arcillosa*

2) *HuerTerra*

b) Iniciatives o projectes que formen part de la proposta d'ABM:

1) *Centro de Encuentros*

2) *Universidad para la Transición*

3) *Co-habitar*

c) Projectes que pel seu bon funcionament depenen de la interacció amb l'entorn:

1) *Comunales Vivos*

2) *Eskola Kimuak*

A partir d'un apropament etnogràfic a les pràctiques quotidianes que es materialitzen en aquests set projectes i a les pràctiques de consum del grup volem reflexionar al voltant de conceptes com ara decreixement (Latouche 2004, Martínez-Alier 2016), pràctiques de consum i sobirania alimentària (Narotzky 2004, Edelman et al. 2014) i conceptes com *habitus* (Bourdieu [1979] 2002), autoocupació, sobre les pràctiques de treball grupal com l'*auzolan* basades en el model econòmic tradicional d'Euskal Herria (Montesinos 2013), els comunals i la propietat dels recursos naturals (Beltran i Vaccaro 2014), el poder que les persones tenen en l'execució de les seves pràctiques diàries per a subsistir (Baker 2015, Graeber 2010), les xarxes d'intercanvi (coneixement) i reciprocitat.

a) Iniciatives o projectes personals:

1) *Camino del Pan: desde la tierra fértil y la tierra arcillosa*

Abans d'arribar a Artieda i de participar activament en el projecte de vivenda col·laborativa d'ABM, Etzebeni, al poble on havia viscut durant els últims onze anys, s'hi havia construït la seva casa i també un forn de pa. El març de 2016 feia un any i mig que vivia a la casa i estava a punt de materialitzar el seu projecte personal: anomenat *Camino del pan desde la tierra fértil y la tierra arcillosa*. Ja tenia l'estructura per a poder posar els maons de tova (*adobe*) i construir un forn per a poder fer pa. Aquest forn serà més petit del que ja tenia (que feia tres metres de diàmetre i hi cabien setanta pans); aquest farà un metre i mig de diàmetre i això dóna més joc: “[Al ser más pequeño] *me va a dar más juego para hacer otro tipo de cosas como reposteria y panes con otros cereales*”.

La seva idea és fer un forn “*para la comunidad*” (per ABM) i poder fer pa ecològic amb massa mare. El projecte ha de poder garantir ingressos monetaris a la persona que hi treballa, però quina és la relació que s'estableix amb la resta de membres de l'associació? Què significa un forn per a la comunitat?

Todos los proyectos aunque sean emprendedores [se busca] que aporten algo a lo común. A cambio de la utilización del espacio o por otro motivo y pueden ser euros, pueden ser terrones (horas de trabajo) o servicios. Se busca que haya un intercambio entre proyectos enfocados a generar ingresos a las personas. Mauge

En aquest cas, què ofereix el projecte a ABM i què s'ofereix des d'ABM a el projecte? *El camino del pan* proporcionarà pa, a un preu que es pacti amb el grup, a les persones d'ABM, tant pel consum propi de cada hogar com pel menjador, ja sigui pels àpats comuns del migdia o per altres activitats que impliquin comunsals. Des d'ABM s'ofereixen els recursos i les infraestructures: l'espai i la llenya. En aquest cas també es va oferir la possibilitat d'anar a fer una formació per aprendre a construir amb tova, que és com està fet el forn, i així poder fer-se càrrec també del manteniment. El fet de desenvolupar el projecte en un context col·lectiu ofereix també la possibilitat de vincular-se amb altres projectes (com ara ser Comunes Vives) i

esdevenir un servei més de l'estructura d'ABM. Per exemple, com a servei a les persones que van a passar-hi uns dies, se'ls hi pot oferir pa o pastissos, i fins i tot també s'està pensant en oferir la possibilitat de distribuir pa ecològic a les poblacions del voltant.

Y luego [El camino del pan] también [participa de] lo colectivo entendido como todo lo que se genera desde aquí [ABM], como por ejemplo la gente que viene, [como] estas familias que han venido esta semana pues si estuviera el horno hecho les ofrecería pan. Y como ya lo estarían probando cada día en el comedor, les ofrecía para llevarse pan el domingo y se lo prepararía. O sea, que también tiene una salida económica desde ahí” Etzebeni

En el moment del realitzar-se el treball del camp encara no s'havia definit quin seria el funcionament exacte: quan costaria el pa pels membres d'ABM o si hi hauria la possibilitat d'intercanviar-ho per serveis. Tanmateix el forn va arribar el mes de març i només feia falta el muntatge.

El nom de *El Camino del pan desde la tierra fértil y la tierra arcillosa* té a veure amb tot el procés d'elaboració del pa: “*La parte que más me ha movido (motivado) es poder empezar desde la tierra y llegar hasta la mesa*”. Per a ella, començar des d'una terra fèrtil significa començar des d'una terra no tractada amb productes químics. La zona d'Artieda és una zona d'explotació agrària industrialitzada, amb monocultius de cereal. Aquests cultius intensius són tractats amb productes químics. Tot i que Etzebeni en teoria es plantejava pel seu projecte poder utilitzar cereals lliures de pesticides i cultivats de manera ecològica (sense químics) i “*dejando a la tierra su proceso natural*”, a la pràctica sabia que això no era possible. En cas de tenir accés a utilitzar la terra (en les condicions que ella voldria), no podia estar cultivant el cereal i alhora fent pa. Ara bé, quan planteja el seu projecte i coneix de l'existència de *Comunales Vivos* (un altre dels projectes que s'estan desenvolupant a ABM), li canvia la perspectiva i considera que pot ampliar la seva idea i que se li obren possibilitats. Des de *Comunales Vivos* es planteja recuperar la gestió dels recursos naturals de les terres comunals a partir de l'agricultura ecològica.

Enmarcándolo [la seva iniciativa] en un proyecto colectivo de recuperación de los comunales veo que es una idea que podría llegar a ser, que es un camino y que hay que andar lo con el tiempo, pero podría ser. [Etzebeni]

La segona part del nom (“...a la tierra arcillosa”) és una idea que Etzebeni es planteja d'incorporar a partir de conèixer altres tècniques de construcció pel fet d'estar a ABM. Concretament un procediment que s'utilitzava per a fer cases a Cascante, un poble del sud de Navarra, on la terra s'anomenava *adobera*. El mes de desembre un grup de cinc persones de l'associació van anar-hi per aprendre a fer *adobas*³⁴ i així van poder fer el forn i tenen el coneixement si cal fer reparacions.

Les motivacions d'Etzebeni per proposar fer un forn de pa van ser dues: el fet de tenir experiència, i de considerar l'alimentació com a un tema molt important. Plantejar-se l'alimentació com un procés, el producte des de l'inici de l'elaboració fins el consum final, és el plantejament que es fa des de la sobirania alimentària: no només saber d'on ve i com s'han elaborat els productes que es consumeixen sinó poder tenir també el control de la producció del que es menja. Per Etzebeni, és molt important el consum (va crear una xarxa de consum: Ecoredaragon³⁵). Considera que els grups de persones que es plantegen alternatives socials i econòmiques no només han de plantejar-se el consum sinó també recuperar aquest control de la producció des del coneixement i des de la pràctica:

Me parece super interesante que la gente que proponemos alternativas nos hagamos productores, o sea siempre vamos a ser consumidoros (...) si queremos cambiar el mundo tenemos que cambiar nuestro consumo. También en los lugares como este es importante que la parte de autoempleo es que nosotros seamos productores. [Etzebeni]

Aquesta voluntat de voler controlar la producció és una reacció a la situació actual on tant l'agricultura com l'alimentació estan controlades per unes poques empreses que structuren el sistema agroindustrial. Les conseqüències són moltes, entre elles, el fet de no tenir en compte l'entorn natural, ni els agricultors i els consumidors, fet que provoca un empobriment i debilitació del teixit social (Homs 2012: 153).

D'acord amb Edelman, els discursos sobre sobirania alimentària estan focalitzats sovint amb els aliments i els productors (pagesos). Si volem que els productors i els

34 El curs el van realitzar amb Jesús Caballero, un *maestro adobero*

35 Per a més informació consulta la pàgina web: <http://ecoreदारagon.blogspot.com.es/>

consumidors exerceixin el paper de sobirania, proposa que haurien d'unir-se i donar-se en un context més enllà de l'aliment que tingui en compte aspectes socials, econòmics i polítics. La sobirania alimentària requereix d'una economia rural sana, sostenible i diversa i això va més enllà de la producció (Edelman et al 2014: 929)

Pràctiques de consum del grup

Considerar que els processos econòmics no són cadenes autònomes integrades per la producció, la distribució i finalment, el consum, i que funcionen segons la lògica de mercat, sinó que s'articulen en les relacions socials (mercantilitzades o no), és la perspectiva des de la qual podem apropar-nos a una comprensió de com s'articula la reproducció social. Les teories de Bourdieu i d'Appadurai sobre com el consum estan directament relacionades amb els processos identitaris. La identitat es construeix a través de la distinció entre les persones i aquesta es materialitza a partir del seu consum, ja sigui de recursos materials com immaterials i simbòlics, es construeix la identitat (Appadurai 1986, Bourdieu 1988 [1979]). Miller considera que, en el context de capitalisme global actual, el consum ha esdevingut un àmbit d'empoderament capaç de transformar les pràctiques de producció i de distribució, i es considera com l'únic àmbit d'acció política. La seva teoria sobre la importància del consum ha estat puntualitzada en el fet que considera l'acte de consum com un acte autònom i creatiu, front a d'altres posicionaments teòrics es considera el consum com un acte de manca de llibertat individual i com a la conseqüència d'un acte incontrolat i alienat. En aquest sentit, Bourdieu atribueix a les pràctiques de consum un procés de distinció en la construcció de la identitat.

A ABM cada grup domèstic és reponsable del seu propi consum i decideix com ha de ser. Tot i així, hi ha unes pràctiques de consum compartides del grup que co-habita a ABM. Exposarem les que fan referència al consum dels productes alimentaris que es comparteixen. El fet que hi ha hagut una cuina compartida i que els àpats del migdia es facin en comú ens permet poder parlar d'algunes pràctiques de consum compartides. Els productes frescos que es consumeixen (tant pels dinars dels migdies com pel que es cuina des de *Cocinarte* quan hi ha grups), si són verdures es cullen a l'horta comuna d'ABM i es complementen comprant a una cooperatvia ecològica de Pamplona; si els ous que van posant les gallines no els hi arriba també en compren. Poden anar ells mateixos a buscar-ho o bé, si la comanda és molt gran, l'encarreguen

i els hi porta un transportista. De moment, el pa que es menja als àpats del migdia es compra al forn d'Artieda. És un pa de llenya que fa una família amb una tradició com a panaders d'almenys tres generacions. La carn que es consumeix és ecològica i es compra a la Cooperativa Trigo Limpio³⁶, pertanyent a Carne Ecológica de Navarra. En general, compren productes ecològics a productors locals de la zona.

a) Iniciatives o projectes personals:

2) *HuerTerra*

La iniciativa de HuerTerra (Baratzan Blai en basc i que en català vol dir Jardí Amarat), és una proposta de Fanny i Adrian³⁷, una parella que tenen al voltant dels trenta anys i l'agost de 2015 estaven en període de *conocernos*. Els dos tenen una formació en agricultura ecològica i desenvolupament rural i, després d'haver passat diversos períodes (de temps de mesos i anys) vivint a *ecoaldeas* als Països Baixos, Colòmbia i Suècia, van decidir traslladar-se a viure a Artieda, al projecte de vivenda col·laborativa (*co-habitar*) d'ABM. *HuerTerra* és considerat un projecte d'emprenedoria i proposa cultivar una horta per oferir productes locals ecològics i de temporada, i crear, a partir de la producció i distribució d'aquests productes, un grup de consum. Es va proposar al grup d'ABM i, una vegada acceptat, es van definint els detalls. El mes de març de 2016 s'inicia la instal·lació de l'infraestructura de l'hivernacle i es prepara l'extensió de terra (4000m²) per a poder sembrar les llavors.

Es planteja que funcioni com a cooperativa de consum. Tot i la diversitat de funcionament de les cooperatives d'aquesta mena, el que tenen en comú és el fet d'adquirir productes ecològics de forma col·lectiva, autogestionada i seguir una sèrie de criteris, com ara la relació directa entre productors i consumidors, sense intermediaris (Homs 2012: 177). Actualment, amb els recursos que es tenen des de *HuerTerra*, poden participar-hi fins a trenta persones o socis. Els socis paguen una quantitat determinada per una cistella de verdures i hortalisses. Adrian i Fanny cada setmana prepararan trenta cistelles que la gent podrà venir a buscar a ABM o bé les

36 Per a més informació i inclús llegir els testimonis en primera persona dels productors es pot consultar la web: <http://www.carneecologicanavarra.com>

37 No es van poder realitzar entrevistes en profunditat ni enregistrar-les. La informació que es presenta és a partir de converses, pautades però no enregistrades, amb ells i entrevistes amb altres informants.

entregaran a un punt de recollida. També ofereixen la possibilitat que els socis i sòcies es desplacin físicament fins a Artieda i col·laborin en una jornada de treball amb les tasques que es requereixen pel cultiu de l'horta. En aquest cas, el preu a pagar per la cistella és més reduït i el que es busca és emfatitzar la relació directa entre productors i consumidors.

Com s'integra el funcionament d'*HuerTerra* en l'estructura organitzativa d'ABM? Concretament, què ofereix *HuerTerra* a ABM i a canvi de què? L'associació d'ABM cedeix les terres per a que ells puguin treballar-les, conrear-les i plantar-hi les hortalisses i verdures, i desenvolupar així el seu projecte d'emprenedoria, en aquest cas de creació d'un grup de consum ecològic. A canvi, en lloc de pagar uns diners pel lloguer i la cessió de les terres, ells ofereixen els productes que es colliran. Els membres d'ABM ens expliquen que es tracta d'un projecte d'economia mantinguda per la comunitat. Els i les membres d'ABM paguen 180 euros al començament de l'any, avançant els diners per a que Adrián i Fanny puguin invertir-los en les llavors i en les altres despeses derivades de treballar la terra, i a canvi tenen dret d'anar a l'horta i agafar les verdures i hortalisses que necessitin. *HuerTerra* obtindrà els ingressos en diners de les cistelles que es vendran als socis de la cooperativa que no viuen a ABM:

Cuando ya se ha pasado el periodo de "conocernos" y el colectivo ya te ha aceptado, es entonces cuando ya haces una petición de las necesidades que tengas, necesidad que tienes del espacio y lo que vas a aportar a Arterra. Por ejemplo, Adrian y Fanny que tienen montada la HuerTerra para vender cestas pues dicen: "Vale, Vamos a pagar a tanto la tierra, y además no vamos a pagar esto en dinero pero me comprometo a aportar a la gente de la comunidad la comida". Ellos lo que han hecho es un proyecto de economía sustentada por la comunidad y los arterranos y arterranas pagamos una suscripción de 180 euros al año y tenemos derecho a venir y a coger las verduras que queramos. Esto lo pagas al principio del año porque así ellos pueden invertir y todo. Ellos ganan de lo que vendan fuera [de las cestas de verdura y hortalizas ecológicas]. La idea es que entre nosotros nos hagamos la vida un poco más fácil y vivamos también de lo que hace el otro. [Montxo]

HuerTerra es defineix com un projecte d'*Agricultura Sostenida por la Comunidad* (ACS). Això significa que el projecte pot realitzar-se perquè es desenvolupa en un context on hi ha un grup de persones que fa que sigui possible. Per exemple, el fet que des d'ABM es pagui l'import de la quota al començament de l'any permet tenir el capital suficient per invertir. En cas de no tenir aquesta estructura d'ACS caldria

recórrer als préstecs bancaris. Considerem que el model d'ACS funciona perquè es creen unes relacions de dependència mútua i enforteix el sentiment de pertinença a aquesta xarxa de treball col·laboratiu.

Un dels aspectes que consideraven molt important per al bon funcionament bé del projecte era donar-lo a conèixer per a poder obtenir socis per a la cooperativa. En aquest sentit, Montxo comenta que si ets de la zona és més fàcil poder contactar amb altres persones i donar a conèixer el projecte. Per exemple ell és de Pamplona i està col·laborant en difondre *HuerTerra* a les persones que coneix i que pensa que podrien estar interessades. Aquest fet ens remet al concepte de capital social de Bourdieu (2002), segons el qual els individus no som lliures en les nostres decisions sinó que les nostres decisions i actes individuals estan condicionats pel capital social. Tanmateix altres factors han influït en ampliar aquests límits, com ara el desenvolupament de les noves tecnologies que ha facilitat l'accés a la informació i la creació de xarxes socials que afavoreix l'intercanvi de coneixement. En aquest sentit Fanny i Adrian, han creat un grup al facebook³⁸ on van penjant informació relativa al grup de consum ecològic *HuerTerra*, des d'imatges que il·lustren el procés de treball de l'horta fins al muntatge de les cistelles. A l'annex 5 adjuntem el cartell que van fer per a difondre el seu projecte.

38 L'adreça de la pàgina (*fanpage*) que hi ha a la xarxa social facebook és: www.facebook.com/LaHuerterra

b) Iniciatives o projectes que formen part de la proposta d'ABM

1) *Centro de Encuentros*

Centro de Encuentros funciona de manera estable. Hi participen cinc persones que s'encarreguen de preparar i deixar a punt els apartaments on s'allotgen els grups que van a passar uns dies a ABM. Aquests poden ser voluntaris/es, grups que lloguen l'espai de la capella per a fer-hi alguna activitat (de moment han sigut formacions de dansa o teatre) o persones que volen fer turisme i visitar la zona. Des de *Centro de Encuentros* també s'encarreguen de gestionar esdeveniments que poden arribar a implicar l'acollida de més de quatre-centes persones alhora, com va passar amb la trobada anual de ecoaldeas que s'organitza des de la RIE i que va tenir lloc durant una setmana l'agost de 2015, o la trobada a nivell europeu que s'organitza des del GEN i que havia de celebrar-se durant una setmana el juliol de 2016. En aquests casos que l'activitat suposa molta més feina a assumir, el grup de *Centro de Encuentros* compta amb la col·laboració de tots els membres d'ABM i amb la participació també de voluntaris que, organitzats per períodes de temps, els ajuden a condicionar els espais per a la trobada. Al ser un projecte que ja està integrat en la proposta de funcionament d'ABM, quan fa falta realitzar més tasques i dedicar-hi més temps tots els membres hi col·laboren a banda de les seves 24 hores de quota mensual. En aquests casos concrets els ingressos van a la *caja comun* perquè es considera que a més dels integrants del *Centro de Encuentros*, tothom ha participat del procés i tothom ha de veure's beneficiat/da dels ingressos que es generin. De moment el projecte no ofereix els ingressos suficients per a poder assegurar la subsistència de les persones que l'integren, però la idea és que amb el temps pugui proporcionar-los:

Ahora mismo no me planteo ganar dinero con esto (Centro de Encuentros), Yo sí gano bien, tengo mi trabajo, gano dinero. Pero me gustaría desarrollar el proyecto hasta tal punto que pudiera dejar mi trabajo y pudiera vivir aquí tranquilamente haciendo esto. [Montxo]

Cocinarte és una altra proposta que es considera un projecte d'emprenedoria i que acompanya a *Centro de Encuentros*. També està format per cinc membres. Té igualment un funcionament estable i, tal i com Etzebeni explicava, "*genera una economia real y clara*". Per exemple, quan des de *Centro de encuentros* organitzen que un grup de persones vinguin a realitzar un curs intensiu de dansa-clown, com va

passar durant el treball de camp, ja es tenen en compte quants àpats hauran de preparar al dia (poden només dinar o dinar i sopar). Les persones de *Cocinarte* s'encarreguen d'organitzar les compres i de cuinar. Saben quanta gent seran i poden preveure quins ingressos i despeses tindran. Els ingressos són per les persones del grup de *Cocinarte* però es considera com un servei més que ofereix ABM i s'integra en el funcionament tant social com econòmic del grup.

El març de 2016 hi va haver 54 persones durant una setmana que van coincidir amb vint més que van arribar per a fer una estada de dansa-clown durant el cap de setmana i un grup que feien turisme rural per la zona. Durant tres dies (divendres, dissabte i diumenge) hi va haver unes 77 persones allotjades, a més dels membres de la casa.

L'import del lloguer dels apartaments varia depenent del que s'hi va a fer. Per exemple, durant el cap de setmana al que fem referència hi havia un grup de vint voluntaris que no va pagar diners pels apartaments ni pels dinars a canvi de col·laborar en les tasques. El grup que va llogar l'espai per a fer la formació en dansa-clown va pagar els àpats que *Cocinarte* els hi preparava i l'allotjament. Les famílies que van anar a realitzar la formació del *Programa Sostenible Comunidad Incubadora Partnership* (SCIPP) van pagar la formació i part de l'allotjament i els àpats.

Entre juny de 2015 i març de 2016, el 70% dels guanys de *Centro de Encuentros* anaven a la caixa en comú i el 30% restant es destinava al grup per a invertir-los en el propi projecte (mantenir les instal·lacions dels apartaments i tenir-los preparats per si convé mantes o estris de cuina). Montxo explica que per ara els guanys no permeten viure a les persones d'aquests ingressos, tot i que pensen que amb el temps poden guanyar més i poder-se mantenir. Alhora, l'existència de *Centro de Encuentros* pretén desenvolupar la *Universidad de la Transición*. En aquest sentit, Mauge defineix el *Centro de Encuentros* com "el embrió de la *Universidad de la transición*".

b) Iniciatives o projectes que formen part de la proposta d'ABM

2) *Universidad para la Transición*

Com hem explicat la proposta d'ABM es basava en tres eixos: un projecte de vivenda col·laborativa (co-habitar), la sociocràcia i la *Universidad para la Transición*. Els informants fan referència amb èmfasi i consideren interessant que aquest projecte estigui integrat a l'estructura i proposta organitzativa d'ABM. Algunes de les opinions dels informants que hem pogut recollir al respecte diuen:

A mi me gusta mucho esta parte de Arterra, que no se queda solo en la parte de comunidad que somos, la parte de vivencia cotidiana y la de cubrir las necesidades de la gente que vivimos, sino que se está proyectando algo más amplio. Aparte que estamos participando en la RIE o en GEN Europa, que además tienen sus oficinas aquí, queremos formar parte de un proyecto más amplio a nivel mundial de [tiene que ver con] como queremos crear este otro mundo: cómo desde esta experiencia cotidiana estamos creando algo que puede servir [de ejemplo]. Esa es la idea de la Universidad de la Transición. [Etzebeni]

Arterra is based in education, it's founded in educational, the energy is based in education to be an University base.... [Charity]

La idea es hacer un desarrollo de la Universidad de la Transición. Se quiere hacer un desarrollo de la visión y de la misión que se pretende. [Montxo]

Yo lo veo como una propuesta de Universidad. [Por ejemplo, ahora] va a venir un chico catalán que está gestionando un territorio muy grande, un parque natural y con este mismo modelo nos va a hacer un mapeo. Viene gente y deja su impronta y el colectivo ya crece, el conocimiento ya crece: yo controlo de tales hierbas, yo de estas otras y así. Por eso es una Universidad de Tránsito. [Iosu]

Defineixen la *Universidad para la Transición* com un espai formatiu i d'intercanvi de coneixement. Considerem que és un exemple dins de les pràctiques d'intercanvi que es basen en recursos no exclusivament materials i que generen unes relacions socials que no depenen exclusivament del capital (Narotzky 2004)

Per a posar-se a conèixer i també per a poder fer xarxa amb altres iniciatives anàlogues, cal que es faci difusió però també cal tenir un reconeixement per part de les institucions que avalin cert prestigi i reconeixement com a centre formatiu. En aquest sentit, Mauge està fent gestions per saber quins són els procediments per a

acreditar la iniciativa legalment i que ABM pugui ser reconegut institucionalment com un espai formatiu. Existeixen altres exemples i experiències anàlegs³⁹. El que té més solidesa i va ser fundat ara farà vint-i-cinc anys és el Schumacher Collage que es troba al Sud d'Anglaterra⁴⁰. És un centre formatiu al voltant de temàtiques referents al medi ambient. Segons l'opinió dels informants la diferència entre el *Schumacher College* i el que ells proposen és que ells brinden un aprenentatge basat més en l'experiència i no tant en la teoria. Els continguts que s'ofereixen tenen a veure amb l'ecologia, l'organització social, l'educació o l'economia social, entre d'altres. Per poder comprendre quins són els "*primeros pasos hacia la Universidad de la Transición*" [Mauge] ho farem a partir de les dades recollides durant el treball de camp sobre tres grups que estaven convivint a ABM.

El primer exemple, és el desenvolupament a ABM d'un projecte liderat per GEN que forma part pel programa *Youthleader* i *Erasmus+*⁴¹ i que l'estaven duent a terme tres persones de diferents països: Itàlia, Macedònia i Eslovènia. Es tracta de tres membres (dues noies i un noi) que tenen entre trenta i quaranta anys. A més d'estar dissenyant aquesta formació que tindrà un format *on line*, en la que els destinataris principals són professionals que treballen amb joves, també estaven vivint (co-habitant) a ABM. En els continguts hi col·laboren persones que viuen en ecovillages⁴², ONG's (Organitzacions No Governamentals) que treballen amb població en risc d'exclusió social, i professionals de cada una de les quatre àrees en les que s'han agrupat les activitats proposades (econòmica, ecològica, social i cultural)⁴³. Està previst que s'acabi el gener de 2017⁴⁴.

Generar coneixement des d'àmbits no institucionalitzats i que es reconegui és un reclam al que els informants fan referència. Charity pensa que hi ha molt coneixement

39 Com ara Gaia Education associació establerta a Regne Unit que ofereix formació al voltant de disseny d'ecovillages entre d'altres. Més informació: <http://www.gaiaeducation.org/>

40 Escola fundada el 1990 que ofereix formació en diferents àmbits relacionats amb l'ecologia, respecte al medi ambient i la sostenibilitat ambiental, Més informació: <https://www.schumachercollege>

41 Per consultar el programa aprovat pel Parlament Europeu pel programa *Erasmus+* del període de temps entre 2014–2020 per projectes educatius relacionats amb educació, formació, joventut i esport, veure el web: <http://www.oapee.es/oapee/inicio/ErasmusPlus.html>

42 Concretament es tracta de comunitats que col·laboren com a consultores amb la Unió Europea (EU) i les Nacions Unides (UN). Es tracta de set països: Suècia, Alemanya, Regne Unit, Espanya, Itàlia, Eslovènia i Macedònia.

43 Coincideix amb les quatre àrees a partir de les quals es valora la sostenibilitat de les comunitats intencionades anomenades ecovillages.

44 Per consultar els continguts de la formació online: <http://youthsustainability.weebly.com/>

en els models de vida en comunitat *ecovillages*. Considera que cal compartir tot el coneixement que han desenvolupat en aquests models amb la resta de persones que no formen part d'aquests circuits i no hi tenen contacte. Es pot fer a través de les institucions o de manera més informal. La proposta consisteix en unir teoria i pràctica, en poder treballar continguts de professionals i teòrics amb l'experiència activa de persones que estan vivint el seu dia a dia. Les persones construeixen realitats sobretot quan hi ha problemes que cal solucionar. Autors com Funtowicz i Ravetz consideren important crear ponts de coneixement entre els àmbits més acadèmics i el dia a dia de les persones: "*La ciencia, no sin la gente, ni siquiera para la gente, sino con la gente*" (Martínez-Alier 1999)

El segon exemple és el grup famílies (en total eren onze membres) que van venir a ABM d'una zona propera a Burgos per a rebre un assessorament al voltant de com iniciar un projecte de vida comunitària, sobre quins són els punts a tenir en compte a l'hora d'organitzar-se i mantenir un projecte de vida en comunitat que volien portar a terme en una zona rural de Castella i Lleó. Aquesta formació i assessorament l'anomenen *Incubadora de proyectos*. Formalment rep el nom de *Programa Sostenible Comunidad Incubadora Partnership* (SCIPP) i va estar finançada pel programa *Erasmus+*⁴⁵. La idea és oferir assessorament a grups que volen iniciar projectes de vida comunitària. Els matins en un format teòric i pràctic, es desenvolupa la formació, i a les tardes s'aprofita l'experiència d'estar a ABM. Per participar de les activitats quotidianes i dels àpats comuns (com també ho fan els altres grups que estan temporalment a la casa). Aquesta part és la que consideren que és un aprenentatge a partir de l'experiència, *vivencial*.

Finalment, els voluntaris (*voluntariado*) també s'emmarquen dins de la *Universidad de la Transición* ja que són un exemple d'intercanvi de coneixement. Ee aquest cas eren joves d'entre 15 i 20 anys que van col·laborar en tasques referents a l'hort, a la pintura i a la cuina.

La *Universidad para la Transición* pot funcionar sense que les persones estiguin

45 Vint-i-un representants de nou xarxes nacionals europees d'ecoaldeas, entre elles la RIE (Red Ibérica de Ecoaldeas) es van reunir a Torri Superiore (Itàlia) per a dissenyar un programa d'incubadora d'iniciatives comunitàries sostenibles. El projecte de dos anys és el "Programa Sostenible Comunidad Incubadora Partnership" (SCIPP), finançat per Erasmus+ i dissenyarà un marc de suport per les fases més sensibles del desenvolupament de projectes i iniciatives col·lectives en els seus inicis.

físicament present. No requereix que hi visquin. Pot donar-se una col·laboració grupal sense formar part de l'estructura de convivència:

[Puede funcionar] *con mucha normalidad. Puede haber gente que viva en Pamplona pero participe del proyecto. Por ejemplo, que diga: "yo participo haciendo difusión", "Yo voy veinte fines de semana a hacer actividades", "Yo gestiono el correo electrónico". Se busca conseguir esa pertenencia y el cuidado de la pertenencia.* [David]

b) Iniciatives o projectes que formen part de la proposta d'ABM

3) *Co-habitar*

Les entrevistes formals i les converses permeten identificar una idea comuna en tots els membres i és la voluntat de voler funcionar allunyant-se d'un model que consideren de consum "exagerat" i crear alhora relacions i mecanismes més propers a l'autogestió. El fet de voler formar part és intencionat. En alguns casos pot ser que no sigui des d'una actitud d'anar en contra del sistema establert sinó més aviat la de voler construir un funcionament segons les pròpies idees i valors. En el dia a dia d'ABM trobem que s'experimenta amb les teories properes al *decreixement*. Una de les motivacions de voler formar part d'ABM és la preocupació per la degradació del medi ambient i voler encaminar el quotidià per a poder trobar solucions. David, enginyer aeronàutic de formació que treballa en l'àmbit de l'energia alternativa, considera que la vivenda col·laborativa és el futur per molts motius, però un dels que destaca és la disminució de la despesa energètica i el baix impacte mediambiental que suposa aquest estil de vida. Poder compartir electrodomèstics (per exemple, tenir una sala amb rentadores). Aprofitar els residus que es generen (els residus orgànics es poden aprofitar per fer biogas, per exemple) són iniciatives que es poden realitzar perquè hi ha una estructura grupal com la d'aquest model de *co-habitar*. Segons l'opinió de David, el fet que el model més estès als països occidentals sigui que cada unitat domèstica (o família) visqui en un pis en una finca amb ascensor o en una casa unifamiliar, amb nevera, rentadora, calefacció, cotxe, etc... no és sostenible ni pel medi ambient ni tampoc per les persones, perquè les agressions al mediambient generen injustícia social (Martínez-Alier 2015)

Per exemple, David amb la companya i la filla de sis anys vivien a Sarriguren. A

Sarriguren hi viuen entre deu i disset mil persones. Es troba a les afores de Pamplona i es defineix com a una *ecociudad*. Tanmateix, a la pràctica segons l'opinió de David no era sostenible:

Sarriguren que es "la ecociudad" era todo lo contrario: cero servicios, barrios sin capacidad para tener locales de comercio, con lo cual tenías que ir en tu coche a tu centro comercial. Además era otro espacio en el que no podíamos convivir: sin salas culturales ni espacios para relacionarse. Era la ecociudad como idea, como concepto de "hago viviendas con paneles solares y ya está ya soy ecológico" (así no funciona). Me has puesto bajos con jardín y gastamos agua para un jardín privado y tengo los jardines comunes desatendidos y la gente tampoco va porque tengo casas en forma de 'U' y dentro tiene su jardín la gente o se queda en su casa o va a la ciudad que es donde tiene a sus antiguos amigos. O sea, así no estás creando sociedad.

El decreixement es basa en pràctiques per evitar un creixement il·limitat del model econòmic i, per fer-ho, una de les pràctiques més directes és la de consumir menys. El fet de consumir menys en un sistema basat en el consum es pot considerar com anar en contra del sistema o, com David diu, ser *antisistema*. Ell considera que només a partir del grup es poden aconseguir canvis:

Lo que te están pidiendo es que consumas, que te vayas a MediaMarket cada seis meses y te cambies de tele, te cambies de movil, que llames a la compañía de telefonos y te traigan no se qué. Y es como: "¿por qué no centralizamos los sistemas de telefonía?" "Ah... eso es muy complicado" "¿Cómo que es complicado? Las empresas lo hacen" "Tenemos que pagar 60 euros cada uno cada más y ya estará" ".. No, no. Aquí ahorramos al máximo". Con los transportes pasa lo mismo. Hay cosas que a nivel local era prácticamente imposible de cambiar a no ser que estuvieras metido en una institución política muy proactiva y con ganas de hacer el cambio. Y a nivel político yo tampoco lo veía"

Van arribar a ABM a partir de la idea de poder desenvolupar una vida que no entrés tant en contradicció amb el que ells pensaven i van trobar fins i tot un nom que representava aquestes idees:

Amaia y yo junto con Saioa estábamos en ese campo que llamamos Samada Vida Global para movernos a este ámbito social. Le llamábamos así porque era Amaia Saioa David. A mi lo que más me motivaba era que, por ejemplo, el modo familiar fuera más sostenible de cara a poder desarrollarnos personalmente. Ampliar el espectro familiar era una parte importante".

Samada comencen a participar d'ABM motivats per tenir un estil de vida que sigui coherent amb el que pensen (a nivell relacional i personal i també ambiental) i menys agresiú amb el medi ambient. També Lourdes fa referència a que el model econòmic està basat en un consumisme exagerat i que els valors que des d'ABM es volen transmetre tenen a veure amb consumir menys:

Yo confío que a pesar de que la gente somos muy dispares somos también muy comunes. Estamos en un momento de necesitar lo grupal de juntarnos para hacer. Sobre todo también vivir con otros valores que haya afinidad entre las personas. Los valores en realidad son: consumir menos, apoyarnos más, sentir y vivir más el aspecto humano y sobre todo la crítica individual y colectiva de "a donde vamos con todo este escaparate que nos presenta la sociedad ¿Para qué [sirve] trabajar tanto y crearnos necesidades de consumo que nos destrozan la vida?. [Lourdes]

El fet de consumir menys està directament relacionat amb disminuir l'impacte sobre el medi ambient. L'estructura de vivenda col·laborativa formada per un grup de persones gran com és el cas d'ABM permet desenvolupar projectes que són costosos d'aconseguir (tant pel coneixement, el temps d'aplicació o d'instal·lació i manteniment que comporten), a "nivell local" [David] o "sin la estructura del colectivo" [Montxo]. En aquest sentit el Biogás i Som Energia són dos exemples.

Els residus de la casa es gestionen per aconseguir gas i poder cuinar. A l'espai de la cuina hi trobem molts recipients i contenidors diferents, tots etiquetats segons el que s'hi ha de posar: plàstic, vidre, paper, residus orgànics (no cítrics ni ceba) i altres. La majoria de residus orgànics s'aprofiten per fer biogas. En paral·lel l'associació s'està mirant de formar part de Som Energia (cooperativa de consum energètic) i valorar la instal·lació de plaques tèrmiques o de plaques fotovoltaïques. També s'està veient la possibilitat de demanar un crèdit a una banca ètica (Coop57) i poder fer projectes de més embergadura (com ara instal·lar una caldera que funcioni amb llenya a la residència d'avis/es de Ripodas). Les banques ètiques funcionen amb socis col·laboradors i el seu perfil es regeix per principis al marge de la lògica capitalista. S'ocupen de donar crèdits a entitats socials que no tinguin un benefici personal o una explotació laboral, medi ambiental o cultural (Alquézar 2013: 58 62).

c) Projectes que pel seu bon funcionament depenen de la interacció amb l'entorn:

1) *Comunales Vivos*

Tradicionalmente la tierra y la mano de obra no están separadas; el trabajo forma parte de la vida, la tierra sigue siendo parte de la naturaleza, la vida y la naturaleza forman un todo articulado. La tierra se liga así a las organizaciones del parentesco, la vecindad, el oficio y el credo; La función económica es sólo una de muchas funciones vitales de la tierra. Invierte de estabilidad a la vida del hombre; es el sitio de su habitación; es una condición de su seguridad física; es el paisaje y son las estaciones. Y sin embargo, la separación de la tierra y el hombre, y la organización de la sociedad (...) formaba parte vital del concepto utópico de economía de mercado.

Karl Polanyi 2007, p. 238

Realitzar projectes gestionant els recursos naturals tenint en compte que es faci de manera sostenible pel medi ambient és el reclam que des de *Comunales Vivos* es fa als Ajuntaments. Se'ls demana implicació en el procés de poder gestionar els recursos de les terres comunals i fer-ho de manera sostenible: tractament de les terres sense químics (pesticides o herbicides) ni tractors i incloure al bestiar en el procés.

Per poder comprendre millor com funciona el projecte *Comunales Vivos* dins de l'estructura d'ABM considerem necessari contextualitzar breument la història local més recent. El cas d'estudi es troba a la zona de Navarra i les costums i tradicions es comparteixen amb la zona d'Euskal Herria. És una zona on l'activitat econòmica de la població estava centralitzada tradicionalment al voltant del *baserri* (*caserío*) i es combinava amb la ramaderia, el cultiu d'horta i de cereal, i la utilització dels diferents recursos comunals que bàsicament eren pastura pel bestiar, castanyes i nous. Les primeres referències a l'explotació ramadera i forestal daten dels segles XII i XIII i estan vinculades a les barraques de fusta. Al llarg dels segles les habitacles van anar variant fins arribar al *baserri* així com també van anar canviant els usos i els recursos naturals que s'utilitzaven. Durant la segona meitat del segle XX, a la muntanya de Navarra es va anar perdent la tradició de treballar les terres comunals i amb els canvis econòmics que va suposar el procés de industrialització agrària, el teixit social també es va veure afectat. El procés d'apropiació d'aquestes terres va ser per a fer-hi plantacions particulars de pi i transaccions de compra-venta. Però, a diferència d'altres regions de la Península Ibèrica, a Navarra moltes terres van conservar el seu

caràcter comunal (Montesinos 2013: 106-116). Elinor Ostrom (2010) pensava que el millor sistema per aconseguir la subsistència era l'economia diversificada. En les seves investigacions sobre les formes de gestió dels béns comuns, Ostrom considera que s'estan desenvolupant noves formes de govern en l'àmbit local basats en l'acció col·lectiva i que ofereixen noves eines de governança (Montesinos 2013: 112, Ostrom 1990).

El reclam de gestionar els recursos d'aquestes terres es centra en aquelles que estan en desús. Es proposa gestionar els recursos forestals, la llenya. En aquest sentit, s'ha proposat a l'Ajuntament fer un sistema de cal·lefació per a la residència d'avis/es que hi ha a Ripodas (a 4km d'Artieda en direcció Lumbier). Segons Iosu, la majoria d'aquestes terres estan abandonades. Diu, que actualment a la Vall d'Urraulbeiti hi ha dos mil ovelles que pertanyen a dues empreses. Pensa que el funcionament que s'està fent és poc sostenible pel medi natural i, a més, els costos econòmics i energètics per a mantenir el bestiar són molt alts. En canvi, a Ripodas hi ha dos germans que també tenen ovelles. Per ell, el model que utilitzen és més sostenible. El seu funcionament es basa en tècniques més tradicionals i el resultat és menys agressiu per l'entorn. És en aquesta línia des d'ABM es vol treballar conjuntament amb amb els ramaders de la zona que potencien aquestes dinàmiques més sostenibles basades en pràctiques tradicionals.

Fa uns mesos que han començat a gestionar bestiar, concretament una nau amb 48 vedells, i probablement podrien obtenir algun tipus d'ajut i/o subvenció de la Unió Europea que tingui en compte que es destinen a la ramaderia ecològica i bestiar autòcton (Beltran i Vaccaro 2014). La proposta que es fa de gestionar els recursos de manera ecològica també inclou canviar el model amb el que actualment s'està criant i alimentant el bestiar que hi ha a la zona. La nau amb els quaranta-vuit vedells no la volen utilitzar més sinó que proposen que els animals surtin fora a pastar i a menjar herba. Actualment s'alimenta al bestiar amb pinso compost (pinso obtingut de processos industrials) i consideren que fer arribar l'aliment fins al lloc on estan els animals és una despesa energètica molt alta (en transport i producció del pinso). Del bestiar s'encarrega Iosu que alimenta als vedells i gestiona les tasques necessàries per a que la granja funcioni.

Compartir coneixement és necessari per a poder innovar en les pràctiques quotidianes. El coneixement pot venir a partir de propostes que ja s'estan duent a la zona o bé d'altres propostes que tenen en compte els mateixos principis i valors que ells volen desenvolupar i que s'estan fent a altres països. Iosu explica com fa un parell de mesos es va fer una jornada de treball a Lakabe per posar en comú les pràctiques de ramaderia ecològica que s'estan fent i poder millorar certs aspectes. S'està treballant a partir d'una xarxa de coneixement compartint a partir de l'experiència i també tenint en compte la tradició ja que s'incorpora en aquesta cadena el coneixement de les persones que havien treballat amb el bestiar segons la tradició de la zona. Per exemple, tal i com Montesinos recull d'una entrevista que fa referència a deixar el bestiar pasturar lliurement: *"El animal ayuda a mantener el monte: lo limpian e impiden que el monte se llene de maleza que propensa incendios"* (2013: 132)

La història local més recent també està relacionada amb els moviments ecologistes d'aquesta zona del Pirineu i Prepirineu de Navarra. Fem referència a un cas que va ser de gran impacte per la zona perquè considerem que està en la memòria del territori i que alguns membres van viure de prop. El pantà d'Itoiz és un projecte que s'ubica al Nord-est d'Euskal Herria a la zona de Navarra (a 30 Km de Pamplona i 35 km d'Artieda). Havia d'emplenar-se pels rius Irati i Urrobi. La seva capacitat havia de ser de 418 Htms³. Entre 1993 i 1995 la proposta de construir l'embassament va fer mobilitzar a la població per evitar la seva construcció. Finalment, el 1995 es va crear el col·lectiu "Solidari@s con Itoiz" que manifestava l'oposició de la població a través de *"l'acció directa, pública i no-violenta, dins d'una estratègia de desobediència civil en defensa de la terra"*⁴⁶. El pantà es va omplir el 2006.

Iosu fa referència sovint a l'economia circular. La interpretació que en fem és doble: per una banda és que l'economia està incrustada en els àmbits i institucions socials de l'individu (d'acord amb l'argument de Karl Polanyi) i també perquè tots els projectes funcionen i es relacionen amb els altres projectes i amb organització social proposada (sociocràcia), que podem entendre com a relacions de dependència mútua. Un exemple d'aquesta economia circular ens l'explica Etzebeni:

46 Font: <http://www.embalses.net/comunidad-15-navarra.html>

Se propone un sistema rotativo [basado en] el forraje de animales, cultivar espelta por ejemplo, e ir rotando: dejar una parte de pasto que se autoabone con los animales y otro que puedas cultivar trigo por ejemplo. Hacer un diseño que puedas recoger más actividades no solo las agrarias [de cultivo] sino también ganaderas. [Etzebeni]

Aquesta economia circular també implica una xarxa un intercanvi amb les necessitats de les persones en general. Charity en fa referència definint que es tracta de connectar a les persones per fer-ho, el que ella també anomena *Ubuntu*:

You can just call a meeting and ask every body to come and you start small, just having space for cultural things o space for sharing together o for exchanging skills. [For exemple] Just saying: I'm good fixing things in the kichen, and other people says: hei, I'm good making bread, and so on, just exchanging. [For exemple] I dont't want to have a dog but I can walk a dog so you make star [with] smalls things like that. Exchanging clothes or things or with people who are living in the city that they just trhow away. They trow away lots of things and having created space for exchanging things and then you get to know each other also slowly in a personal level becaus is hard to open up to extragers in the city but for me it's important that is not about moving it's not about the adress [where do yo live] it's about connecting to people.

En el context de la societat postindustrial, el territori deixa en part de servir com a espai vital per a la gent que hi viu i com a proveïdor de recursos productius per a la indústria, per esdevenir llocs destinats al lleure urbà (Beltran i Vaccaro 2014: 9). L'estudi de Montesinos explica que des dels Ajuntaments s'estan duent a terme projectes per a impulsar el turisme. Són projectes que volen recuperar la identitat

dels pobles de la zona revaloritzant el patrimoni cultural tradicional de la zona. Es fa a través d'accions que posin en valor les tradicions locals i vincular-les al turisme. Aquests intents de potenciar el turisme a la zona van acompanyats d'un procés de diversificació econòmica, de millora de les infraestructures (carreteres) i de foment de la vida local per evitar el despoblament i el deteriorament ambiental (2013: 121).

La idea que tenemos es desarrollar el Museo-territorio y actuar con Sangüesa que es una población de 15.000 habitantes y se quiere hacer a través de la vía verde que sería un espacio de autogestión de recursos propios y de residuos de decrecimiento a la hora buscar otro modelo más lento a la hora de hacer los intercambio de la riqueza que se está generando en el territorio. Entonces, Artieda tendría un punto a 4 km que está Ripodas y que hay unos pastores y tienen su propio alimento que también están un poco desconectados de la ciudad porque son núcleos pequeños. Entonces sería ir sumando hacia la gran ciudad en los pasos lo que cada sitio va trayendo para llegar con una riqueza propia y autogestionada. [Iosu]

En aquest procés en el que a partir del turisme es revaloritzen aquells aspectes que són propis de la zona i locals també es posa en valor el territori. En la mesura de les possibilitats, tant des de l'Administració com des de les iniciatives com ara la que es proposa des d'ABM, s'acompanya aquest procés de resignificació del territori natural d'una consciència ecològica. Aquest fet provoca que a la pràctica es dinamitzi amb activitats relacionades amb la sostenibilitat cap el mediambient. Una d'aquestes accions impulsada des d'ABM és que des de les zones rurals es reutilitzin els residus urbans. Concretament, Iosu dedica alguns matins a la setmana a anar amb un camió a recollir residus i deixalles que ja no s'utilitzen. Es coneix molt bé la zona i sap a on anar a preguntar. Va a les fàbriques, a les granges i recull trossos de metall sobrants, estanteries per llençar, sommers, entre d'altres. El material s'utilitza a ABM per a construir. Per exemple, el recinte on hi ha les gallines s'ha fet a partir d'aquest material que s'ha anat recopilant. La idea de reciclar i reutilitzar residus l'han anomenat *Agrópolis*. Un exemple, promogut des de l'Administració, d'aquesta recuperació del territori a través d'activitats de promoguin l'intercanvi entre les zones rurals i les urbanes per a disminuir l'impacte negatiu al mediambient, és el de Mendialdea. Montesinos explica com el 2009 es crea una mancomunitat Mendialdea i participa a *Agenda21 (Agenda 21 de Mendialdea. Plan de Acción Comarcal hacia la Sostenibilidad)* amb un servei de recollida de residus urbans. Des de l'any 2014 la Mancomunitat d'Irati està desenvolupant un projecte de compostatge comunitari. A

partir de les restes orgàniques obtenir compost pel s3l. Tamb3 des d'ABM s'est3 treballant en aquest sentit. L'*Avicompostaje* 3s l'espai al costat de l'horta i s'hi gestionen els residus orgànics i els animals, i fa refer3ncia a un model d'aconseguir compostatge col·lectivament. S'est3 portant a terme amb la *Mancomunidad de Irati*. A canvi dels residus orgànics que cada hogar diposita se'ls d3na ous ecol3gics. 3s un projecte obert a les persones que vulguin participar m3s enll3 d'ABM. A l'annex 6 incloem la imatge que va sortir acompanyant la not3cia del diari de Navarra.

Poder reutilitzar els residus urbans (orgànics o no) i desenvolupar a partir d'aquestes elements projectes en l'àmbit rural pot col·laborar en disminuir l'empremta de carboni. Tot i buscar, investigar i testejar nous models energ3tics o models amb menys empremta de carboni aquesta es mesura en relaci3 a l'espai: quines dimensions ha de ser una àrea per a sostenir indefinidament a una poblaci3 amb els nivells de vida i tecnologia actuals? (Mart3nez-Alier 1998: 65-67). Es vol aconseguir disminuir en la mesura que es pugui aquest impacte cap el mediambient. En aquests processos de voler iniciar una relaci3 amb el mediambient m3s sostenible que la que existeix, sol haver-hi un component de reivindicaci3 pol3tica, que pot ser aturar el que s'est3 fent o b3 adelantar-se al que passar3 (cap on s'est3 anant si els models de gesti3 no canvien). En aquest cas un aspecte que es vol canviar 3s que el territori, el s3l, continu3 sent explotat per monocultius i multinacionals. A aquesta proposta hi fan refer3ncia com una descapitalizaci3 de lo f3ssil, 3s a dir, que les corporacions empresarials que funcionen segons la l3gica del mercat global deixind'utilitzar el s3l i els seus recursos f3ssil per a treure'n un m3xim rendiment econ3mic, i que descapitalitzin a favor de la poblaci3.

Per anar acabant aquest recorregut per les pr3ctiques econ3miques que es desenvolupen a ABM, considerem necessari fer refer3ncia al concepte d'autosufici3ncia. El concepte *autosufici3ncia* 3s un terme molt recurrent i que s'utilitza molt dins de l'àmbit neorural. Durant la realitzaci3 del treball de camp, vam observar com, sobretot en aquelles experi3ncies que q3estionaven categories econ3miques i proposaven alternatives (Guirado 2015), el concepte *autosufici3ncia* era molt recurrent.

Arribats en aquest punt, volem plantejar si es pot parlar d'autosufici3ncia a ABM.

Segons els informants "es camina cap a l'autosuficiència", hi ha una tendència d'apropar-se a certes pràctiques però tal i com Iosu explicava, en el context actual el grup no es pot plantejar una autosuficiència perquè no fóra real. Segons els informants no és possible ni coherent amb el plantejament que des d'ABM s'està fent:

La autosuficiencia está bien, y hay que tender a ello pero no nos podemos limitar, tiene que haber una "interactuación" [joc de paraules que fa intencionadament per a referir-se a interacción]. No podemos ser una comunidad que no sea permeable al resto de vecinos, al resto de comunidades y además si queremos desarrollar la autosuficiencia, tanto energética como alimentaria. Necesitamos de otros lugares, de otras cooperaciones de otros grupos que esten actuando también en la misma clave. Se trata de ir sumando, de salir al exterior en busca de necesidades propias y de las ajenas. En función que se detectan las necesidades de distintos grupos, se hace el intercambio de esas necesidades y luego cada grupo vuelve a su casa con su propia identidad. Lo que está pasando en este proyecto es que está llegando mucha gente que viene con mucho conocimiento de Europa y Arterra ocupa un territorio más grande que lo que ocupa el propio proyecto en si. Iosu

Montesinos fa referència a l'autoproveïment (*livelihood*) com els mitjans necessaris amb els que es vivia abans de la transformació que va patir la zona. A partir del seu estudi, els informants consideren que actualment la població tot i que no els hi faltarien recursos per a garantir una alimentació, tal i com diu una de les informants: "aquí no falta para comer, yo no puedo ofrecer un salario pero sí un plato de comida" (2013: 122). Els informants de l'estudi de Montesinos pensen que no voldrien tornar a aquella situació que els oferia recursos per a sobreviure i no morir de gana, però no són recursos suficients per a una subsistència a l'actualitat .

Per finalitzar aquest recorregut que hem proposat a través de les pràctiques que conformen la quotidianitat del grup a través de la descripció dels projectes d'emprenedoria, volem fer-ho amb el de l'Eskola Kimuak que és la proposta educativa que es fa des d'ABM. Són molts els aspectes que des d'Eskola Kimuak podríem tractar i presentar, des de la reivindicació política que s'està fent per a legalitzar el model de les escoles lliures, fins a quin és el model educatiu i com s'està portant a la pràctica, però a mode de conclusió del present capítol volem centrar-nos amb la relació amb les poblacions del voltant.

c) Projectes que pel seu bon funcionament depenen de la interacció amb
l'entorn:
2) *Eskola Kimuak*

Kimuak significa "brots" en basc i és també el nom del projecte educatiu que s'integra en la dinàmica de funcionament d'ABM, ja que *Kimuak* neix amb el projecte. El grup de pares van proposar el model i la van impulsar des de les primeres reunions, el desembre de 2013, abans d'anar a viure a l'edifici. De moment, és l'escola tant dels nens i nenes que viuen a la casa com dels nens i nenes que no visquin a ABM i que hi vulguin anar perquè és oberta. L'objectiu és que sigui l'escola lliure de la zona, oberta a qualsevol nen i nena. De tots els aspectes que es podrien plantejar ens centrem en el fet que a partir de ser una l'escola lliure, oberta i estar ubicada a l'edifici d'ABM, pot generar interacció i crear una xarxa de col·laboració amb les poblacions del voltant.

Durant el curs escolar 2015 i 2016, el professorat es va contractar. Hi havia dues persones que s'encarregaven de *Kimuak*. Cobraven un sou en diners i l'allotjament i la manutenció també anava a càrrec de l'associació ABM. En el moment del treball de camp del març de 2016 estaven canviant el sistema. El grup de pares i mares s'estaven organitzant per a poder fer els tràmits necessaris per tal que *Eskola Kimuak* pugui ser una l'escola lliure.

El projecte educatiu d'ABM és en part l'*Eskola Kimuak*. Impulsada el nucli de famílies que van fundar ABM es centra en l'educació dels nens i nenes de la casa però també en voler ser l'escola lliure de la Vall. Per aconseguir aquest objectiu i pel bon funcionament del projecte integrant-se dins de l'estructura del grup d'ABM cal donar-se a conèixer a les famílies amb nens i nenes en edat escolar. En aquest sentit es celebren jornades de portes obertes (a l'annex 7 s'adjunta un dels cartells de difusió) per tal que els pares i mares puguin apropar-se amb els fills i passar una jornada juns i conèixer tant les instal·lacions i les persones que viuen a ABM, com els model educatiu que es proposa.

Per concloure aquest capítol i aquest apropament a la realitat d'ABM des de les eines que ens ofereix l'etnografia, volem mencionar la relació que es té amb la població de la vall, i remarcar la importància que l'*Eskola Kimuak* pot tenir en aquest aspecte. *Kimuak* no només com a proposta educativa cap als membres del grup, sinó la projecció que té cap a fora. Tot i que tots els membres coincideixen en que el projecte es coneix més a nivell nacional i inclús internacional que no pas a les poblacions del voltant, sí que es fan accions per a que hi hagi una relació cada cop més propera. Les noves tecnologies i la presència a les xarxes socials és un dels motius pel qual el projecte pot arribar a ser més conegut a poblacions d'Europa i no tant a les més properes. De moment, intercanvien poc amb el voltant però lentament van veient que fan coses i s'hi van apropant (Montxo, Mauge, Etzebeni). Una de les relacions per exemple és la col·laboració amb el grup *Sarean* (Sare en euskera significa treball en xarxa) que és un grup de dones que gestiona excedents de roba i aliments. També col·laboren amb Babespean (en euskera vol dir "sota la protecció de") i que estan assessorant i ajudant a persones que estan afectades per la hipoteca. Els dos grups pertanyen al municipi d'Aoiz (a 8km d'Artieda amb 300 aturats en una població de 2500 habitants). També s'està col·laborant amb els aturats d'Aoiz que s'apropen a veure altres models de gestió col·lectiva que no sigui assamblearis.

En aquest sentit, destacar dos aspectes importants de Kimuak: pot ser un referent d'escola lliure a la vall i també pot significar que la població s'apropi (físicament) a ABM. En aquest últim sentit, pensem a través de l'*Eskola Kimuak* es pot donar a conèixer què és el s'està fent a ABM, i poden obrir-se vies de col·laboració amb altres projectes més enllà de l'educatiu. Com s'ha exposat al llarg del treball, ABM té una projecció nacional i internacional, en canvi no queda del tot clar que sigui així cap a les poblacions més properes. Tot i que actualment es col·labora amb alguns grups concrets, com ara a Aoiz o Lumbier, si a l'*Eskola* hi vinguéssin nens i nenes dels pobles del voltant altres serveis i projectes d'ABM també se'n beneficiarien.

Començàvem aquest procés de recerca fent referència als nens i nenes, a les famílies que van constituir el nucli que acabaria sent el que ara coneixem com a ABM. Durant aquest treball hem volgut conèixer i compartir quines són les pràctiques que constitueixen la quotidianitat dels i les membres d'ABM, unes pràctiques que s'integren en l'estructura global del grup i que volen tenir en compte a les persones i al mediambient. L'experimentació hi és molt present perquè porten relativament poc temps (poc més de dos anys). Ara mateix s'està fent en un context de "tot està per fer". Esperem que en poc temps puguem veure com creixen i si s'arrelen aquest brots pens de vida. En tot cas són uns brots que fan referència a la cita que obria aquest apartat, ja que sembla que sí que el sistema ja s'ha entès i les persones s'estan mobilitzant per a adaptar-lo i canviar-lo.

6. CONSIDERACIONS FINALS

Al llarg d'aquest treball hem presentat unes dades referents a un context concret a partir de la informació proporcionada de l'aplicació del mètode etnogràfic. Ens hem apropat a una realitat concreta per tal de poder-la conèixer i comprendre, a través de la seva anàlisi i reflexió. Hem focalitzat el centre d'interès en les relacions que constitueixen el dia a dia del grup de persones que viuen a ABM. Concretament en les relacions al voltant de com aconsegueixen els recursos necessaris per a viure i les relacions que es generen com s'articulen en el quotidià del grup. En aquest capítol volem tractar alguns aspectes relatius a tota aquesta informació presentada i aportar unes consideracions a certs aspectes plantejats durant el treball.

Hem anomenat aquest apartat final "consideracions finals" i no "conclusions" perquè pensem que el caràcter d'aquest treball és més descriptiu i respon més a un apropament etnogràfic a una realitat, que no pas a voler comprovar la validesa d'una hipòtesi.

El primer aspecte que volem tractar és el conflicte que pot generar el fet d'haver de guanyar-se la vida i viure en un model de vida comunitària en una zona rural. Aquest tema que s'ha plantejat durant el treball, i que com s'ha vist sol ser un punt conflictiu en alguns projectes d'ecaldees o similars, pensem que des d'ABM s'ha tingut en compte i des de l'inici s'ha proposat una possible solució. És per això que ABM no es concep només com un espai de vida en comunitat sinó també de gestió entre totes. Aquesta gestió significa desenvolupar projectes entre els i les membres del grup però també la possibilitat de poder-hi desenvolupar projectes que impulsats individualment permetin obtenir ingressos monetaris a la persona o persones que l'estan fent. Aquest funcionament és intencionat i buscat des del projecte. A més a més, d'aquesta manera no només pot arribar a quedar solventat el possible conflicte de tenir ingressos per a sobreviure i romandre al projecte, sinó que a través d'aquests projectes i iniciatives s'impulsa una dinàmica generadora de relacions que impliquen altres persones més enllà de les del propi grup.

Un segon aspecte és que es tracta d'un grup de persones adultes, amb fills i projectes a desenvolupar com ara voler implementar l'escola basada en l'educació lliure de la zona i que s'ubiqui al ABM. Considerem que aquesta iniciativa pot ser un reclam per a que altres famílies s'interessin per participar del projecte de convivenda o bé puguin col·laborar amb els altres projectes que s'estan duent a terme.

El tercer aspecte fa referència justament a aquesta actitud activa i oberta tant cap el territori més proper, com cap a individus i iniciatives que volen participar i col·laborar del procés que han endegat. Aquesta actitud la veiem en com el grup treballa i s'organitza en xarxa. Tant a nivell local col·laborant amb els altres grups que com ells estan experimentant en vida en comunitat, ecologia i economia, com amb grups de persones de les poblacions properes. A nivell internacional també treballen en xarxa formant part de la RIE (*Red Ibérica de Ecoaldeas*) i del GEN (*Global Ecovillage Network*) i organitzant i col·laborant amb les activitats que s'hi feneren. Pensem que aquest plantejament de fer més activitats a banda de la que suposa una vivenda col·laborativa i en comunitat fa que aquest projecte pugui tenir un interès per l'impacte socioeconòmic que pot arribar a significar per la zona.

Tal i com s'apuntava al començament d'aquest capítol, part de l'etnografia s'ha basat en descriure quines són les pràctiques que el grup desenvolupa en l'àmbit de les relacions al voltant de la producció, la distribució i el consum. Un aspecte a destacar és la influència que té el model d'organització, basat en aquest cas en la sociocràcia, en possibilitar el bon funcionament d'aquestes pràctiques pel fet que s'integren en l'estructura organitzativa del col·lectiu de persones que hi viuen. Al llarg d'aquest treball s'ha documentat com les relacions que es generen al voltant d'aconseguir els recursos necessaris per a la subsistència individual, s'integren dins de l'estructura organitzativa del grup.

Si més no un fet que considerem a tenir en compte és veure com evoluciona amb el temps. Caldria doncs un període de temps més ampli per a poder veure com es desenvolupen moltes de les idees que des del grup es plantegen i poder observar quin impacte social o econòmic tenen. Caldria doncs més temps per a poder respondre a qüestions que se'ns plantegen com ara: com evolucionaran i quin impacte tindran els

models de projectes emprenedors plantejats? Des d'una perspectiva de compartir coneixement i tenint en compte que no es tracta només d'un projecte de vida comunitària, cap la possibilitat que els membres que ara conformen ABM vagin a viure a llocs propers de la vall significant un canvi demogràfic positiu per a la zona? És aquest model de vida comunitària basat en la convivència una possible solució a situacions de persones que viuen en soledat? Es poden arribar a desenvolupar pràctiques que suposin una solució a certes situacions de desigualtat social o ambiental? I si fos així, podrien arribar a interessar-s'hi institucions públiques o governamentals? Només el pas del temps en ho podrà dir.

6. BIBLIOGRAFIA

APPADURAI, Arjun. 1986. *The Social life of things: commodities in cultural perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.

BAYLIS, John i SMITH, Steve (eds.) 2001. *The Globalization of World Politics. An Introduction to International relations*. Londres: Oxford University Press

BENSON, Michaela i O'REILLY, Karen 2009. "Migration and the search for a better way of life: a critical exploration of lifestyle migration" A: *The Sociological Review* 57(4): 608-625

BELTRAN, Oriol i VACCARO, Ismael 2014. *Parcs als comunals. La patrimonialització de la muntanya al Pallars Sobirà*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya

BEY, Hakim 1991. *T. A. Z. The Temporary Autonomous Zone*. St Pearl Andrews The Science of Society: 1-25 Disponible a: http://mobilecanteens.pbworks.com/f/Hakim%20Bey%20TAZ_.pdf Data d'accès: 10/08/2016

BOURDIEU, Pierre [1979] (2002) *La Distinción. Criterios y bases sociales del gusto*. Mèxic D.F.: Taurus

DELEUZE, Gilles and GUATTARI, Felix 1988. *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. Londres: Athlone Press

DOÑATE, Miguel 2013. "El movimiento 15-M en un pueblo de maresme: la asamblea oberta de Cabrils" A: Narotzky S. (ed.) *Economías cotidianas, economías sociales, economías sostenibles*: 205-232. Barcelona: Icaria, Institut Català d'Antropologia

EDELMAN, M., WEIS, T., BAVISKAR, A. BORRAS S.M., HOLT-GIMÉNEZ, E.,

KANDIYOTI, D. I WOLFORD, W. 2014 "Introduction: critical perspectives on food sovereignty" A: *The Journal of Peasant Studies*, 41(6): 911-931
doi: 10.1080/03066150.2014.963568

FINE, G. A. 1993 "Ten Lies of Ethnography: Moral Dilemmas in Field Research" A: *Journal of Contemporary Ethnography*, Núm: 22: 267-293. Sage Publications.

FOLCH, Rafel 2008 "Els moviments neorurals als Pirineus" A: *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès*: 385-398

-- 2016 "En el campo o en la ciudad: de la búsqueda de la utopía al cambio social" A: *El Inconformista digital* (publicat a: www.elinconformistadigital.com el 22/03/2016. Últim accés el 14 d'agost 2016)

FOTOPOULOS, Takis 2000 "The limitations of Life-style strategies: The Ecovillage "Movement" is not the way towards a new democratic society" A: *Democracy & Nature*, vol 6 (2): 287-308 doi: 10.1080/10855660120092302

FRIGOLÉ, Joan 2015 *Las conversaciones y los días en Calasparra. Diario etnográfico, 1971-1974*. Alzira: Neopatria

GARRIDO, Pedro 2014 *Inmigración y diversidad cultural en España. Su gestión desde la bonanza económica a la crisis*. Madrid: Fundamentos

GIDDENS, Anthony [1971] 1998 *Capitalismo y la moderna teoría social. Un análisis de los escritos de Marx, Durkheim y Max Weber*. Barcelona: Idea Books

GILMAN, Robert 1991 "The Eco-village Challenge" A: *In Context* núm. 29.
<http://www.context.org/iclib/ic29/gilman1/> (últim accés el 14 d'agost 2016)

GODELIER, Maurice 1976. *Antropología y Economía*. Barcelona: Anagrama

GUIRADO, Carlos 2011 *Tornant a la muntanya. Migració, ruralitat i canvi social al*

Pirineu Català. El cas del Pallars Sobirà. Tesi doctoral dirigida per Dr. Antoni F. Tulla i Dr. Miguel Solana. Departament de Geografia de la Universitat Autònoma de Barcelona

--2014. "La vida al camp una opció davant la crisi?" A: *La Directa*, núm. 357: 6-7

GRAEBER, David 2001 *Toward an Anthropological Theory of Value: The False Coin of Our Own Dream*. Nova York: Palgrave Macmillan

--2015 "All economies are ultimately human economies". Speech held at the conference "Challenging Capitalist Modernity II: Dissecting Capitalist Modernity - Building Democratic Confederalism"

HAMMERSLEY, Martyn i ATKINSON, Paul 1994 *Etnografía, métodos de investigación*. Barcelona: Paidós

HARVEY, David 2014 *Diecisiete contradicciones y el fin del capitalismo*. Quito: IAEN

HARVEY, David [2000] 2003 *Espacios de esperanza*. Madrid: Akal

HEATH, Joseph i POTTER, Andrew 2005 *Rebelarse vende. El negocio de la contracultura*. Barcelona: Taurus

HOMS, Patrícia 2012 *El dualisme natura/cultura en ecologia. Anàlisi del pensament ecològic margalefià i de les pràctiques de les cooperatives de consum ecològic*. Tesi doctoral. Director Santiago López-Petit. Facultat de Filosofia Universitat de Barcelona.

LALIENA SANZ, Ana 2004 "El movimiento neo-rural en el Pirineo Aragonés un estudio de caso: la asociación Artiborain" A: *CEDDAR (Centro de Estudios sobre la Despoblación y Desarrollo de Áreas Rurales)* Informe 6 (2004-4). Disponible a: http://www.ceddar.org/content/files/articulof_265_02_Informes-2004-4.pdf (últim accés el 14 d'agost 2016)

LATOUCHE, Serge 2004 *Sobrevivir al desarrollo. De la descolonización del imaginario económico a la construcción de una sociedad alternativa*. Barcelona: Icaria, Mas Madera.

LOCKYER, Joshua and VETETO, James R. (eds.) [2013] 2015. *Environmental Anthropology engaging ecotopia. Bioregionalism, Permaculture, and Ecovillages*. Volume 17: Environmental Anthropology and Ethnobiology. Oxford – Nova York: Berghahn.

MARTÍNEZ-ALIER, Joan 1998 *La economía ecológica como economía humana*. Madrid: Fundación César Manrique

-- 2016 "Atlas de conflictos ambientales" A: *La Vanguardia*, publicat el 15-05-2016

MARTINEZ-ALIER J., TEMPER L., DEL BENE D. i SCHEIDEL I. 2016 "Is there a global environmental justice movement?" A: *The Journal of Peasant Studies* 2016 vol: 43 (3): 731-755 doi: 10.1080/03066150.2016.1141198

MONTESINOS, Lidia 2013. *Iraliku'k: La confrontación de lo comunales. Etnografía e historias de las relaciones de propiedad en Goizueta*. Tesis doctoral. Director: Ignasi Terradas i Saborit. Universitat de Barcelona. Departament d'Antropologia Cultural i Història d'Amèrica i Àfrica. Estudis Avançats en Antropologia. Bienio 2006-2008

-- 2011 "Helechales conflictivos, procesos de transformación de la responsabilidad sobre los bienes comunales en Navarra" A: Terradas, I (ed) *Antropología de la Responsabilidad*: 191-251. Santiago de Compostela: Andavira

-- 2013 "Apoyo mútuo, economías solitarias y supervivencia sostenible" A: Narotzky, S (ed.) *Economías cotidianas, economías sociales, economías sostenibles*: 105-148. Barcelona: Icaria

NAROTZKY, Susana (ed.) 2013. *Economías cotidianas, economías sociales, economías sostenibles*. Barcelona: Icaria, Institut Català d'Antropologia.

NAROTZKY, Susana 2004. *Antropología económica. Nuevas tendencias*. Barcelona: Melusina.

-- 2009 "Regularisation and production in a globalised world: what ethnography brings to comparison" A: *Ethnography* vol.48 (3): 175-193. Pittsburg: Department of Anthropology, Universitat de Pittsburg

-- 2012 "Europe in crisis: grassroots economies and the anthropological turn" Imprevistos e mutualidade: a produção do conhecimento etnográfico em antropologia" A: *Etnográfica Miscelânea e dossiê* vol.16 (3): 627-638 doi: 10.4000/etnografica.2145

-- 2013 "Grassroots economics: Meaning, project and practice in the pursuit of livelihood" Entrevista el 17/06/2013 A: *Materia*. Disponible a: <http://esmateria.com/2013/06/17/la-gente-corriente-tiene-ideas-sobre-lo-que-es-la-economia-pero-nadie-en-la-ciencia-economica-penso-que-eso-tendria-valor> (últim accés el 19 de desembre de 2014)

OSTROM, Elinor 1990 *Governing the commons: the evolution of institutions for collective action*. Cambridge: Cambridge University Press

-- 2010 "Beyond Markets and States: Polycentric Governance of Complex Economic Systems" A: *American Economic Review* Núm. 100: 1-33 doi=10.1257/aer.100.3.1

PANIAGUA, Angel i HOGGART, Keith 2002 "Lo Rural ¿Hechos, discursos o representaciones? Una perspectiva geográfica de un debate clásico" A: *ICE Globalización y Mundo Rural* Núm 803: 61-71

POLANYI, Karl 2007 [1944] *La gran transformación: los orígenes políticos y económicos de nuestro tiempo*. Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica.

ROIGÉ, Xavier; ESTRADA, Ferran i BELTRAN, Oriol 1999. *Tècniques d'investigació en*

Antropologia Social. Barcelona: Universitat de Barcelona

ROMANI, Oriol i FEIXA, Carles "De Seattle 1999 a Barcelona 2002. Moviments socials, resistències globals" A: *Revista d'Etnologia de Catalunya* Núm.21: 72-95
<http://hdl.handle.net/10459.1/48823>

ROSEN, Nick 2010 *Off the grid. Inside the movement for more space, less government, and true independence in modern America*. Londres: Penguin Books

SANTAMARINA, Beatriz; VACCARO, Ismael i BELTRAN, Oriol 2015 "The sterilisation of eco-criticism: from sustainable development to sustainability to green capitalism" A: *Anduli. Revista Andaluza de Ciencias Sociales*, Núm.14: 13-28. doi:
<http://dx.doi.org/10.12795/anduli.2015.i14.01>

SCHOLTE, Jan Aart 2001 "The Globalization of World Politics" A: BAYLIS, John i SMITH, Steve (eds.) *The Globalization of World Politics. An Introduction to International relations: 13-30* Londres: Oxford University Press

SCOTT James C. 1989 *Weapons of the Weak: Everyday Forms of Peasant Resistance*. New Haven: Yale University Press

SEGALEN, Martine [1981] 2001 *Antropología histórica de la familia*. Madrid: Taurus

THOMPSON E.P. [1963] 1998 *La formació de la classe obrera anglesa*. Barcelona: Crítica

TRAINER, Ted 2012 "De-growth: Do you realise what it means?" A: *Social Sciences and International Studies, Futures*. Num 44: 290-301. University of New South Wales, Kensington Australia doi:
<http://dx.doi.org/10.1016/j.futures.2012.03.020>

-- 2002 "Debating the significance of the Global Eco-village Movement; A reply to Takis Fotopoulos" A: *Democracy & Nature: The International Journal*

of inclusive democracy. Vol 8 núm.1: 1-14. Disponible a:
<http://www.inclusivedemocracy.org/journal/dialogues.htm> (últim accés 10
d'agost de 2016)

WALL, Derek 2015 *Economics after Capitalism. A Guide to the Ruins and a Road to the Future*. Londres: Pluto Press (Pluto Books)

WOLF, Eric 1987 *Europa y la gente sin historia* Mèxic D.F.: Fondo de Cultura Económica

PÀGINES WEB

Institut Nacional d'Estadística (INE): <http://www.ine.es>

Sistema de Informació Estadística de Navarra: <http://www.navarra.es>

<http://arterrabizimodu.org/>

<http://gen.ecovillage.org/en/article/what-ecovillage>

<http://rie.ecovillage.org/>

<https://sociocracia.net/>

<http://www.emprenedoriasocial.cat/>

<http://www.dianaleafechristian.org/>

http://www.diariodenavarra.es/noticias/navarra/zona_norte_oriental/2015/03/29/un_total_familias_aoiz_suma_compostaje_comunitario_200690_1010.html

<http://www.noticiasdenavarra.com/2016/03/06/vecinos/hay-que-dejar-de-hablar-de-basura-es-materia-prima>

Documents audiovisual:

Demain, le film (2015) Cyril Dion et Mélanie Laurent directors

8. ANNEXOS

ANNEX 1 (Exposició)⁴⁷

EXPOSICIÓN INTERACTIVA
ESCULTURAS SONORAS **BASCHET**

Espacio expositivo INTERACTIVO
con las obras realizadas en
ARTERRA BIZIMODU

Creativos:
Taller Baschet Barcelona
Art-Terra ::: Contenedor de Ruido ::: Espacio Educativo

5 ENERO
POR LA MAÑANA (PRE-CABALGATA DE REYES)
EN ARTERRA BIZIMODU (ARTIEDA NAVARRA) ENTRADA LIBRE

⁴⁷ Al cartell hi ha una errata ja que el nom de les estructures que es van anar a realitzar és Après-Baschet.

TALLER TXIKI
ESCULTURAS SONORAS **BASCHE**T

EN ARTERRA BIZIMODU
PARA L@S TXIKIS DE ARTERRA BIZIMODU (y acompañantes)

PARTICIPA EN LA CONSTRUCCIÓN DE UNA ESCULTURA SONORA BASCHET
MOLDEA EN SONIDO !!!

4 ENERO

POR LA TARDE (Habrá Chocolatada)
EN ARTERRA BIZIMODU (ART EDA NAVARRA)

ANNEX 1 (imatges del procés)

BREU PERFIL DELS INFORMANTS ENTREVISTATS

Iosu	Home / 53 anys / pare d'un nen de 8 anys / aturat / nascut a la vall / forma part des de l'inici
Etzebeni	Dona / 42 anys / pastissera – en procés de fer el forn / mare de dos nens (una nena de 8 anys i un nen de 15 anys) / venia d'Aragó / forma part del projecte
Mauge	Dona / al voltant dels 50 anys / psicòloga – activa / mare de dos fills que ja viuen independents / forma part des de l'inici
Lourdes	Dona / 56 anys / dramaturga – buscar feina / mare d'un fill de 15 anys / forma part des de
Montxo	Home / 40 anys / treballador social – treballa a jornada completa / pare de dos nens (de 5 i de 2 anys)
Charity	Dona / entre 33 i 38 anys / mare d'un nen de 8 anys / GEN Staff
David	Home / 40 anys / pare d'una nena de 6 anys / enginyer aeronàutic – treballa a jornada completa
Bárbara	Dona / 36 – 38 anys / sense fills / stage desenvolupant projecte per Erasmus+

ANNEX 3 Taula de les persones que viuen a la casa_____

DEF

hogares	Edat
1	47 - 55
2	42
	8
	15
3	43
	8
	15
4	47 - 53
	20
	22
	13
5	30 - 40
	8
6	30 - 38
7	40
	8
8	40
	35 - 42
	2
	4
9	53
	8
	23
10	40
11	52
	15
12	30 - 40
	15
	5
	17
13	40
	37
	6
14	38
	30 - 40
	2
	5
15	35 43
	30 - 40
	8
	6
16	26 36
	26 36
17	38
18	25-30
19	25-30
20	30 - 40
21	30 - 40
22	18
23	28
24	40
25	41
	30-35

Presentación del proyecto de co-habitar **ARTERRA BIZIMODU**

¿Te sientes comprometida con lo que está pasando a tu alrededor? ¿Te gustaría hacer algo, participar como protagonista en el cambio hacia otro modelo de vida más justo y respetuoso con el planeta y sus habitantes? ¿Buscas una vida plena, intensa y con sentido?

**Sabado 28 Mayo a las 10:30 h.
Jornada de Puertas Abiertas en
Artieda (Navarra)**

ARTERRA BIZIMODU ELKAR BIZITZEN PROIEKTUAREN AURKEZPENA:

• Mayoaren 28an, 10:30tan, ATE ZABALIK Artiedan (Nafarroa)

www.arterrabizimodu.org

La Huerterra

Baratzan Blai

Esto va de verduras!

- Ecológicas
- Frescas
- De temporada
- Locales
- De calidad
- Sanas
- Ricas

¡Únete y forma parte de un sistema agroalimentario más justo y respetuoso!

¿Qué es la Huerterra?

La Huerterra (Baratzan Blai) es un proyecto de Agricultura Sostenida por la Comunidad (ACS). Este es un modelo de asociación entre agricultores y consumidores en el que los riesgos y las recompensas que presenta una huerta son compartidos. Además de producir alimentos ecológicos, locales y de temporada, el objetivo principal de este proyecto es crear comunidad alrededor de esta huerta.

Con esta idea, desde Arterra Bizimodu, nos hemos lanzado a formar un grupo de con-

sumo. La huerta produce alimentos para treinta miembros que al subscribirse tienen derecho a recibir una cesta de verduras semanalmente en la puerta de su casa o un punto de recogida previamente acordado. También existe la posibilidad de cosechar las verduras en la propia huerta (en Artieda) por un precio más reducido.

Os invitamos a visitar la huerta, para aprender cómo producimos los alimentos y disfrutar de un día en el campo.

La Huerterra
Baratzan Blai

Anímate y contáctanos!

¿Quiénes somos?

Somos Adrian Areta y Fanny van Hal. Nos conocimos en Holanda mientras estudiábamos Agricultura Ecológica y Desarrollo Rural respectivamente. Conocimos el movimiento agroecológico

y de soberanía alimentaria. Inspirados por estas filosofías y por ejemplos de otras jóvenes que vuelven al campo, nos decidimos a dar el paso nosotros también.

Tenemos muchas ganas de

empezar a conocer a la gente que quiera participar de esta huerta y de cultivar una gran variedad de alimentos que a la vez cuiden del medio ambiente y de nuestra salud!

Arterra Bizimodu, Calle Abajo 1, 31480 Artieda, Navarra

Telf. 647761562 ; email: lahuerterra@gmail.com

Annex 6: Notícia del Diari de Navarra

Moment en que es fa entrega del compost als representants de les institucions administratives. Font: Diari de Navarra

Annex 7: Cartell de portes obertes de l'Eskola Kimuak

Kimuak Eskola
Artieda (Navarra / Nafarroa)

Puertas abiertas
Os invitamos a...
10.30h Conocer el Proyecto
14.00h Comida
(inscripción previa)

**Sábado
6 de febrero
Otsailaren 6
larunbata**

Ate zabalik
Gonbidatzen zaituztegu...
10.30an Proiektuaren aurkezpena
14.00tan Bostaria
(aurretiko izena eman)

Landa eremu bostan kokaturiko 120 m²ko espazioa,
200 m²ko patioa eta 3 hektareako lur saila eskaintzen ditugu,
bostaria, oiloak, zaldiak, dandelariak,
Jantokia eta trukeetiko garratza.

Ofrezcemos un amplio espacio de 120 m² de local,
patio de 200 m² y espacio exterior de 3 ha
en un entorno rural, con hueras, gallinas, caballos...
Transporte desde Pamplona y Leizor.

kimuakeskola@gmail.com